

ЗМІСТ

Наука – школі

Актуальні та значущі події початку 2018 року	
<i>Духовний геноцид проти українців: НАПН б'є на сполох</i>	
Міжнародний злочин на Донбасі: духовний геноцид проти українців.	
<i>Звернення учасників Засалних зборів НАПН України до міжнародних організацій</i>	6
Круглий стіл НАПН України: «Здоров'я формувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій?».	
Фоторепортаж	8
<i>Іван Бех, Олександр Остапенко. Здоровий спосіб життя як науково-практична проблема</i>	10

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

Актуальна тема: здоров'я нації	
Фізично здорове покоління – стратегічне завдання реформування освіти в Україні	
<i>Вікторія Ликова. Чи навчає здоров'ю «здоров'я збережувальна» освіта?</i> ..14	
Винахідники-новатори боронять здоров'я нації	
<i>В'ячеслав Євмінов. Програма профілактики і корекції порушень постави та викривлень хребта на профілакторі Євмінова в умовах школи</i>	18
<i>Звіад Арабулі. ХАДУ – сучасна технологія оздоровлення</i>	20
<i>Вікторія Ягоднікова, Олена Чешенко. Інноваційні стратегії виховання нової школи в Одеському регіоні</i>	23
<i>Ганна Сазоненко. Як ми творимо здоров'я збережувальний акмеологічний простір ліцею</i>	28
<i>Ірина Томич, Ірина Колесник. Проектна діяльність як шлях до створення здоров'я формуючого освітнього середовища у навчальному закладі</i>	35

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Виклики сьогодення: пошук затребуваної школи	
<i>Віталій Бакалюк. Інтерактивна школа «Контакт».</i>	
Про перспективні пошукові моделі шкіл	46
Нова українська школа: «свого не цурайтесь!»	
<i>Досвід героїв проекту «Педагоги-новатори в Україні» – школам!</i>	
<i>Євгенія Сленіна. Використання досвіду роботи М. М. Палтишева в сучасній школі</i>	50
<i>Тетяна Кузьміч. Методична поема М.М. Палтишева</i>	57
Націтворення «на кінчиках пальців»	
<i>Наталія Акімова. Виготовлення оберегів та іграшок – шлях до культурної спадщини українського народу</i>	60
Пам'яті І.А. Зязюна присвячується: до 80-річчя від Дня народження	
<i>Василіна Хайруліна. Педагогіка добра академіка Зязюна у вимірах педагогічної майстерності</i>	79
Редакційні статті:	
• <i>Інтелект, емоції та почуття – три складові освіти. Останнє прижиттєве інтерв'ю Івана Зязюна</i>	
Ользі Виговській	85
• <i>В Україні відкрито меморіальний музей-садибу імені академіка Івана Андрійовича Зязюна</i>	91
• <i>Олександр Лавріненко. Душа Івана Зязюна виплекана в любові та життєтворчості</i>	94
• <i>«Педагогіка – моє життя»: так думав, діяв і жив Іван Зязюн</i>	97
НАШІ ЮВІЛЯРИ	100

ДИРЕКТОР

ШКОЛИ

ЛІЦЕЮ

ГІМНАЗІЇ

МОН. НАРН

Всеукраїнський
науково-практичний
журнал: рецензований

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor školy, liceu, gimnazii.
Abbreviated key title: Dir.šk.liceu gimn.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Серія KB № 20652 – 10472 ПР
від 31.03.2014

Передплатний індекс
22953



НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ
З ПЕДАГОГІЧНИХ,
ПСИХОЛОГІЧНИХ І
ФІЛОСОФСЬКИХ НАУК

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:

Головний і науковий редактор
Ольга ВИГОВСЬКА
Зміст англійською
Світлана ПЕРВАК
Коректура
Наталія ВАСИЛЕНКО
Ольга ВИГОВСЬКА
Бібліографічний редактор
Наталія ТАРАСОВА
Верстальник
Дмитро МИРОНЕНКО
Відповідальний редактор
Ольга ВИГОВСЬКА

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© Всеукраїнський науково-практичний журнал
«Директор школи, ліцею, гімназії», 2018
© Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

FOUNDERS:

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE
OF UKRAINE

INSTITUTE OF PEDAGOGIES NAPS OF
UKRAINE

M.P.DRAGOMANOV NATIONAL

PEDAGOGICAL UNIVERSITY

G.S.KOSTJUK INSTITUTE OF

PSYCHOLOGY NAPS OF UKRAINE

CIVIC ORGANIZATION "MICOLA

PIROGOV CENTER OF CONTRIBUTION
TO SOCIAL DEVELOPMENT"

ISSN 2309-7744

Key title: Direktor školi, liceū, gimnazii.

Abbreviated key title: Dir.šk.liceū gimn.

Certificate on State Registration of printing
mass information medium

Rang KB № 20652 – 10472 ПП

From 31.03.2014

**Subscription index
22953**

2018

№1

SCIENTIFIC PROFESSIONAL EDITION
ON PEDAGOGICAL, PSYCHOLOGICAL,
AND PHILOSOPHICAL SCIENCES

THEY WORKED ON EDITION:

Chief and Scientific

Olga VYGOVSKA

Annotations in English

Svitlana PERVAK

Proof-readers

Natalia VASILENKO

Olga VYGOVSKA

Bibliographic editor

Natalia TARASOVA

Makeup

Dmytro MYRONENKO

Accountable Editor

Olga VYGOVSKA

CONTENTS

SCIENCE — TO SCHOOL

Actual and significant events — the beginning of 2018

International crime in Donbas: spiritual genocide against Ukrainians.

Appeal of the participants of the General Meeting of NPSA

to the international organizations6

Round table of the NPSA of Ukraine: *'The system of health-building*

physical education of pupils and students: from conservatism

to innovations?'. Photo-report8

Ivan Bekh, Oleksandr Ostapenko. Healthy way of life as a theoretical

and practical issue10

SCHOOL PEDAGOGICS

Actual topic: the health of the nation

'Health-protection' education and the internal side of pupil's health

Viktoriia Lykova. If 'health-protection' education teaches health?14

Inventors and innovators are on guard of nation's health

Vyacheslav Yevminov. The program of prevention and correction

of disturbances of posture and distortions of the spine in Yevminov's

profilactation centre in conditions of a school18

Zviad Arabuli. HADU — modern technology of health improvement20

Health-saving school — protector of nation

Viktoriia Yagodnikova, Olena Cheshenko. Innovative strategies

of education in new school in Odesskiy region23

Hanna Sazonenko. How we create the health-saving

acmeological space of the lyceum28

Iryna Tomych, Iryna Kolesnyk. Project activities as a means of creation

of a healthy educational environment in schools35

SCHOOL MANAGEMENT

Challenges of today: finding adequate/demanded school model

Vitalii Bakaliuk. "Contact" interactive school. On promising search models

of schools46

New Ukrainian school: 'Do not refuse of yours!'

Heroes' experience in the project 'Teachers-innovators in Ukraine' —

for schools!

Yevheniia Yelenina. Use of the experience of M. Paltyshev in modern school ...50

Tetiana Kuzmich. Methodological Poem by M. Paltyshev57

The origins of national culture are 'on children's fingertips'

Natalia Akimova. The making of amulets and toys —

a path to cultural heritage of Ukrainians60

In memory of I.A. Ziaziun: dedicated to 80th birthday anniversary

Vasylyna Khairulina. Pedagogy of goodness of Academician Ziaziun

in the dimensions of teaching skills79

Articles provided by editorial office:

• Intelligence, emotions and feelings — are the three components

of education. The last interview of Ivan Ziaziun being alive

by Olga Vygovska85

• The Ivan Andriyovych Ziaziun memorial museum-manoir

was opened in Ukraine91

• *Oleksander Lavrinenko. Ivan Ziaziun 's soul was cherished*

in love and life creativity97

• *«Pedagogics is my life»: that is how Ivan Ziaziun thought,*

acted and lived

Our anniversaries100

Шановні панове!

Державне підприємство про розповсюдженню періодичних видань «Преса» повідомляє, що: 17 квітня поточного року розпочато передплату на періодичні видання України на II півріччя 2018 року.

Передплату можна оформити за «Каталогом видань України «Преса поштою»:

- на сайті ДП «Преса» www.presa.ua
- на сайті ПАТ «Укрпошта» www.ukrposhta.ua
- у відділеннях поштового зв'язку
- в операційних залах поштамтів
- в пунктах приймання передплати



Шановні читачі

журналу «Директор школи, ліцею, гімназії»!

Хочу Вам повідомити, що ми вже більше **18 років** поспіль, стільки, скільки виходимо у світ, намагаємося також інформувати й Уряд, Верховну Раду, депутатів, керівників усіх рівнів, щоб усе краще, що зроблено в школах країни, обов'язково розповсюджувалося на всі регіони.

Переконана, що пройде небагато часу, – і так обов'язково буде всюди. **Це основна роль нашого журналу – поширювати всю цінну інформацію на всю Україну, для всіх організаторів освітянської справи:** щоб висока влада ставала більш прихильною до освіти, **щоб суспільство усвідомило, що на нинішньому етапі повинен бути єдиний пріоритет – освіта як галузь.**

Головне, почати, принаймні прямо зараз, у другому півріччі 2018 року з орієнтації на єдиний пріоритет – освіту, і тоді ми вирішимо всі інші питання. **Почати ДІЯТИ!**

Бажаю всім нам, зокрема і читачам журналу – керівникам освіти – ставати більш суспільно активними!

Хай наші Закони скоріше почнуть працювати на Нас із Вами!
Успіхів нам усім у цьому!

Шановні Колеги!

Якщо Вам потрібен цей журнал як співрозмовник, порадник, консультант, то повідомляємо, що Ви можете передплатити його (друкований варіант, 23974) до **15 травня 2018 року.**

СПІВЗАСНОВНИКИ:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ
ім. Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР
ім. М. ПИРОГОВА

Редакційна рада

Голова **Василь КРЕМЕНЬ**

Віктор **АНДРУЩЕНКО**
Анаїда **АМІРХАНЯН**
(Вірменія)
Володимир **БЕХ**
Іван **БЕХ**
Оксана **БЕЛКІНА**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Тетяна **БОРЗЕНКОВА**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Ольга **ВИГОВСЬКА**
Ролф **ГОЛОБ**
(Швейцарія)
Ольга **ГРИВА**
Микола **ГУЗИК**
Анатолій **ДЕРКАЧ** (Росія)
Петро **ДМИТРЕНКО**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Карлхайнц **ДЮР** (Німеччина)
Галина **ЕЛЬНІКОВА**
Наталія **ЗАВАДОВСЬКА**
Людмила **КАЛІНІНА**
Людмила **КАРАМУШКА**
Валентин **КРУДУ**
(Республіка Молдова)
Володимир **ЛУГОВИЙ**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Василь **МАДЗІГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНИЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Віктор **ОЛІЙНИК**
Наташа **ОНДРУШКОВА**
(Словаччина)
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Людмила **ПАРАЦЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Ганна **САЗОНЕНКО**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Сергій **СТЕПАНОВ** (Росія)
Олег **ТОПУЗОВ**
Георгій **ФІЛІПЧУК**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Раїса **ЧУМІЧЕВА** (Росія)
Галина **ШЕВЧЕНКО**

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ

у Всеукраїнському науково-практичному журналі «Директор школи, ліцею, гімназії», 2018

1. Статті мають бути написані спеціально для часопису „Директор школи, ліцею, гімназії” (ніде раніше не друкуються і не надіслані до інших видань). Наукові статті повинні відповідати вимогам до наукових праць, зокрема Міністерства освіти і науки України (її Атестаційної колегії), а за тематикою – інтересам директорів шкіл та керівників системи середньої освіти.

2. Редакція залишає за собою право скорочувати, редагувати, а також структурувати статті, вносити зміни в їх назву, в той же час зберігаючи авторський стиль.

3. Висловлені у статтях думки та пропозиції не обов'язково співпадають з точкою зору редакційної колегії/ради. Відповідальність за достовірність інформації у статтях, точність назв, статистичних даних, прізвищ і цитат несуть автори. У випадках виявлення плагіату відповідальність несуть автори наданих матеріалів.

4. Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows електронною поштою або на інших носіях.

5. Фотографії подаються в оригінальному вигляді або в електронних графічних форматах tiff та jpg.

6. Надані матеріали/рукописи не повертаються та не можуть бути надруковані в інших наукових журналах. Також не повертаються малюнки, фотографії та інші ілюстративні матеріали, надіслані до редакції.

7. Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по батькові та посаду). Стаття, що подається до науково-практичного фахового видання має бути оформленою з дотриманням вимог відповідно до державних стандартів України, а саме мати:

— англійське представлення назви статті, прізвища та ім'я її автора, місця його роботи із зазначенням посади;

— анотацію українською, російською та англійською мовами, ключові слова;

— додатковий приставлений список використаних джерел у романському алфавіті (латиницею); УДК.

Вітаються двомовні статті: державною мовою та англійською, останні додатково розміщуються на сайті журналу в розділі „Публікації членів редакційної Ради журналу та його авторів англійською”.

8. Авторські статті друкуються мовою оригіналу.

9. Безоплатно готуються до друку та розміщуються в науковому фаховому виданні авторські статті передплатників журналу, його засновників і членів редакційної Ради.

10. Статті інших авторів — за усталеними цінами щодо друкованої продукції в наукових виданнях.

Електронна пошта редакції: jurnal.director@gmail.com

Тел. редактора: +38 (067) 955-03-40; +38 (063) 064-12-46.

Наш сайт: <http://direktor-ua.info>

<http://direktor.npu.edu>

*Повний або частковий передрук матеріалів журналу
„Директор школи, ліцею, гімназії”
можливий лише за письмової згоди редакції.*

**Журнал № 1 рекомендовано до друку Вченою
Радою НПУ ім. М.П. Драгоманова, протокол
№ 10 від 27.02.2018 року.**

Підписано до друку 27.03.2018 р. Формат 70×100 1/16.

12 обліково-видавничих арк.

Електронне видання, PDF-формат.

Всеукраїнський центр ім. М. Пирогова

Свідоцтво: ДК № 6047 від 27.02. 2018 р.



НАУКА – ШКОЛІ

АКТУАЛЬНО і для української громади,
і для сучасної школи

АКТУАЛЬНІ ТА ЗНАЧУЩІ ПОДІЇ
початку 2018 року

**Духовний геноцид проти українців:
НАПН б'є на сполох!**

**Міжнародний злочин на Донбасі:
ДУХОВНИЙ ГЕНОЦИД ПРОТИ УКРАЇНЦІВ.**

Звернення учасників Загальних зборів

НАПН України до міжнародних організацій С. 6

**Круглий стіл НАПН України: «Здоров'яформувальна система
фізичного виховання учнів та студентів:**

від консерватизму до інновацій?». Фоторепортаж С. 8

Здоровий спосіб життя як науково-практична проблема С. 10





МІЖНАРОДНИЙ ЗЛОЧИН НА ДОНБАСІ: ДУХОВНИЙ ГЕНОЦИД ПРОТИ УКРАЇНЦІВ. ЗВЕРНЕННЯ¹ УЧАСНИКІВ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ НАПН УКРАЇНИ ДО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

**ЗВЕРНЕННЯ
УЧАСНИКІВ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ
Національної академії педагогічних наук України
ДО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ,
які провадять діяльність в Україні
щодо врегулювання конфлікту на Донбасі**
*Прийнято односторонньо
загальними зборами НАПН України
23 березня 2018 р.*

Чотири роки поспіль на сході України триває неоголошена війна, яку розв'язали Російська Федерація та її поплічники проти українського народу. Тисячі вбитих і поранених українських воїнів, численні жертви серед цивільного населення – така статистика жорстокої агресії Росії проти нашої країни.

На окупованій території Луганської та Донецької областей покоління молодих українців опинилося поза межами правового й освітнього простору України та стало заручником злочинної пропаганди. В альтернативній інформаційній реальності цілеспрямовано знищується національна, державна, українська громадянська ідентичність; уражується масова та індивідуальна свідомість, трансформуються психіка, погляди, думки, ціннісні орієнтації, стереотипи, поведінка, відносини між людьми; розпалюється ненависть до України, українців та всього українського; спотворюються уявлення про історію, культуру, мову українського народу. На цих територіях зафіксовано випадки, коли за інакшомислення, використання державної мови та символіки молодих громадян піддають переслідуванню, катуванню, позбавляють волі і, навіть, життя.

Отже, внаслідок військової та інформаційної агресії Російської Федерації проти України склалася ситуація, коли на тимчасово окупованій території грубо порушуються права людини та права дитини, закріплені в міжнародних і вітчизняних правових документах: Загальній декларації прав людини (1948), Декларації прав дитини (1959), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966), Конвенції ООН про права дитини (1989), Європейській Конвенції про захист прав людини й основних свобод (1950), Конституції України (1996), Законі України «Про охорону дитинства» (2001) та ін.

Вважаємо, що в XXI столітті Російська Федерація розгорнула духовний геноцид проти українців, що трактується як міжнародний злочин, змістом якого є порушення права на життя та достатній життєвий рівень; придушення свободи слова і думки,

Цьогорічні Загальні збори Національної академії педагогічних наук України відбулися **23 березня 2018 р.** До участі у Загальних зборах було запрошено представників Адміністрації Президента. Кабінету Міністрів України, Комітетів Верховної Ради України, Міністерства освіти і науки України, НАН України і галузевих академій, Київської міської державної адміністрації, Київської облдержадміністрації, профспілок і громадських організацій, наукової і галузевої преси.

Президент НАПН України, академік **В.Г. Кремень** виголосив доповідь²: «Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України у 2017 році та завдання на 2018 рік».

Під час пленарного засідання президент НАПН України, академік В.Г. Кремень нагородив переможців конкурсу НАПН України за кращі наукові роботи 2017 року.

Вагомим і актуально важливим результатом³ цьогорічних Загальних зборів НАПН України слід уважати «Звернення учасників Загальних зборів

¹ Укладач **О. Виговська**.

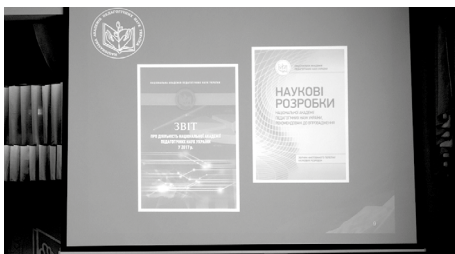
² З доповіддю та її обговоренням ознайомимо читачів у наступних числах журналу.

³ Серед вагомих результатів загальних зборів НАПН України останніх років виокремимо й наступні:

1. Схвалено «Стратегію розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016–2022 роки» (25.03.2016 р.).

2. Схвалено «Пріоритетні напрями наукових досліджень НАПН України на 2018–2022 рр.» з філософії освіти, педагогіки і психології (17.11.2017 р.).

Національної академії педагогічних наук України до міжнародних організацій, які провадять діяльність в Україні щодо врегулювання конфлікту на Донбасі» (23 березня 2018 р.). – 3 ним і знайомимо читачів в цьому числі журналу (див. врізи).



Учасники Загальних зборів Академії



совісті й релігії; знищення української історичної пам'яті, мови, пам'яток історії та культури тощо.

Зокрема, вкажемо на такі фактори і засоби, використовуючи які окупаційні адміністрації ОРДЛО за підтримки Російської Федерації здійснюють свій вплив у соціальній сфері на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей, а саме:

- перетворення шкіл на інструмент ідеологічної обробки дітей:

- усю освітню систему ґрунтовано на постулаті «народ Донбасу» – частина «руського міра», що відбирає у дітей право на якісну освіту;

- проросійське виховання здійснюють за підручниками московських видавництв, що постачають з РФ так званими «гуманітарними конвоями»;

- звичні для школярів українські навчальні предмети замінюють новими, на кшталт «Історії Вітчизни», яка поєднує історію Російської держави та рідного краю – Донбасу;

- новітня історія України має прокремлівську інтерпретацію, зокрема стосовно Євромайдану, анексії Криму, російської інтервенції, проголошення так званих «народних республік» тощо;

- до шкільної програми введено обов'язкові навчальні предмети «Уроки громадянськості Донбасу» і «Початкова військова і медико-санітарна підготовка», зміст яких спрямовано на виховання «патріотів ДНР/ЛНР» і розпалювання ненависті до України та її громадян;

- ідеологічна наруга над учнями і тотальний контроль над учителями:

- уведено обов'язкові заняття з вогневої та стрілецької підготовки з єдиною подальшою перспективою для молоді – «ополчення»;

- створено численні дитячі «добровольчі батальйони», «кадетські корпуси», «військово-патріотичні табори», до яких залучають дітей віком від 10 до 17 років для застосування набутих навичок у реальних бойових або розвідувальних діях;

- демографічна катастрофа:

- удвічі знизилася народжуваність, зменшилася кількість молодого населення;

- відбулося скорочення населення віком від 20 до 39 років – приблизно на 27%, тоді як кількість населення віком від 40 до 59 років зросла майже до 35%, а віком 60 років і старше – до 28%, що на третину перевищує відповідний показник у мирних регіонах України;

- зростає тенденція до прихованої смертності.

Ситуація, що склалася у системі освіти на тимчасово окупованих територіях Донецької і Луганської областей внаслідок пропагандистського процесу, поглиблює негативні наслідки військової агресії РФ та ускладнює подальшу реінтеграцію невідконтрольних територій.

На підставі зазначеного, ми, учасники загальних зборів Національної академії педагогічних наук України, звертаємося до представників усіх міжнародних організацій, які провадять діяльність щодо врегулювання конфлікту на сході України (спостереження за режимом припинення вогню, забезпечення переселенців з окупованих територій, гуманітарна допомога та ін.) із проханням розширити напрями своєї активності для припинення й недопущення духовного геноциду молодого покоління на тимчасово окупованих територіях Луганської та Донецької областей.

КРУГЛИЙ СТІЛ НАПН УКРАЇНИ: «ЗДОРОВ'ЯФОРМУВАЛЬНА СИСТЕМА ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ: ВІД КОНСЕРВАТИЗМУ ДО ІННОВАЦІЙ?». ФОТОРЕПОРТАЖ



Національна академія педагогічних наук України
Відділення вищої освіти

Круглий стіл
«Здоров'я формувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій?»

13 березня 2018 р.



Учасники круглого столу: в 1-му ряду – відповідальні працівники комітету з фізичного виховання та спорту МОН України

Круглий стіл «Здоров'я формувальна система фізичного виховання учнів та студентів: від консерватизму до інновацій?»¹ відбувся за ініціативи Національної академії педагогічних наук України у приміщенні її Президії 13 березня 2018 р.

Організатор заходу – Відділення вищої освіти НАПН України (академік-секретар Петро САУХ).

Метою заходу стало обговорення стану здоров'я дітей та молоді, сучасних проблем фізичного виховання учнів та студентів, наукових засад та шляхів модернізації у закладах освіти системи фізичного виховання, яке має бути органічно поєднано з іншими компонентами здорового способу життя.

У засіданні взяли участь народні депутати України, представники центральних органів виконавчої влади у сферах освіти і науки, молоді та спорту, охорони здоров'я, вчені наукових установ та науково-педагогічні працівники Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України, представники університетів та академій, закладів загальної середньої та професійної освіти, педагогічні працівники, представники громадськості та засобів масової інформації.

Народні депутати України **Юрій Павленко**, **Сергій Рудик**, **Сергій Шахов**, заступник міністра освіти і науки України **Роман Гребя**, заступник міністра молоді та спорту з питань європейської інтеграції **Микола Мовчан**, директор департаменту атестації кадрів вищої кваліфікації та ліцензування МОН України **Андрій Шевцов**, представника Адміністрації Президента України, Секретаріату Кабінету

¹ Укладач **О. Виговська**.

Міністрів України, голова Комітету з фізичного виховання та спорту МОН України **Вадим Стеценко**, голова секції з фізичної культури і спорту Відділу вищої освіти НАПН України, ректор Національного університету фізичного виховання і спорту України, а також вчені НАПН України на чолі з президентом НАПН України **Василем Кременем** обговорювали стан здоров'я дітей та молоді, сучасні проблеми фізичного виховання учнів та студентів, наукові засади та шляхи модернізації у закладах освіти системи фізичного виховання, яке має бути органічно поєднано з іншими компонентами здорового способу життя.

У виступах учасники наголосили на даних опитування, які свідчать про те, що переважна більшість молодих людей віддає перевагу пасивному, а не активному відпочинку. Більше **81 %** молодих людей хочуть проводити вільний час нічого не роблячи; **79,9 %** опитаних віддають переваги перегляду телевізійних передач, а **80,6 %** – відвідуванням Internet-сайтів. Доволі багато молоді у вільний час відвідує чи має бажання відвідувати кафе та бари, нічні клуби й дискотеки, а не спортивні майданчики або спортивні секції. *Усі ці чинники негативно впливають на загальний стан здоров'я, потребують впровадження політики щодо збереження здоров'я та активного залучення молоді до фізичного виховання та спорту і рухової активності.*

Учасники круглого столу обговорили *проект Стратегії розвитку фізичного виховання та спорту серед учнівської молоді до 2025 року та проект Стратегії розвитку фізичного виховання та спорту серед студентської молоді до 2025 року.*

Учасники круглого столу прийняли резолюцію, в якій звернулися до всіх зацікавлених сторін – державних, громадських та приватних організацій, громадян України – із закликом об'єднати зусилля заради розвитку здоров'яформувальної системи фізичного виховання учнів та студентів на засадах збереження кращих традицій та впровадження інновацій.

¹ Від укладача. З проектами Стратегій та резолюцією цього круглого столу – знайомтеся у наступних числах журналу.



Учасники заходу: вчені НАПН і НПУ ім. М. П. Драгоманова





Наука –
школі

УДК 373.5.015.31:
172.15



Іван БЕХ
Директор Інституту
проблем
виховання НАПН
України,
доктор психологічних
наук,
академік НАПН
України



**Олександр
ОСТАПЕНКО**
Завідувач лабораторії
фізичного розвитку
та здорового способу
життя Інституту
проблем виховання
НАПН України,
кандидат педагогічних
наук

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ ЯК НАУКОВО-ПРАКТИЧНА ПРОБЛЕМА

У статті висвітлено проблему здорового способу життя учнівської молоді; результати науково-практичної діяльності лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя НАПН України щодо вирішення проблеми здоров'я, фізичного виховання та фізичного розвитку учнівської молоді.

Ключові слова: фізичне виховання, фізичний розвиток, рухова активність, інноваційна діяльність, стан роботи, фізична культура, процес навчання, здоров'я, інтерес, фізичні справи.

Постановка проблеми. Серед основних стратегічних завдань реформування освіти в Україні актуальною є проблема фізично здорового покоління.

На фоні реформаторських змін, що відбуваються в освіті, особливо гострою проблемою є погіршення стану здоров'я, фізичного розвитку та зниження рухової активності учнівської молоді загальноосвітніх навчальних закладів. Несвоєчасне їх вирішення привело до того, що Україна за станом здоров'я населення опинилася на сотому місці у світі.

Відтак, з трьох тисяч опитаних учнів здоровими себе вважають лише 19 %, нездоровими – 21 % хлопців і 25,5 % дівчат. За роки навчання в школі кількість хронічно хворих учнів збільшується в 2,5 рази, близько половини з них мають незадовільну фізичну підготовку. Критичний рівень здоров'я, фізичної підготовленості й фізичного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів є наслідком зниження їхньої рухової активності у режимі дня при зростаючому статичному і психоемоційному

напруженні процесу навчання, впровадження комп'ютерних технологій у повсякденний побут, несприятливих екологічних умов, негативного впливу Чорнобильської катастрофи [4].

Мета дослідження. Науково-методичне обґрунтування здорового способу життя учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу. З огляду на актуальність проблем здоров'я, фізичного розвитку, фізичного виховання учнівської молоді **співробітниками лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя** Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України **досліджували комплексні теми:** «Навчально-методичне забезпечення нових програм з фізичної культури загальноосвітньої школи», «Організаційно-педагогічні умови фізичного виховання учнів у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів».

У процесі дослідження було встановлено, що **недоліки** у фізичному вихованні учнівської молоді **пояснюються впливом об'єктивних факторів:** відсутністю в загальноосвітніх навчальних закладах сприятливого середовища для занять фізич-

ною культурою; зниженням інтересу школярів до фізичного виховання, у зв'язку з впливом сильніших факторів (комп'ютерні ігри, телебачення); поширенням серед учнів паління, вживання алкоголю, наркотиків та інших шкідливих речовин; безконтрольним продажем і використанням комп'ютерних ігор із сценами насильства і жорстокості; недостатньою кількістю уроків фізичної культури; відсутністю належної інфраструктури щодо фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи за місцем проживання учнівської молоді; зниження популярності серед молоді фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів, які проводяться в загальноосвітніх навчальних закладах; відсутність належного моніторингу щодо фізичного виховання учнівської молоді в загальноосвітніх навчальних закладах (див. вріз).

Сучасна ситуація вимагає впровадження цілісної системи соціальної підтримки фізичного виховання і здорового способу життя, яка б стимулювала молодь зберігати і зміцнювати власне здоров'я й вести здоровий спосіб життя. Принципово новим у навчально-виховному процесі загальноосвітніх шкіл має стати робота психолого-педагогічних служб, основними завданнями яких є профілактика, корекція, консультативно-методична допомога всім учасникам педагогічного процесу, просвітницько-пропагандистська робота з формування здорового способу життя, підвищення рівня фізичного виховання та культури здоров'я учнівської молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти. – Урядовий портал. – 2018. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/prozhatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
2. Типові освітні програми для учнів початкової школи, фізкультурної освітньої галузі (1– 2 класи). Автори робочої групи //О.І. Остапенко, Н.Г. Москалено, В.В. Де-

НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ЛАБОРАТОРІЇ – «Новій українській школі»

Результатами проведених лабораторією фізичного розвитку та здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПН України науково-дослідних робіт стали розробка нового Державного стандарту початкової освіти, фізкультурної освітньої галузі. Він дозволяє впроваджувати інформаційно-комунікаційні технології, навчати кожного учня освоювати та використовувати нові знання з фізичної культури в практичній діяльності й таким чином формувати фізичну культуру учнів на основі компетентнісного та діяльнісного підходів. Найбільша увага приділена зміцненню здоров'я учнів за рахунок використання здоров'язбережувальних технологій [1].

Важливе значення має також дотримання системності змісту, що передбачає об'єктивне відображення в навчальних посібниках нових даних з фізичної культури і фізичного виховання, забезпечення наступності змісту на різних ступенях навчання учнів; упровадження нових моделей організації та проведення командних змагань на уроках фізичної культури. Набувають ваги спеціальні фізичні вправи у попередженні відхилень фізичного розвитку і анатомо-фізіологічних порушень опорно-рухового апарату дітей та учнівської молоді.

Інновацією досліджень лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя стало обґрунтування науково-практичних засад використання у фізичному вихованні нового виду спорту України – хортингу. Усвідомлення учнівською молоддю цього спорту, як національного, без сумніву, підвищує силу духу і гідність юного українця, формує готовність до захисту Вітчизни. У зв'язку з цим Інститутом проблем виховання НАПН України і громадською організацією «Українська федерація хортингу» розпочато дослідно-експериментальну роботу з реалізації загальноукраїнського проекту на тему: «*Стратегія-Патріот: Хортинг – мистецтво перемоги*» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України (2014–2018 рр.). На сьогодні цим проектом охоплено всі області України, де постійно проводяться тренування, показові виступи, залікові змагання, військові вишколи, спрямовані на військово-патріотичне виховання та фізичне загартовування учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Окрім зазначеного співробітники лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя в 2017 році взяли активну участь в оновленні навчальних програм з фізичної культури для учнів середньої школи (5–9 класи) та в розробці типових освітніх програм для учнів початкової школи, фізкультурної освітньої галузі (1–2 класи). Результатами такої діяльності виявилася імплементація компетентнісного підходу щодо вивчення предмета «Фізична культура» в основній школі, в контексті положень «Нової української школи» та також імплементація цього підходу щодо вивчення предмета «Фізична культура» в молодшій школі [2; 3].

ВИСНОВКИ

Узагальнення наукових здобутків та інноваційної діяльності лабораторії фізичного розвитку та здорового способу життя дало змогу зробити наступні висновки:

- **фізичне виховання учнівської молоді** має бути спрямоване на фізичне самовиховання особистості; важливим завданням фізичного виховання учнівської молоді є те, що суб'єкт (учитель) виховного процесу має сприяти переходу об'єкта (учня) цього процесу із системи управління до системи самоуправління, самовиховання й фізичного самовдосконалення;
- **формування ціннісного ставлення до власного здоров'я** й фізичного вдосконалення відбувається поступово, з роками, поетапним створенням досяжних цілей, вихованням відповідних потреб, формуванням мотивації, коли надбані психофізичні якості перетворюються у власні якості особистості та стають надбаннями і цінностями особистості;
- **у позанавчальний час важливим є формування навчальних груп** з урахуванням спортивних і оздоровчих інтересів, потреб і мотивації учнівської молоді, що сприяє формуванню позитивного соціально-педагогічного соціуму, середовища для формування пізнавальної, емоційно-ціннісної і поведінкової фізичної вихованості особистості дитини;
- **результати досліджень підтверджують необхідність систематичних занять** фізичними вправами для покращення здоров'я, підвищення специфічної та неспецифічної його стійкості до різних патогенних впливів і підвищення працездатності учнівської молоді. Набувають важливого значення фізичні вправи у попередженні відхилень фізичного розвитку і анатомо-фізіологічних порушень опорно-рухового апарату дітей та учнівської молоді;
- **імплементация компетентнісного підходу** щодо вивчення предметів «*Фізична культура*» в молодшій та основній школі в контексті положень «*Нової української школи*», дасть змогу підвищити ефективність навчально-виховного процесу з фізичного виховання учнівської молоді.

ревянко, В.О. Сілкова, Н.С. Сороколів – Сайт Міністерства освіти і науки України. – 2018. – режим доступу <https://mon.gov.ua/ua/news/kolegiya-mon-zatverdila-tipovi-osvitni-programi-dlya-uchniv-pochatkovoyi-shkoli>.

3. Навчальна програма з фізичної культури для загальноосвітніх навчальних закладів. 5 – 9 класи. Автори робочої групи з оновлення програми //М.В. Тимчик, В.В. Деревянко, А.Е. Єрмоєнко, О.М. Лакіза та інші. // Фізичне виховання в рідній школі. – 2017. – № 4. – С. 2–13.

4. Статистичний збірник «Самооцінка населенням стану здоров'я та рівня доступності окремих видів медичної допомоги у 2017 році» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publdomogosp_u.htm.

5. Фізичне виховання учнів початкових класів у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / В. В. Івашковський, О. І. Остапенко, М. В. Тимчик [за ред. М. Д. Зубалія]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 172 с.

6. Фізичне виховання підлітків у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / Ю. С. Доукина, Г. А. Коломоєць, М. В. Тимчик [за ред. М. В. Тимчик]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 172 с.

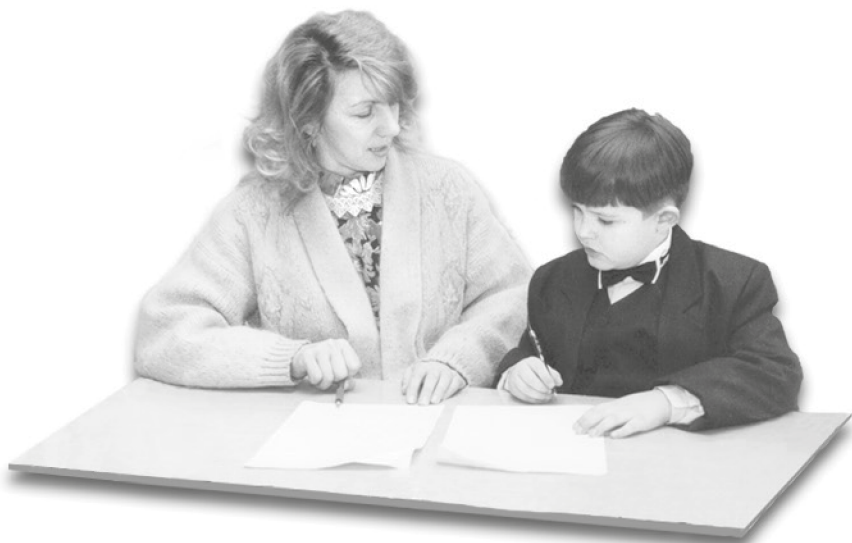
7. Фізичне виховання старшокласників у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів: навч.-метод. посіб. / М. Д. Зубалій, В. В. Івашковський, В. І. Мудрик [за ред. М. Д. Зубалія]. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. – 172 с.



Ivan Bekh, Oleksandr Ostapenko **Healthy way of life as a theoretical and practical issue**

The article outlines the problem of schoolchildren's healthy way of life; the results of research and practices of Physical Development and Healthy Way of Life Laboratory of NAES of Ukraine relating to the solution of the problems of health, physical education and physical development of schoolchildren.

Keywords: physical education, physical development, motor activity, innovative activity, status of work, physical education, learning process, health, interest, physical exercise.



ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

АКТУАЛЬНА ТЕМА: здоров'я нації

Стратегічне завдання реформування освіти в Україні –
ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ.

Активізовано увагу до проблеми фізично здорового покоління
ТА ЩО РОБИТИ ОСВІТЯНАМ?

У цій рубриці розповідається про **головне призначення будь-якої школи – здоров'язбереження і дітей, і дорослих.**

У цьому числі журналу читачам пропонується інформація лише
стосовно **проблеми здоров'язбереження.**

Наш журнал – це скарбниця найактуальніших та найефективні-
ших пропозицій керівників шкіл, вчених, методистів і вчителів з
палітри проблем. Ми підібрали декілька статей стосовно зазначе-
ної тематики **14-44**

*Лише той є вчитель,
хто живе так,
як вчить.*

Григорій Сковорода





Вікторія ЛИКОВА

Доцент кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнського національного педагогічного університету
ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса,
кандидат педагогічних наук

ЧИ НАВЧАЄ ЗДОРОВ'Ю «ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА» ОСВІТА?

Незважаючи на певні кроки в реалізації здоров'язбережувальної освіти, стан цілісного здоров'я суб'єктів освітнього процесу залишається незадовільним. Як показало наше дослідження, для більшості школярів характерні негативні установки по відношенню до феномену «здоров'я», орієнтованість на здоров'я лише як на відсутність хвороби або результат лікування. Така внутрішня картина здоров'я не дозволяє формувати в них валеологічну, аутотерапевтичну компетентність. Педагогічна терапія орієнтована на наповнення освітнього процесу ресурсом психосоматики, тілесності, суб'єктивності, привернення уваги до важливості зміцнення холістичного здоров'я як умови підвищення якості життя.

Ключові слова: здоров'я, холістичне здоров'я, здоров'язберігаюча освіта, цілісний освітній процес, педагогічна терапія, психосоматика, тілесність.

Глобальним викликом перед сучасною освітою і є пошук і реалізація екологічних шляхів наповнення педагогічного процесу сано-генними та вітальними цінностями і практиками, засобів зміцнення та поповнення ресурсів цілісного здоров'я його суб'єктів. Вирішення цього завдання є умовою підвищення якості освіти та якості життя як окремої людини, так і суспільства в цілому.

Варто визнати, що деякі кроки із реалізації здоров'язбережувальних стратегій, концепцій «охорона здоров'я здорових», «здоров'я через освіту» здійснюються, що відображено в державних документах. Україна приєдналася до Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю, концептуальним під-

ґрунтам якої є теза про те, що всі діти мають право навчатися в школах, що сприяють зміцненню здоров'я. Тому в багатьох вітчизняних загальноосвітніх закладах активно запроваджуються різноманітні профілактичні програми. Але разом з тим, освітня практика, медична статистика вже довгий час демонструє протилежні, **здоров'явитратні тенденції**. Цей дисонанс викликає занепокоєність та потребу в пошуках засобів, які б допомогли його зняти.

Освітнє середовище, з одного боку, є вагомим засобом впливу на стан цілісного здоров'я учнів і педагогів, з іншого – насичене яскравими прикладами ставлення до здоров'я, моделями відповідної поведінки. Саме в освіт-

ньому процесі можна створити умови для формування базової для кожної людини компетенції здоров'язбереження та самоцілення (валеологічної, аутотерапевтичної компетентності), холістично-екологічних цінностей та установок. При цьому важливо ставитися до здоров'я не як до самоцілі, а усвідомлювати його як умову й засіб підвищення якості життя.

У психолого-педагогічній теорії досліджуються питання підготовки педагогів до реалізації здоров'язбережувальних та валеологічних підходів (Г. Апанасенко, І. Баєва, О. Бондаренко, Б. Долинський, В. Колбанов, Л. Татарнікова, О.Філіп'єва та ін.), розробляються відповідні освітні технології (А. Маджуга, В. Пузиревський, М. Смірнов та ін.).

Наше міждисциплінарне дослідження відбувалося в проблемному полі „здоров'язбережувальної освіти”. Його предмет – педагогічна терапія в освітньому процесі. Ми розглядаємо її як форму та засіб психолого-педагогічного супроводу освітнього процесу й розвитку його суб'єктів та водночас як модель сучасної інтегративної психотерапії [5].

Дослідження ґрунтується на **низці методологічних підходів**, одним з яких є **холістично-екологічний**. Його важливим аспектом є орієнтація освітнього процесу, педагогів та психологів на біопсихосоціодуховну модель людини та її розвитку, психосоматику, холістичне (цілісне) здоров'я. Ці категорії поки ще не прижилися в педагогічному дискурсі або навіть викликають скептичне ставлення. Тілесність як феномен витеснена або забута в освітньому процесі, хоча постійно впливає на нього та його результати. **Психотерапевтичні надбання поки є чужими для освітнього простору**. Одне із завдань нашої науково-практичної діяльності – відкрити їх для освітнього процесу та зробити корисними для його суб'єктів.

Деяка частина науково-педагогічних праць та практичних освітніх заходів в означеному полі здоров'язбереження спрямовані на окремий вид здоров'я (частіше всього – на фізичне) та носять вузькодисциплінарний характер.

Водночас, варто підкреслити, що багато дослідників привертають увагу до важливості **вивчати здоров'я як цілісний, багатомірний стан людини** (Г. Апанасенко, В. Романенко тощо). В контексті освітнього процесу розглядають індивідуальне здоров'я вчителя, взаємозумовленими складовими якого є фізичне, морально-духовне, психічне, соціальне, професійне здоров'я [3].

Педагогічна терапія спрямована на актуалізацію проблеми збереження та поповнення ресурсів саме холістичного здоров'я, оскільки **людина є цілісністю. Здоровий розвиток людини** – це розвиток, інтенцією якого є **інтегрованість усіх сфер** (розумової, емоційної, тілесної). Виникнення проблем у будь-якій з них скоріше за все вплине на інші, на соціальну компетентність людини, на якість її життя.

Розуміння здоров'я як цілісного феномену було звичайним у Стародавніх Китаї, Греції. Платон підкреслював, що **немає сенсу лікувати тіло, не лікуючи душу**. Гіппократ вважав, що лікувати людину необхідно як сукупність душевних та фізичних якостей, враховуючи середовище, клімат, спосіб життя, минуле, особливості хворого та лікаря тощо.

Наш час визначають як «еру психосоматики». Психосоматика поєднує медицину, фізіологію, психологію, психотерапію, соціологію, педагогіку; вивчає вплив психологічних факторів на виникнення та перебіг соматичних захворювань. Це дуже важливо враховувати в педагогічному контексті, оскільки усі

ПРИКЛАДИ АСОЦІАЦІЙ:

Позитивний фон

Орієнтація на цілісне здоров'я

1. Активність, позитив, сила, цінність, організм (18 р.);
2. Благополуччя, радість, гарне самопочуття, свіжість, сила (18 р.);
3. Самопочуття, настрої, впевненість, щастя, любов (23 р.);
4. Яблуко, радість, щастя, самовідчуття, вітаміни (20 р.);
5. Тіло, душа, розум, організм, гармонія (69 р.);
6. Гарне самопочуття, життя, гарний настрої, благополуччя, тіло (38 р.);
7. Сила, увага, щастя, підтримка, рівновага (18 р.);
8. Харчування, сон, оточення, спорт, доброта, краса (37 р.);
9. Радість життя, впевненість, самопочуття, активність, здоровий гумор (30 р.);
10. Самопочуття, тіло, душа, розум, загартування (41 р.);
11. Їжа, сон, спорт, сила, розум (21 р.);
12. Упевненість, самопочуття, рівновага, комфорт, настрої (44 р.);
13. Сила, краса, харчування, спорт, душевне здоров'я (40 р.);
14. Бадьорість, витривалість, внутрішній спокій, здорове тіло, спокійна душа (41 р.);
15. Сила, спорт, трави, природа, субкультура (19 р.);
16. Повітря, вода, харчування, духовність, спорт (42 р.);
17. Молодість, сила, здоровий дух, гарний настрої, оптимізм, щастя (23 р.);
18. Щастя, гарний настрої, бадьорість, енергійність, апетит (38 р.);
19. Спорт, сила, любов, життя, біг (16 р.);
20. Діти, довге життя, серце, їжа, кисень (15 р.);
21. Сім'я, друзі, спорт, природа, батьки (15 р.);
22. Яблуко, спорт, радість, гармонія, сила (14 р.);
23. Природовідповідність, душа, гармонія, життя, харчування (50 р.).

Орієнтація на фізичне – соматичне здоров'я

1. Танці, стрибки, плавання, біг, акробатика (68 р.);
2. Красиве тіло, спорт, туризм, імунітет, відпочинок (22 р.);
3. Активний спосіб життя, добра їжа, відпочинок, біг (15 р.);
4. Спорт, свіже повітря, фітнес, басейн, відпочинок (38 р.);
5. Посмішка, урок фізкультури, веселощі, гарне самопочуття, прогулянка (26 р.);
6. Добре, корисно, правильно, енергійно, гармонійно (23 р.);
7. Цілісність, радість, енергійність, щирість, самодисципліна (48 р.);
8. Душевні сили, радість, діти, впевненість, добро (45 р.);
9. Друзі, прогулянка, повітря, радість, сон (13 р.).

Амбівалентний фон в асоціаціях на тему „здоров'я”

1. Краса, спорт, гігієна, людина, лікарня (14 р.);
2. Непостійне, лікарня, соціальна реклама, старість (16 р.);
3. Градусник, душа, Бог, вода, рум'янець (18 р.);
4. Укол, спорт, форма, краса, душа (18 р.);
5. Рівновага.

компоненти освітнього середовища досить часто насичені патогенними характеристиками та деструктивно впливають на здоров'я його суб'єктів.

В даній статті ми аналізуємо результати одного з проміжних зрізів констатуючого експерименту, який ми проводили в межах дослідження. Вони були несподіваними та неочікуваними. Нас вони досить збентежили. Тому ми вирішили висвітлити їх окремо. Ми вважаємо, що педагогам та психологам важливо звернути увагу на ті існуючі тенденції, які ми розглядаємо в даній статті.

На констатуючому етапі дослідження педагогічної терапії в освітньому процесі нас цікавили ціннісні установки його суб'єктів по відношенню до «здоров'я» як феномену, когнітивні уявлення про здоров'я, емоційне ставлення до нього, індивідуальні значення та смисли цього поняття тощо. Також ми хотіли дізнатися, наскільки актуальним для них є поняття „холістичне здоров'я”.

Ми обрали асоціативний експеримент як психосемантичний діагностичний метод, тому що вважали його найбільш релевантним визначенням завданням. Психосемантичний підхід до дослідження образної сфери людини (Є. Артем'єва, В. Петренко та ін.) дозволяє вивчати окремі змістовні сторони індивідуальної свідомості як складову частину суб'єктивної картини світу особистості [1, 10].

Система індивідуальних значень та особистісних смислів у нашому констатуючому експерименті прояснювалася завдяки вербальним образам та символам. У рамках

асоціативного експерименту в дослідженні взяли участь **150 осіб** – суб'єктів освітнього процесу (**50 школярів** – підлітків від 10 до 16 років, **50 студентів** – майбутніх педагогів у віці від **17 до 23 років**, **50 педагогів і психологів** системи освіти віком вище за **24 роки**). Опитування здійснювалося в різних освітніх установах Київської та Одеської областей України. Його проводили студенти – майбутні психологи і педагоги. Схема проведення вільного асоціативного експерименту полягала в тому, що випробуваному пропонувалося назвати перші п'ять асоціацій, що прийшли на думку, до стимульного слова «здоров'я». Усім була запропонована однакова інструкція.

Здійснюючи якісну обробку результатів, ми звернули увагу на те, що найбільш яскраво в них представлена синтетична категорія «когнітивні уявлення + емоційне ставлення». Тому ми розподілили їх за наступними «емоційними» категоріями – «*позитивний фон*», «*амбівалентний фон*», «*негативний фон*» (див. вріз).

У наборах асоціацій, які ми віднесли до категорії «*позитивний фон*» здоров'я визначається з точки зору його позитивного, конструктивного аспекту. Він передбачає установку на збереження здоров'я, сприйняття його як цінності, перерахування показників та факторів здоров'я, методів та засобів його підтримки та збагачення. В цій категорії ми виокремили три субкритерії відповідно до їх змістовної складової.

Перша – орієнтація на холистичне (біопсихосоціодуховне) здоров'я, розуміння здоров'я як цілісного феномену; вживання дескрипторів, що описують різні аспекти здоров'я. *Друга категорія* містить асоціації, що демонструють розуміння здоров'я як феномену, який пов'язаний лише з фізичним благополуччям, соматичним станом. До *третьої категорії* асоціацій в «*позитивному фоні*» ми віднесли ті дескриптори, які насичені екзистенційними

значеннями та смислами, образами та символами, пов'язаними зі Всесвітом.

Асоціації категорії «*амбівалентний фон*» відображають одночасне неоднозначне розуміння, суперечливе ставлення до феномену «здоров'я», описують як позитивні, так і негативні стани, такі, що пов'язані з хворобою або лікуванням.

Набори дескрипторів, що належать до категорії «*негативний фон*» відображають ці асоціації, які пов'язані з розумінням «здоров'я» лише з точки зору хвороби, шкідливих звичок. У якості відправної точки їхні автори обирають лікування, а здоров'я розглядають як зцілення або відсутність хвороби.



Викторія Лыкова

Учит ли здоровью „здоровьесохраняющее образование“?

В обществе и в образовании предпринимаются определенные шаги в направлении реализации концепции здоровьесбережения. Вместе с тем, состояние целостного здоровья субъектов образовательного процесса продолжает оставаться неблагополучным. Как показало наше исследование, для большинства школьников характерны негативные установки по отношению к феномену «здоровье», ориентированность на здоровье как отсутствие болезни или результат лечения. Такая внутренняя картина здоровья не позволяет формировать у них валеологическую, аутотерапевтическую компетентность. Педагогическая терапия ориентирована на наполнение образовательного процесса ресурсом психосоматики, телесности, субъективности, привлечение внимания к важности укрепления холистического здоровья как условия повышения качества жизни.

Ключевые слова: здоровье, холистическое здоровье, здоровьесберегающее образование, целостный образовательный процесс, педагогическая терапия, психосоматика, телесность.



Viktoriia Lykova

Does health-promoting education teach health?

Society and education are taking certain steps towards the realization of the concept of health preservation. However, the holistic health of the subjects of educational process continues to be deficient. As our research shows, most pupils have typically negative attitudes to the phenomenon of "health" and the focus on health as the absence of disease or treatment outcome. This internal image of health does not allow them to form a competence of valeology or autotherapy. Pedagogical therapy is aimed at supplementing the educational process with such resources as psychosomatics, corporeality, subjectivity, drawing attention to the importance of fostering one's holistic health as a prerequisite for improving the quality of life.

Key Words: health, holistic health, health-promoting education, holistic education process, pedagogical therapy, psychosomatics, corporeality.



ПРОГРАМА ПРОФІЛАКТИКИ І КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ ПОСТАВИ ТА ВИКРИВЛЕНЬ ХРЕБТА

на профілакторі Євмінова в умовах ШКОЛИ

Педагогіка
школи

УДК 37.016:613.8:
616.721

Висвітлено проблему порушення постави, сколіотичних деформацій хребта у дітей шкільного віку і методи її вирішення за допомогою програми «Постава», яка розроблена центром Євмінова. Викладено умови можливого обстеження дітей будь-якого навчального закладу і надання їм допомоги.



В'ячеслав ЄВМІНОВ

Президент вертебрально-оздоровчого центру Євмінова

Сьогодні як ніколи спостерігається різке зниження фізичної активності (10 % від фізіологічної потреби) у підлітків, яке пов'язане зі зміною способу життя

– надмірне захоплення телевізором, комп'ютером. А ще відсутність пропаганди здорового способу життя засобами масової інформації, неналежні умови для занять фізичною культурою та спортом призводять до того, що **більше 90 % дітей мають порушення постави та сколіотичну деформацію хребта.**

За результатами обстеження спеціалістів ця проблема з віком прогресує: сколіоз спостерігається у 10 % дітей 1-4 класів, у 5-8 класах вже 30 %, а в 9-11 класах понад 40 % (Схема 1).

За динамікою зрозуміло, що це не вроджені, а набуті деформації. Тому можна означити такі **основні причини виникнення викривлень хребта:**

- слабкість м'язового корсета через низький рівень фізичної активності;

- тривале перебування в неправильній позі (до цього може призвести занадто висока або низька парта, улюблена поза з опорою на одну руку або сидіння на одній підбірній нозі);
- погане освітлення в класі.

50 % і більше свого активного часу діти проводять у школі. Батьки дуже часто бувають зайняті на роботі і не можуть приділяти багато уваги дітям або просто вважають, що школа відповідальна не тільки за навчання дітей, але й за рівень їх здоров'я. Тому все частіше директори шкіл замислюються над цим питанням і шукають ефективних методів оздоровлення учнів.

Для виявлення порушень, а також для профілактики і лікування порушень постави та початкових форм викривлення хребта центром Євмінова була розроблена **програма „Постава“** (див. вріз).

Метод дозволяє визначити:

- вид порушення постави;
- наявність чи відсутність викривлень хребта й місце його локалізації;
- деформацію ніг і положення тази;

- динаміку розвитку викривлення і ефективність його лікування.
- Переваги методу:*
- легкий у використанні;
- дозволяє отримати максимально повну графічну інформацію про стан хребта в сагітальній та фронтальній площині;
- дає можливість обстежувати дитину необмежену кількість разів без шкоди для здоров'я;
- дозволяє доступно і зорво пояснити батькам і дитині суть проблеми;
- отримані дані дають можливість розділити дітей на групи за видами викривлення для подальшої роботи з ними.

Які кроки необхідно зробити, щоб організувати обстеження? Для початку і в першу чергу потрібне бажання батьків і школи займатися цією проблемою, оскільки державна програма в найближчий час, ми переконані, працювати не буде.

Школа має надати приміщення і організувати процес обстеження. Бажано, щоб це був безперервний потік школярів. Приблизний час обстеження одного класу (30 учнів) – година. Це 120-150 дітей за один навчальний день. При такому графіку роботи школу можна обстежити за тиждень.

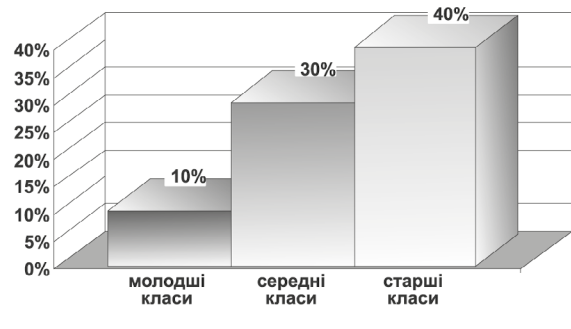
Обробка результатів проводиться в центрі Євменова і видається через деякий час батькам на батьківських зборах.

Після отриманих результатів школа повинна виділити викладача для проведення занять на профілакторах. Організація навчального процесу лишається повністю за школою. *Центр Євмінова надає необхідне обладнання і персонал для проведення обстеження:*

- команда з 2–3 лікарів;
- фон, підставка для обстежуваного, картки та інше;
- повні дані обстеження видаються директору школи після обробки всієї інформації;
- заповнюються і роздаються щоденники здоров'я кожному школяру з індивідуальною програмою занять;
- проводиться майстер-клас для викладачів, які будуть працювати зі школярами.

Отже, *центр Євмінова готовий надати допомогу усім зацікавленим у здоров'ї дітей, як батькам, так і педагогам.*

Схема 1 **Динаміка сколіозу у школярів залежно від класу**



Від редакції

НАЙПРОСТІШИЙ СПОСІБ БУТИ ЗДОРОВИМИ БАТЬКАМ І ДІТЯМ

Методика Євмінова – методика лікувальної фізкультури (кінетотерапії) для лікування, відновлення і профілактики захворювань хребта в будь-якому віці, запатентована, медично вивчена й затверджена Міністерством охорони здоров'я України.

Багато уваги спеціалісти Центру Євмінова приділяють розробці й упровадженню Дитячих Програм. Для виявлення порушень постави і сколіотичних деформацій хребта у дітей та підлітків, а також для профілактики і лікування порушень постави та початкових форм викривлення хребта центром Євмінова була розроблена програма «Постава», яка включає в себе:

- спеціально сконструйований тренажер для занять за методикою – „Профілактор Євмінова”;
- щоденник здоров'я для школярів для визначення завдань і контролю фізичного навантаження;
- фотокомп'ютерне обстеження учнів шкіл з метою виявлення патологій хребта для подальшої розробки програми проведення занять та ін.

Спеціалісти Центру Євмінова постійно працюють над удосконаленням послуг. Результатом такої роботи стало започаткування нової послуги: *On-line кабінет*, яка допоможе людям з будь-якої точки планети, де є Інтернет-зв'язок, отримати консультацію спеціалістів Центру Євмінова.

Більш детально з методикою Євмінова та її результатами можна ознайомитися за статтями нашого журналу, а саме:

Євмінов В., Куделя І. Програма профілактики і корекції порушень постави та викривлень хребта на профілакторі Євмінова в умовах школи. – 2010. – №1. – С. 56–59.

Корольов Ю. Упровадження здоров'язберігаючих технологій. – 2010. – № 5. – С. 156–157.

Зі статті Юрія Корольова, директора школи № 25 м. Києва:

«У СЗШ № 25 урок фізичної культури – основна форма фізичного виховання школяра. Заняття на профілакторі Євмінова вчителі фізкультури включають в основну частину уроку. Тривалість занять 5–10 хвилин.

Це дозволяє за відносно короткий термін при мінімальних затратах значно знизити рівень захворюваності хребта і поліпшити стан здоров'я дітей, підлітків і дорослих».



ХАДУ – СОВРЕМЕННАЯ ТЕХНОЛОГИЯ ОЗДОРОВЛЕНИЯ*

Автор технологии предлагает свою концепцию одновременной нагрузки на мышечную систему сгибателей и разгибателей, мышц лица, позвоночника и малого таза. Доходчиво и доступно объясняет принцип воздействия «Системы „Хаду“» на организм человека через мышечную систему и опорно-двигательный аппарат.

Чтобы практиковать эту систему, нужно только понимание, что человек сам своими силами может сохранить и укрепить здоровье.

Звиад АРАБУЛИ,
автор технологии „ХАДУ“

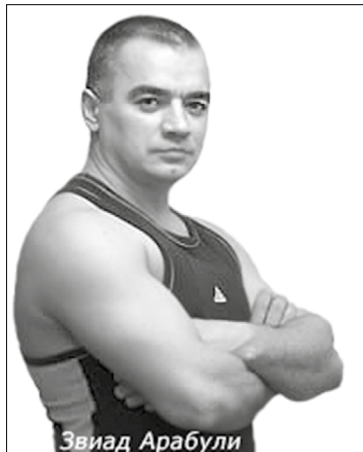
Технология всегда дает результат, если вы ее выполняете. А значит, ваше здоровье только в ваших руках!

Здоровье и свобода личности

Наверное, каждому пришлось хоть раз в жизни потянуть мышцы шеи. Поворачивать голову становится больно, поэтому человек старается поворачиваться всем корпусом. *Обратите внимание на следующий факт. Как только заболело в первый раз, организм стал избегать движений, которые могли бы привести к повторной боли.* Этот механизм ограничения работает на подсознательном уровне, мы ведь не контролируем все время положение нашей головы. То есть, какая-то частичка подсо-

знания будет постоянно отслеживать эту проблему. А теперь представьте больные суставы. Лужу не перепрыгнешь. Широкий спортивный шаг остался в прошлом. Приходится выбирать дорогу, чтобы бордюр был пониже. А если больна спина, то надо следить за весом, который несете в руке. А если от остеохондроза не поднимается рука, значит, имейте дома табуретку, иначе чай с верхней полки не достать.

Любая проблема со здоровьем накладывает определенные ограничения на процесс нашей жизнедеятельности. Каждое ограничение – это маленькое «нет», с которым вынужден мириться наш организм. Хотим мы того или нет, но наш мозг, частично сознательно, а большей частью бессознательно, будет следить за каждым таким «нет». А если этих «нет» или ограничителей много? Это серьезная работа, которая будет забирать на себя большие ресурсы. Это те ресурсы, кото-



Звиад Арабули

*Статья подготовлена **Ольгой Выговской** и **Алексеем Выговским** по книге: *Арабули Звиад Ваши позвоночник: Система оздоровления ХАДУ.* – М. : ООО Издательство «София», 2011. – 128 с.

рые могли бы пойти на развитие координации, интеллекта, творческих способностей или каких-то профессиональных навыков... Человек становится нервным, раздражительным, капризным. Ему просто некогда быть нормальным. Ресурсы мозга велики, но не безграничны. Поэтому, если значительная часть его занята обслуживанием проблем, на все остальное остается меньше свободных ресурсов.

Поэтому, **здоровье есть высшая степень свободы.** «Хаду» даёт человеку такую свободу.

Сначала уходит боль.

Потом появляется сила.

Потом снимается ограничение в движении.

Потом появляется масса энергии. Нет – море энергии, которую можно куда-то направить.

Потом просыпается угасший, казалось бы, когда-то творческий потенциал.

Потом вдруг замечаешь, что стабилизируется психика.

Потом приходит прекрасное ощущение того, что все в твоих руках – ты все успеешь.

Это ни с чем не сравнимое состояние тела, ума и духа. **Попробуйте и испытайте на себе! Вы не разочаруетесь.**

Работа мозга и здоровье человека

Физические или спортивные навыки человека, а также профессиональные, творческие, научные, речевые и другие существуют благодаря определенным связям в нашем мозге.

В детском возрасте, когда мозг растет и формируется, эти навыки, а значит и связи прокладываются по самому короткому маршруту. А значит, привычки и навыки, сформированные в детстве, оказываются более стойкими и качественными.

АВТОРСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ ОЗДОРОВЛЕНИЯ

Процесс жизнедеятельности живого организма можно представить в виде гармоничной совокупности множества больших и маленьких функций. **Основной закон звучит так:** организм сохраняет или развивает только необходимые функции, невостребованные функции утрачиваются.

Этому закону подчиняется вся наша жизнь. Мы учимся, приобретаем определенные навыки и сохраняем их до тех пор, пока пользуемся ими. вспомните, как учили в школе таблицу умножения, квадраты и кубы целых чисел, десятичные логарифмы... Мы умели умножать в уме! А сейчас простейшие плюс и минус делаем только с калькулятором. Это естественно. Навык утрачивается от невостребованности. Мы забываем иностранный язык, который учили когда-то. То же самое касается силы, выносливости, скорости реакции, координации, закалки, слуха, зрения, иммунитета и т. д. Можно дополнить список проявлениями высшей нервной деятельности человека, такими как память, логическое мышление, творчество, интуиция, воля. *Все эти навыки или способности сохраняются только пока они нужны, то есть – пока мы ими пользуемся.*

Назначение тренировки в том и заключается, чтобы дать понять организму какую именно функцию надо развивать. Но стоит прервать тренировки, как организм начнет избавляться от любых навыков, которые когда-то были нужны. Почему он это делает? Потому, что сохранение любого навыка требует от организма определенных затрат энергии. А он (организм) категорически не хочет этого делать.

Все сущее стремится к состоянию покоя или энергетического минимума. Это один из фундаментальных принципов мироздания. Также и человеческий организм. Он стремится уменьшить свои функциональные возможности до минимума, что, в конце концов, ведет к смерти. А кто-то, наверное, полагал, что **организм хочет жить?**

Жить хочет наше личностное, психо-эмоциональное «Я». Мы хотим творить, наслаждаться жизнью, реализовываться. А вот плотское «Я» жить не хочет совсем. Приближать свою смерть легко. Для этого от человека буквально не требуется практически никаких усилий. Достаточно лишь бездействием позволить природе спокойно гнуть свою генеральную линию на убывание организма.

Для нашего организма нет приоритетных функций. Ему все равно о какой функции идет речь. Он готов нас убить за любую из них. Надежность всего организма определяется только слабым звеном.

Подведем итог. Первое – для сохранения здоровья необходимо, прежде всего, развивать самые слабые функциональные звенья. Второе – нет второстепенных функций. Ущербность любой из них может стоить нам жизни. Поэтому **надо тренировать все.**

ДВА ВИДА ТРЕНИРОВОК: СИЛА І ВІНОСЛИВОСТЬ

Существует два принципиально разных вида тренировки: *тренировка силы* и *тренировка выносливости*.

Тренировка силы – это максимальное напряжение в короткий промежуток времени. Например, бег на 100 метров. Высочайшая скорость, которая требуется от спринтера во время забега, есть проявление в первую очередь взрывной силы атлета.

Тренировка выносливости – это средняя нагрузка на организм, но в течение достаточно длительного времени. Хорошим примером работы на выносливость является классический марафонский бег. Марафон – более двух часов работы всего организма, ведь в обеспечении работы мышц участвует полностью весь обмен веществ, а нервная система управляет и контролирует всеми процессами.

Итак, у нас два бегуна: один бежит быстро, а другой долго. Наши бегуны даже внешне отличаются.



У спринтера мышечной массы всегда больше, он более накачан. Марафонец обычно сухой, жилистый и неимоверно выносливый. Объем мышц меньше, чем у спринтера и это оправдано, ему бежать более двух часов и все это время мышцы надо кормить.

Если тренировка на выносливость может длиться до нескольких часов, то тренировка силы всегда очень коротка. При максимальной силовой нагрузке мышца уходит в отказ за время не более двух минут.

Помните основной закон: организм избавляется от ненужных функций. Развитие выносливости делает перегрузочные способности организма невостребованными. Что это за перегрузочные способности? Это сила, прочность костей, эластичность связок и сосудов, запас мощности сердечной мышцы, стабильность нервной системы, запас по регуляторным функциям и так далее. Это тысячи функций организма.

Учитывая, что вся наша повседневная жизнь – это постоянная работа на выносливость, которую смело можно назвать утомляющей, то для **развития здоровья, необходима чисто силовая тренировка.**

Только силовая тренировка развивает перегрузочный запас функциональных возможностей организма. Поэтому, если хотите быть здоровыми, не оправдывайте свою лень и слабость тяжестью повседневной жизни. Обязательно и регулярно давайте своему организму силовую нагрузку. Только силовую тренировку можно назвать *развивающей*.

При таком подходе действительно можно построить как гармоничное тело, так и гармоничный, функционально развитый организм. И такой организм обязательно будет здоровым.

Поэтому выдающегося спортсмена, музыканта, шахматиста, программиста надо готовить с детства.

В старшем возрасте нервные связи формируются уже не по самому оптимальному пути. Поэтому и координация чуть хуже и реакция медленнее и забывается все гораздо быстрее. Но есть и другая проблема. *К старости* от невостребованности начинают высыхать или умирать целые массивы нейронов в нашем мозгу. Тут уже не до формирования новых навыков. *Сохранить бы хотя бы часть того, что было приобретено ранее.*

Представьте картину. Нужно передать сигнал из точки **А** в точку **В**. На прежнем пути следования участок высох. Сигнал не проходит. Можно назвать такой участок черной дырой, который поглощает все сигналы. Сигнал пропал в этой дыре и мозг будет пытаться найти окольный путь. Но на этом обходном пути тоже поджидает черная дыра. И на другом пути и на третьем. Короче, связи нет. Это означает, что какой-то навык утрачен или потерял качество. Например: ухудшилась память, пропало образное восприятие, пострадало логическое мышление. Обычная картина старческой деградации.

Забавно, что функциональную деградацию мозга некоторые пытаются компенсировать или вылечить медикаментозными препаратами. А вы пробовали накачать мышцы, глотая таблетки и не тренируясь физически? Это невозможно! И не потому, что таблетки неправильные или несвоевременные. Функциональную деградацию можно избежать только в одном случае – *если тренировать свой организм.*

ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ВИХОВАННЯ НОВОЇ ШКОЛИ В ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ¹



Педагогіка
школи

УДК 371.132.72+
37.013 +37.037

У статті визначено інноваційні стратегії виховання, розкрито науково-методичні засади духовно-морального виховання, здоров'язбереження, інновації у вихованні як інноваційні стратегії виховання нової школи та визначено її схарактеризовано шляхи їх реалізації.

Ключові слова: інноваційні стратегії виховання, морально-духовне виховання, здоров'язбережувальне середовище, інноваційність, інновації у вихованні, шляхи реформування виховання.

Базуючись на сучасних дослідженнях у педагогіці, нормативних документах про освіту, учителями Одеського регіону окреслено виконання надзвичайно важливої *місії освітян* – очолити виховання людини громадянського суспільства, знайти дієві шляхи проведення реформи виховання в нашому регіоні щодо забезпечення і створення необхідних умов усебічного і гармонійного розвитку особистості, яка орієнтована на найдосконаліші соціокультурні стандарти і всезагальнолюдські цінності та виміри життя в нових економічних умовах.

У контексті **Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року** означено *основні шляхи проведення реформи виховання в Одеському регіоні:*

- *реформування змісту виховання, що ґрунтується на сучасних наукових підходах і педагогічному новаторстві, використанні інновацій з урахуванням особливостей і потреб сучасної освіти, наповнення його культурно-історичними надбаннями українського народу;*
- *упровадження нових підходів, виховних систем, технологій, форм і методів виховання, які б відповідали потребам розвитку особистості, сприяли розкриттю її талантів, удосконаленню духовно-емоційних, розумових і фізичних здібностей, підтриманню поведінки особистості, досягненню соціальної зрілості та індивідуального зростання;*

Вікторія ЯГОДНІКОВА

Директор Одеського інституту Міжрегіональної академії управління персоналом, доцент кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, професор Міжнародної кадрової академії, кандидат педагогічних наук

Олена ЧЕШЕНКО

Методист науково-методичної лабораторії проблем виховання, старший викладач кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти Одеського обласного інституту удосконалення вчителів, регіональний координатор Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю

¹ У цьому числі журналу читачам пропонується інформація лише стосовно проблеми здоров'язбереження. Тож подається не повна стаття, а витяг з неї. З повним варіантом цієї статті – знайомтеся за нашим журналом: 2014. – №1-4. – С. 67-78.

- розроблення теоретико-методологічних аспектів національної системи виховання з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду, регіональних особливостей;
- об'єднання зусиль державних і громадських інституцій у вихованні молоді, сприяння діяльності дитячих та юнацьких організацій;
- розвиток різноманітних дитячих і молодіжних об'єднань за інтересами, позашкільних освітньо-виховних закладів;
- організація родинного виховання і освіти як важливої ланки педагогічного навчання батьків;
- докорінні зміни в підготовці й перепідготовці педагогічних кадрів для здійснення національного виховання.

Робота ця складна, але від докладених зусиль, підтримки всього суспільства й швидкості реалізації інноваційних стратегій виховання залежить підвищення ефективності системи національного виховання, подолання наявних проблем і протистояння деструктивним тенденціям в організації виховного процесу. При цьому важливо врахувати нову стартову структуру суспільства, регіональні, національні, релігійні та інші особливості середовища. Подібна діяльність уже здійснюється в Одеському регіоні, і тому **дуже важливо постійно підтримувати творчі сили і кращий досвід національного виховання.**

Зважаючи на те, що нові умови життя у XXI столітті зумовлюють потребу у вихованні нового покоління, в Одеській області на зібранні творчої педагогічної еліти обрано новий вектор діяльності – визначено інноваційні стратегії нової школи в Одеському регіоні. **Це: духовно-моральне виховання,**

здоров'язбереження, інновації у вихованні.

Великі ідеї приходять тоді, коли світ має потребу в них. Розглянемо шляхи реалізації визначених інноваційних стратегій виховання, зокрема і насамперед здоров'язбереження.

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Здоров'язбереження як вектор інноваційної стратегії виховання зумовлюється тим, що сучасна система освіти стає пріоритетним напрямом реалізації державної політики щодо зміцнення і збереження здоров'я підростаючого покоління, створення здоров'язберезувального середовища.

Дуже важливо, щоб за процесами реформування і модернізації не забули про здоров'я тих, заради кого ці процеси відбуваються і ким вони здійснюються.

Українська вчена *О. Я. Савченко* зазначає: „Здоров'я і знання – нерозривні складові життя людини. А знання без здоров'я нікому не потрібно”.

Вихід із ситуації, яка склалася, потребує нових підходів, нової ідеології, в основі якої – ідея педагогіки здоров'язбереження.

Реалізація ідеї здоров'язберезувальної освіти передбачає:

- забезпечення **здорового способу життя** для всіх суб'єктів навчально-виховного процесу шляхом створення середовища, яке сприяє зміцненню здоров'я, установлення домінувальної світоглядної установки на пріоритетну цінність здоров'я;
- **інтеграцію культури здоров'я** в усі чинники щоденного життя навчального закладу;
- **гуманізацію і демократизацію** навчально-виховного процесу, єдність загальнонародського і національного;

природовідповідність, наявність комплексного, системного, компетентнісного підходу до збереження, зміцнення, відновлення **здоров'я та профілактики** захворювань;

- **співробітництво, співтворчість** суб'єктів навчально-виховного процесу; міжсекторальне співробітництво всіх сфер суспільства, діяльність яких прямо чи опосередковано впливає на здоров'я;

- **системність** (взаємодія всіх елементів щодо забезпечення функцій усієї системи).

Цілеспрямований, системний, комплексний, діяльнісний, синергетичний підходи до вирішення проблем здоров'я підростаючого покоління, превентивного виховання, розбудови здоров'язбережувального середовища дасть можливість створити необхідні умови всебічного й гармонійного розвитку особистості для життя в нових економічних умовах.

Вихід із ситуації, яка склалася, ми вбачаємо у необхідності розробки і впровадження конкретних дій. Ми маємо конкретними діями розбудувати таку установу, в якій праця і навчання – радість, в якій немає фізичного та психічного насильства, в якій виключається варварське вторгнення в життя особистості, де життя організоване природовідповідно, за принципами співіснування та співробітництва, де людина не відчуває себе неповноцінною, самотньою і покинутою.

Для оздоровлення та оновлення освітнього світу дитини рекомендуємо **«Основні аспекти здоров'язбережувальної роботи у середовищі навчального закладу»**, які стануть своєрідним орієнтиром у здійсненні практичних кроків щодо вирішення проблем здоров'я покоління, що зростає. **Це:**

1. Здоров'язбережувальна інфраструктура навчального закладу (матеріальне, навчальне, навчально-методичне та кадрове забезпечення).

2. Організація режиму дня під час перебування дітей в освітньому закладі.

3. Організація збалансованого харчування.

4. Раціональна організація навчально-виховного процесу:

- дотримання рухового режиму;
- просвітницько-виховна робота з учнями;

- превентивне виховання, профілактика негативних проявів;

- психопрофілактична робота;

- фізкультурно-оздоровча робота;

- введення системи загартовування;

- проведення роботи зі статевого виховання;

- валеологічний моніторинг.

5. Робота з батьками.

6. Науково-методичний супровід. Інформаційно-просвітницька робота.

7. Об'єднання і координація зусиль, співпраця, співдіяльність і взаємозв'язок.

Як свідчать наукові дослідження з проблеми здоров'язбереження, міжнародний досвід і досвід участі України в проекті *«Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю»*, передовий практичний досвід навчальних закладів Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю Одещини [1], **ефективними механізмами вирішення проблем збереження здоров'я вихованців є:**

- I. **Упровадження сучасних здоров'язбережувальних технологій** у навчальному середовищі, національних і міжнародних програм, проектів щодо формування навичок безпечного і здорового способу життя, введення окре-

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ SWOT-АНАЛІЗ

Дозволяє виявити внутрішні та зовнішні чинники, які сприяють їх досягненню або перешкоджають. Усі чинники діляться на чотири категорії:

Стратегічне планування SWOT-аналіз	
Сильні сторони Strengths	Слабкі сторони Weaknesses
Можливості Opportunities	Загрози Threats

Метод стратегічного планування сприятиме чіткому розробленню:

а) *сукупності дій*, що впливають на інноваційну виховну діяльність району, міста, загальноосвітнього навчального закладу, спрямовану на розвиток сучасної особистості учня, удосконалення її здібностей і поведінки, за якої вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання;

б) *концептуальних основ системи виховної діяльності* району, міста, загальноосвітнього навчального закладу.

Такий підхід, на нашу думку, сприятиме вдосконаленню шляхів стратегічного управління виховною системою району/міста, загальноосвітнього навчального закладу.

За підсумками проведення SWOT-аналізу, з метою вироблення сукупності дій, що впливають на інноваційну виховну діяльність, щодо практичної реалізації інноваційних стратегій виховання нової школи **доцільно розробити багатосторонню програму**, складовими якої можуть бути наступні документи:

1) **Програма розбудови системи національного виховання** в районі, місті, кожному навчальному закладі, основних орієнтирів довгострокової інноваційної виховної діяльності, відповідно до якої:

- розробляється інноваційна стратегія виховання нової школи в районі, місті, кожному навчальному закладі;
- обираються найефективніші шляхи її досягнення;
- формується портфель інноваційних проєктів для довгострокового інвестування.

2) **Програма (проєкти) організаційно-методичного супроводу** формування інноваційної спрямованості виховного процесу, яка відповідає стратегії розвитку і європейської орієнтації освіти України в цілому, спрямованої на підвищення професійної майстерності та розвиток творчого потенціалу педагогів, допомагає досягти позитивних результатів у процесі інноваційної діяльності.

3) **Програма (проєкти) розвитку та розбудови інноваційних навчальних закладів освіти** з проблем виховання, інваріантних моделей системи виховної діяльності навчальних закладів, виховних систем класу з урахуванням сучасних соціокультурних ситуацій, цінностей виховання і навчання.

4) **Програма (проєкти) розвитку та розбудови навчальних закладів „Шкіл сприяння здоров'ю”**, районної/міської мережі навчальних закладів „Шкіл сприяння здоров'ю”.

5) **Програма превентивного виховання** дітей і молоді в системі освіти: формування ефективної та дієвої системи профілактики правопорушень, дитячої бездоглядності та безпритульності.

6) **Програма (проєкти) здійснення системного підходу до управління виховною діяльністю в районі/місті, навчальному закладі**, забезпечення проведення моніторингу стану виховної діяльності.

7) **Програма (проєкти) розбудови в районі/місті, навчальних закладах інноваційного виховного, здоров'язбережувального середовища як динамічної системи**, здатної чітко реагувати на соціально-педагогічні умови і змінюватись відповідно до них, середовища, яке забезпечує взаємодію всіх суб'єктів виховного процесу, сприяє їхньому взаємозбагаченню, особистісному самовдосконаленню, самореалізації та складається з предметно-просторового, інформаційно-комунікативного, креативно-діяльнісного компонентів.

мого навчального предмета «Основи здоров'я», факультативів.

II. Розвиток і розбудова навчальних закладів «Шкіл сприяння здоров'ю» – школи життєтворчості, самореалізації особистості, толерантності, радості, пріоритетом яких є здоров'я та життя дитини, упровадження ефективних технологій із формування в дітей та молоді духовної культури, культури здоров'я, позитивної мотивації на безпечний спосіб життя, профілактики тютюнокуріння, алкоголізму, захворювання на ВІЛ-інфекцію/СНІД та інші небезпечні хвороби, уживання наркотичних речовин серед дітей та учнівської молоді; подальший розвиток Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю, обласних, районних, міських мереж навчальних закладів «Шкіл сприяння здоров'ю» [2].

III. Міжсекторальне співробітництво всіх сфер суспільства, діяльність яких прямо чи опосередковано впливає на здоров'я підростаючого покоління, для забезпечення фізичного, психічного і соціального благополуччя дітей. Об'єднання, формування, координація державно-приватно-суспільного партнерства з метою узгодження та об'єднання дій щодо оздоровлення й упорядкування безпечно-го навколишнього середовища, сприятливого для дитини (з опорою на місцеві ресурси). Розбудова дієвого об'єднання культури здоров'я „*влада + навчальний заклад + сім'я + громада*” на засадах партнерства як важливого

фактора збереження здоров'я дітей та молоді в соціумі [3].

Пам'ятаймо слова Герофіла, найвизначнішого давньогрецького лікаря III ст. до н.е., який зазначав: «*Без здоров'я і мудрість незавидна, і мистецтво бліде, і сила в'яне, і багатство без користі, і слово без сили*».

Для реалізації обраного вектора руху в Одеському регіоні – інноваційних стратегій виховання нової школи в практиці виховної діяльності району, міста, загальноосвітнього навчального закладу – доцільним буде проведення **стратегічного планування SWOT-аналізу** (див. вріз на с. 26)

Практичній реалізації інноваційних стратегій виховання нової школи в Одеському регіоні, побудові ефективної системи національного виховання **сприятимуть реформування змісту виховання, упровадження новаторських педагогічних ідей, застосування педагогічних виховних нововведень, упровадження нових підходів, виховних систем, технологій, форм і методів виховання з урахуванням вітчизняного і зарубіжного досвіду та регіональних особливостей; забезпечення шляхів ефективної модернізації виховного процесу та національного відродження школи, основою якої є ідеї народної педагогіки, філософсько-дидактична спадщина видатних вітчизняних і світових педагогів.**

Аби практична реалізація інноваційних стратегій виховання нової школи в регіоні **сприяла змінам, необхідно враховувати**, що вони становлять собою процес, який **потребує часу**, а значні зміни – **безперервних і тривалих зусиль і підтримки**.

Подальші дослідження ми вбачаємо у створенні та впровадженні у практику психолого-педагогічного су-

проводу щодо реалізації інноваційних стратегій виховання, вивченні й поширенні передового педагогічного досвіду навчальних закладів, педагогічних колективів, класних керівників, вихователів і вчителів, інноваційної виховної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чешенко О. І. Кожний навчальний заклад має бути Школою сприяння здоров'ю в інтересах дітей та створення кращого світу для них. Методичні поради. / О. І. Чешенко – Одеса, 2011. – 134 с. – (Серія «Школи здоров'я Одещини»).
2. Чешенко О. І. Розбудова об'єднання культури здоров'я як важливий фактор збереження здоров'я дітей у соціумі / О. І. Чешенко // Інтеграція освітньо-виховної та оздоровчої діяльності навчальних закладів України : матеріали Всеукр. наук.-прак. конф. (Кіровоград, 6–7 листопада 2012 р.) – Кіровоград, 2012. – 284 с. – С. 220–230.
3. Чешенко О. І. Інноваційність виховного процесу в сучасному освітньому просторі: організаційний аспект / О. І. Чешенко, В. В. Ягоднікова // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 6. – С. 19–34.



Викторія Ягоднікова, Елена Чешенко
Иновационные стратегии воспитания новой школы в одесском регионе

В статье определены инновационные стратегии воспитания, раскрыты научно-методические основы здоровьесохранения и охарактеризованы пути их реализации.

Ключевые слова: инновационные стратегии воспитания, здоровьесохраняющая среда, пути реформирования воспитания.



Victoria Yagodnikova, Olena Cheshenko
New school innovative strategies of education in Odessa region

In the article innovative strategies of education are defined, the scientific and methodical bases of health welfare are exposed and the ways of their realization are described.

Keywords: innovative strategies of education, health welfare, ways of education reforming.



**Ганна
САЗОНЕНКО**
Директор УГЛ КНУ
ім. Т. Шевченка,
кандидат педагогічних
наук, Народний
учитель України

ЯК МИ ТВОРИМО

**ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ
АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР ЛІЦЕЮ**

У статті розкриваються результати реалізації експериментального дослідження «Здорова дитина – успішна родина – стабільна країна» в Українському гуманітарному ліцеї Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ключові слова: здоров'язбережувальний акмепростір, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальні компетенції.



Від редакції

Ця стаття – це розповідь директора ліцею про головне призначення будь-якої школи – здоров'язбереження і дітей, і дорослих. Аналіз публікацій цієї тематики підтверджує мій висновок: проблема здоров'язбереження жодним автором не розглядається в акмеологічному контексті. Тоді як **Ганна Стефанівна Сазоненко**, директор ліцею, про роботу якого йдеться у статті, не випадково зосереджує увагу читачів на перевагах саме акмеологічного ліцейного простору стосовно здоров'язбереження. Вона – одна з перших в Україні почала творити акмеологічну школу: провела декілька міжнародних конференцій на базі ліцею, випустила у світ солідну монографію, окрім численних статей, тож і стала по праву автором-героєм 8-ї сторінки «Будівничі нової української школи» Всеукраїнського проекту НАПН і Журналу – «Педагоги-новатори в Україні». З її презентаційною роботою «Акмеологічна школа: авторська система» знайомтеся у нашому журналі [4, С. 41-47].

Наприкінці минулого року (08.12.2017 р.) сталася надзвичайна подія: чверть століття як **Ганна Стефанівна Сазоненко** очолила цей ліцей. Йдеться не про **25 років**, коли вона керувала ліцеєм як готовим завершеним освітянським закладом, а про **час, впродовж якого вона працювала над ЙОГО створенням фактично з нуля!**

Результати усім відомі: їх бачать, знають, ними пишаються! Ліцей постійно серед кращих закладів країни, а часто – в першій десятці!

Редакційний колектив щиро вітає Вас, шановна пані ДИРЕКТОР, як визнаного новатора, інноватора, неперевершеного організатора шкільної, педагогічної й управлінської освіти.

Давно мрію, щоб керівникам шкіл, учителям дарували вже, нарешті, цілі поля квітів, бо ВОНИ варті цієї краси! Тож ми починаємо з Вас, ГАННО СТЕФАНІВНО, й даруємо Вам поле тюльпанів!

З повагою **Ольга ВИГОВСЬКА.**



Здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості й повноцінного життя батьків, учителів, суспільства в цілому.

Виклики сьогодення спонукують до розбудови такої школи, яка б сприяла формуванню в учнів здоров'язбережувальної компетентності, спонукала до ціннісного ставлення педагогів та учнів до власного здоров'я, сприяла вихованню його культури [2,71].

Український гуманітарний ліцей Київського національного університету імені Тараса Шевченка – **акмеологічний навчальний заклад**, метою виховання якого є цілісний розвиток національно свідомого, здорового, високоосвіченого, життєвокомпетентного громадянина, здатного до саморозвитку та самовдосконалення.

Розвиток цілісної, духовно зрілої, щасливої особистості передбачає високий рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності як інтегративної складової життєвої компетентності особистості, яка пов'язана з готовністю учня вести здоровий спосіб життя,

Подано зі скороченнями. Повна версія у нашому журналі: 2013, №2. – С. 68-76.

ставитися до власного здоров'я як до найбільшої цінності, оволодінням компетенціями, що сприяють розвитку фізичного/соматичного, психічного/психологічного, соціального, інтелектуального, духовного здоров'я.

Із метою творення ліцею як здоров'язбережувального навчального закладу, який виховує соціально, психологічно, духовно зрілу особистість ліцеїста, із 2010 року реалізується експериментальна програма «Здорова дитина – успішна родина – стабільна країна» (наказ Головного управління освіти Київської міської державної адміністрації № 220 від 23.12. 2010 р.).

На діагностико-організаційному етапі (2010-2012 рр.) реалізації експерименту проводилося дослідження діяльності та функціонування «Шкіл сприяння здоров'ю» міста Києва, випрацьовувалася власна концепція та програма функціонування «Школи сприяння здоров'ю» на базі ліцею.

Поставлена мета спонукає педагогічний колектив до реалізації таких завдань:

- формування в учнів позитивної мотивації щодо здорового способу життя;
- збільшення рухового режиму учнів ліцею за рахунок уроків фізичної культури, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи в навчальний час;
- використання акмеолого-валеологічних підходів у викладанні навчальних дисциплін;
- упровадження здоров'язбережувальних, здоров'яформуючих технологій у навчально-виховний процес із метою виховання здорової української нації;
- збереження фізичного (соматичного, фізіологічного), психіч-

ного (психологічного), інтелектуального, соціального, духовного здоров'я ліцеїстів в акмеологічному просторі ліцею;

- розвиток в учнів здоров'язбережувальних компетенцій.

Програмою II (діагностико-моделюючого) етапу експериментального дослідження передбачалися:

- Розробка концепції та моделі функціонування ліцею як здоров'язбережувального навчального закладу.

- Вивчення наукових досліджень і впровадження в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних, оздоровчих технологій, технологій навчання здоров'я.

- Організація та проведення науково-практичних семінарів, конференцій із питань упровадження здоров'язбережувальних технологій.

Турбота про здоров'я – це найважливіша справа вихователя. Від життєрадісності, бадьорості дітей залежить їхнє духовне життя, світосприйняття, розумовий розвиток, міцність знань, віра у свої сили...

В.О. Сухомлинський

КОЛО АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ, спільних для сучасних учнів і вчителів

Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження та зміцнення здоров'я дітей, оскільки за даними Міністерства охорони здоров'я України, сьогодні **90%** учнів мають відхилення у здоров'ї, понад **50 %** – незадовільну фізичну підготовку. За останні 5 років захворюваність дітей **7-14 років** збільшилася майже на **35%**. Спостерігається зменшення кількості здорових школярів із **33%** (у 1-му класі) до **6-9%** (серед старшокласників). Розумове й емоційне навантаження, швидка втомлюваність, мала рухливість, низька працездатність, зниження гостроти зору, комп'ютерна залежність, негативний вплив соціуму (*алкоголізм, наркоманія, ВІЛ-інфекція*) – **ось коло проблем, із якими зустрічається сучасний учень і педагог.**



ЦЕНТР «ЗДОРОВ'Я»

(лікар — Л.Г. Кузюк, кандидат медичних наук, медсестра — О.В. Дробня) здійснює:

- 1) моніторинг стану здоров'я ліцеїстів I–III курсів;
- 2) проведення фізіотерапевтичних оздоровчих процедур;
- 3) організацію профілактично-оздоровчих акцій;
- 4) проведення санітарно-протиепідемічних акцій (контроль за санітарно-гігієнічним режимом у ліцеї, планування вакцинації та її проведення згідно з календарем щеплень у медичному закладі (за згодою батьків);
- 5) контроль за дотриманням питного режиму в ліцеї — споживання педагогами та ліцеїстами високоякісної (фторованої та йодованої) води з кулерів;
- 6) контроль за діяльністю Кафетерію ліцею, який забезпечує здорове, якісне харчування педагогів та учнів ліцею;
- 7) щоденну індивідуальну медичну допомогу вчителям та ліцеїстам.

Дані про стан здоров'я учнів спонукають медичних працівників Центру «Здоров'я» до впровадження та реалізації оздоровчих технологій і проведення цілого комплексу профілактичних процедур у кабінеті фізіотерапії ліцею, що оснащений відповідною апаратурою. На базі ліцею для педагогів та учнів проводяться:

1. Інгаляції, кварцування (інгаляційний апарат «Nebitur – 310», апарат УФО для лікування верхніх дихальних шляхів).
2. Ароматерапія (аромалампа двоканальна для проведення сеансів ароматерапії, за допомогою якої проводиться лікування та профілактика застудних інфекцій).
4. Профілактика гострих та хронічних захворювань дихальних шляхів (галогенератор солі Na Cl).
5. Двічі на рік ліцеїсти споживають кисневу пінку, яку використовують із метою профілактики та лікування захворювань дихальних шляхів, серцево-судинних, неврологічних захворювань, підвищення імунітету, та фіточаї – вітамінні, заспокійливі, протизастудні.

Важливою ланкою діяльності Медичного центру ліцею є спостереження за диспансерною групою учнів. Необхідність підтримання хронічних хвороб у стані ремісії вимагає систематичного контролю, відповідних лабораторних досліджень, дообстежень і консультацій спеціалістів.

Учні 9-11 класів отримують відповідно до висновків лікарсько-контрольних комісій безкоштовне дієтичне харчування.

Протягом 2012 року санітарно-просвітницька робота Медичного центру проводилася на годинах спілкування в навчальних групах за темами: «Профілактика грипу, ГРВІ», «Профілактика кору», «Профілактика вітряної віспи», «Профілактика вірусного гепатиту», «Профілактика паразитарних захворювань», «Профілактика туберкульозу» та інші.

Спортивно-оздоровчий комплекс сприяє активізації рухової діяльності учителів та учнів ліцею:

- систематично працюють спортивні секції ліцею («Атлетична гімнастика», «Настільний теніс», «Стретчинг»);
- проводяться заняття з лікувальної гімнастики з використанням дошки Євмінова, механомасажера;
- організуються спортивні змагання з шахів, настільного тенісу, футболу, волейболу.

● Активне залучення батьківської громади до проведення виховних акцій щодо профілактики інфекційних захворювань, пропаганди здорового способу життя.

● Дослідження та діагностика фізичного/соматичного та психоемоційного стану здоров'я педагогів і ліцеїстів.

● Організація та проведення тренінгів психоемоційної релаксації.

● Вивчення та дослідження ліцейних факторів впливу на стан здоров'я ліцеїстів.

● Моніторинг рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності ліцеїстів.

Психічно здорова людина – це щаслива людина, яка живе в гармонії з собою та зі світом, не відчуває внутрішніх розладів тощо.

Значний внесок у розробку гуманістичної концепції психічно здорової особистості зробили Г. Олпорт, В. Франкл, А. Маслоу, К. Роджерс та інші. З їхніх досліджень можна визначити такі **основні риси психічно здорової особистості** (перелік на. с. 31):

АНАЛІЗ СТАНУ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

Проведено на підставі результатів медичних оглядів і даних медичних карток, свідчить про те, що **I групу** здоров'я мають **38% учнів** (практично здорові – **117 чоловік**), **II групу** – **49%** (149 чоловік, це та частина учнів, які мають патологічні зміни здоров'я, що піддаються корекції), **III групу** – **12,5%** (**38 чоловік**, учні, які мають хронічні захворювання), з **IV** та **V** групами здоров'я в цьому навчальному році дітей немає.

Диспансерна група нараховує **190 дітей** – **62,5%** загальної кількості учнів ліцею. У структурі захворювань переважають:

- хвороби шлунково-кишкової системи – **20,2%**;
- дефекти зору – **23,3%** (90 патологій);
- порушення постави – **22,8%** (52 патології);
- лорпатології – **8,8%** (34 патології).

- вона вільно ставить перед собою цілі й вірить у свої можливості досягнення життєвих планів;

- такі цілі, як правило, реальні, оскільки людина здатна об'єктивно оцінити свої можливості та здібності;

- діяльність людини не детермінується лише зовнішніми силами: людина бере на себе відповідальність за свої вчинки;

- таким особистостям властиві творчі здібності в певній галузі;

- їм притаманні повага до себе та інших, демократичність у взаєминах з іншими, відмова від лицемірства і маніпулювання як засобу впливу [1, 9].

Зважаючи на те, що для підліткового та молодшого юнацького віку природною потребою є процес самопізнання, розвитку самооцінки, соціалізації, розкриття своїх потенційних можливостей, був використаний комплекс психодіагностичних методик, які охоплювали інтелектуальну, емоційно-вольову, комунікативну сфери особистості, статус учнів у навчальних групах: методика дослідження самооцінки **Дембо-Рубінштейна**, методика діагностики рівня соціалізованості **М.І. Рожкова**, методика комплексного 16-факторного дослідження особистості **Р. Кеттелла**, визначення соціометричного статусу в діловій та міжособистісній сферах стосунків у навчальних групах за допомогою методу соціометричного вимірювання **Дж. Морено**.

За результатами психологічних досліджень із ліцеїстами проводилися групові бесіди й індивідуальні консультації. Також проводилися міні-практикуми, метою яких було емоційне розвантаження учнів, сприяння позитивному мікроклімату в учнівських колективах, індивідуальній адаптації (див. вріз на с. 31).

РОЗВИВАЛЬНІ ТРЕНІНГОВІ ЗАНЯТТЯ З ЛІЦЕЇСТАМИ

1. «Самопізнання – шлях до саморозвитку».

Мета: ознайомлення з правилами тренінгової взаємодії, психодіагностика рівня самооцінки й адаптованості учнів до умов ліцею; проведення інтерактивних ігор, спрямованих на розвиток навичок міжособистісної взаємодії. **Психокорекційні вправи:** складання списку своїх позитивних та негативних рис; проєктивний малюнок «*Я такий, як є*» і «*Я такий, яким хочу бути*», обговорення малюнків у колі учасників тренінгу, вираження думок і почуттів, які виникають, коли учасники бачать малюнки інших (техніка зворотного зв'язку).

2. «Соціально-психологічна адаптація учнів до умов навчання».

Мета: проведення бесіди та психодіагностичного дослідження з метою з'ясування особливостей міжособистісних стосунків у навчальних групах (соціометрія), визначення індивідуального соціометричного статусу кожного учня в навчальній та міжособистісній сферах взаємодії; проведення розвивальних психокорекційних вправ, спрямованих на оптимізацію міжособистісної взаємодії та розвиток психічних механізмів соціального пізнання (емпатії, ідентифікації, соціальної рефлексії).

Проективна методика: малюнок «*Я у групі*» учасники малюють разом на одному ватмані фарбами. Виходить колективна робота – малюнок групи, де кожен відобразив свою індивідуальність та почуття у групі. За розмірами та місцем розташування малюнків можна оцінити статуси та почуття учасників у просторі своєї групи: великі чи малі малюнки, символізм малюнків, де на ватмані розташовані. Учасники повинні пояснити, що вони намалювали та що це означає. У процесі створення колективних малюнків можуть виникати ситуації порушення особистих меж, коли хтось заходить на межі малюнка іншого учасника. Це є конфліктна ситуація і психолог тут пояснює стилі поведінки кожного учасника цієї ситуації і способи розв'язання конфлікту.

АКМЕОЛОГІЧНИЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИЙ освітній простір — це високодуховний, високоінтелектуальний, високотехнологічний, високопатріотичний простір, який забезпечує:

- належні умови для зміцнення здоров'я учнів та їхнього гармонійного розвитку;
- організацію навчально-виховного процесу з урахуванням його психологічного та фізіологічного впливу на організм учня;
- постійний супровід навчально-виховного процесу психологічною службою ліцею;
- контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних норм організації навчально-виховного процесу, нормування навчального навантаження, профілактика стомлюваності учнів;
- становлення самостійної особистості, яка вміє приймати рішення і нести за них відповідальність, володіє критичним мисленням;
- виховання культури життєвого самовизначення, соціально активного ставлення до життя;
- формування ставлення до власного здоров'я як найбільшої цінності.

Структурними компонентами здоров'язбережувального акмепростору ліцею стали:

- психологічна служба ліцею;
- центр «Здоров'я»;
- спортивно-оздоровчий комплекс;
- мистецький центр;
- кафетерій ліцею;
- кафедра національного виховання;
- предметні кафедри та науково-методичні лабораторії;
- бібліотечно-інформаційний центр.

ПРОГНОЗ І ПЕРСПЕКТИВИ

щодо подальшої реалізації експерименту «**Здорова дитина — успішна родина — стабільна країна**»:

- Забезпечення подальшого упровадження в освітньо-виховний процес здоров'язбережувальних технологій.
- Проведення показових уроків учителями-предметниками з використанням здоров'язбережувальних технологій.
 - Розробка та проведення дослідження «Рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності ліцеїстів».
 - Подальше відстеження рівня фізичного (соматичного, фізіологічного), психічного/психологічного, інтелектуального, соціального, духовного здоров'я ліцеїстів в акмеологічному просторі ліцею.
- Забезпечення активної участі батьків у вихованні культури здоров'я ліцеїстів.

Проводилися індивідуальні консультації учнів з питань навчання, емоційного стану та особистого життя. Також по допомогу зверталися батьки ліцеїстів із питань мотивації навчання дітей, їх емоційного стану та міжособистісних стосунків у сім'ї. Психологічна сутність консультування полягала в тому, щоб допомогти ліцеїстам та їхнім батькам актуалізувати внутрішні ресурси для вирішення проблем, таким чином, через накопичування досвіду вирішення проблемних ситуацій формувати конструктивне ставлення до будь-яких життєвих обставин у майбутньому.

Протягом I семестру 2012-2013 навчального року психологічною службою ліцею проводилися розвивальні тренінгові заняття з ліцеїстами I курсу, що охоплювали розвиток адаптивних навичок ліцеїстів нового набору, розвиток їх комунікативної компетенції, навичок командної взаємодії, самопізнання та саморефлексії, адекватності сприйняття емоцій та почуттів партнерів зі взаємодії та ефективного самовираження з метою розвитку соціального й емоційного інтелекту, профілактики психосоціального здоров'я (див. вріз на с. 31).

Зважаючи на те, що *учень значну частину свого часу живе в ліцеї, саме ліцей покликаний забезпечити належні умови та збереження здоров'я дитини, створити здоровий мікроклімат для виховання здорової особистості.*

Здоров'язбережувальні технології: підготовка вчителів

Із метою вивчення й апробації учителями ліцею у навчально-виховному процесі здоров'язбережувальних освітніх технологій упродовж I семестру 2012-2013 навчального року організовано проведення

проблемних, науково-практичних семінарів, семінарів-тренінгів:

- «Школа здоров'я: концепція та основні аспекти діяльності» (19.09.2012 р.);

- «Здоров'язбереження в контексті змісту навчальних дисциплін» (15.10.2012 р.);

- «Здоров'язбережувальні технології на уроках фізкультури. Психологічна релаксація» (05.11.2012 р.);

- «Психологічна взаємодія. Психологічна захищеність. Процес саморегуляції в діяльності педагога» за участю О.В. Корнієнка, кандидата психологічних наук, доцента кафедри психодіагностики та клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Педагоги ліцею на семінарах ознайомилися з науковими підходами щодо **класифікації здоров'язбережувальних технологій**, серед яких виділяють:

- **оздоровчі** – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, ароматерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія;

- **технології навчання здоров'ю** – валеологічна освіта – гігієнічне навчання, формування життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо), профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами, статеве виховання;

- **технології виховання культури здоров'я** спрямовані на виховання в учнів особистісних якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посилення мотивації на ведення здорового способу життя, підвищення відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини, нації [3,7].

ВАГОМИ РЕЗУЛЬТАТИ

експерименту «Здорова дитина – успішна родина – стабільна країна»

Вагомими результатами реалізації II етапу цього експерименту у **2012-2013 навчальному році можна вважати:**

По-перше, розробку власної моделі ліцею як акмеологічного, здоров'язбережувального навчального закладу.

По-друге, відповідно до розробленої концепції, створення педагогами, батьками та ліцеїстами позитивного акмеологічного здоров'язбережувального освітнього простору.

По-третє, із метою вивчення й апробації учителями ліцею у навчально-виховному процесі здоров'язбережувальних освітніх технологій упродовж I семестру **2012-2013 навчального року** організовано проведення проблемних, науково-практичних семінарів, семінарів-тренінгів.

По-четверте, зміцненню та збереженню фізичного/соматичного здоров'я педагогів та ліцеїстів позитивно впливає ліцейний Центр «Здоров'я», до складу якого входить медичний кабінет; кабінет психоемоційної релаксації та фізіотерапії; спортивний комплекс.

По-п'яте, дієюю та важливою ланкою у збереженні психологічного здоров'я педагогів та ліцеїстів є **Психологічна служба ліцею**, до складу якої входять – завідувач лабораторії психолого-педагогічних досліджень В.М. Корх та практичний психолог О.В. Бондар. Психологічна служба спрямовує свою діяльність на розвиток у педагогів та ліцеїстів компетенцій, які сприяють зміцненню психологічного здоров'я: уміння правильно виражати свої почуття, справлятися з тривогою, переживати невдачі; уміння та навички самоконтролю; оволодіння прийомами релаксації; орієнтація на процес самовдосконалення та творчого розвитку, уміння досягати „акме”, а тому здійснює:

- психологічний супровід процесу адаптації ліцеїстів I курсу;

- проведення тренінгів зі стрес-менеджменту й емоційного розвантаження для учнів та вчителів ліцею;

- забезпечення консультативної, релактивної, корекційної індивідуальної роботи з педагогами, ліцеїстами та їх батьками;

- організацію та проведення розвивальних занять, тренінгів для учнів I та II курсів (щосуботи);

- моніторинг психоемоційного стану педагогів та ліцеїстів.

ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА ЛІЦЕЮ

Її діяльність реалізується за такими напрямками:

- психодіагностична робота;
- консультативна робота;
- корекційно-відновлювальна та розвивальна робота;
- науково-методична робота;
- організаційно-методична робота.

По-шосте, важливим чинником у зміцненні здоров'я учнів ліцею є взаємодія кураторів і ліцеїстів у межах виховних моделей груп.

Проектування виховної роботи кураторів відбувається з урахуванням індивідуальних та вікових особливостей учнів. Куратори на годинах спілкування приділяють достатню увагу бесідам та дискусіям, спрямованим на розвиток здоров'язбережувальних компетенцій учнів (*«Нескінченна епідемія людства: тютюн, алкоголь, наркотики»*; *«Обираємо здорове майбутнє (до Дня боротьби зі СНІДом)»*; *«Сходинки фізичного здоров'я»*; *«Раціональне харчування як основа здорового способу життя»*; *«Зроби свій вибір на користь здоров'я»*). У процес виховання культури здоров'я учнів активно залучаються також батьки-медики, дівою є батьківська *«Академія здоров'я»*. Зокрема протягом I семестру 2012-2013 н.р. педагогами-кураторами було проведено години спілкування-зустрічі з батьками ліцеїстів: лікарем-офтальмологом на тему: *«Як зберегти зір»*; лікарем-педіатром на тему: *«Харчування в моєму житті»*; кандидатом медичних наук на тему: *«Здоровий спосіб життя»*; лікарем-травматологом: *«Як убезпечити себе від травм»*.

Так, у 32-й (11 клас) історико-філософській групі відбулася виховна година на тему: *«Культура здорового харчування»* за участю відомого журналіста та ведучого телевізійної програми *«Знак якості»* Костянтина Грубича.

Відгуки учнів про виховну годину: сподобався формат уроку, хотіла б ще не один такий урок.

По-сьоме, за ініціативи директора ліцею Г.С. Сазоненко налагоджено співпрацю з науковими установами:

- із метою проведення діагностики та комплексного обстеження стану здоров'я ліцеїстів та розробки системи його підтримки укладено угоду про спільну організаційно-методичну роботу між відділенням медичних проблем здорової дитини та преморбідних станів ДУ «Інституту педіатрії, акушерства і гінекології НАМН України» та Українським гуманітарним ліцеєм Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

- із метою створення ліцею як закладу нового типу *«Навчальний заклад – екодім здоров'я й інтелекту»* та впровадження методичних рекомендацій із екологічної безпеки здоров'я дітей укладено угоду про співпрацю ліцею з Українським інститутом екології людини в умовах навчального закладу. Відповідно до угоди Український інститут екології людини сприятиме проведенню моніторингу здоров'я дітей у ліцеї та забезпечуватиме контроль якості питної води.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Главник О.П. Як допомогти дітям і молоді у збереженні психічного здоров'я. – К.: Укр. ін-т соц. дослідж., 2005. – 116 с.
2. Калішніа К. Розвиток у учнів компетенцій здорового способу життя // Теорія і практика розвитку ключових компетенцій учнів 12-річної школи: Матеріали Всеукраїнської науково-пошукової конференції. – К. – Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр, 2008. – С. 71–77.
3. Кійло О. Концепція зміцнення в учнів навичок здорового способу життя через упровадження здоров'язбережувальних технологій // Завуч. – № 18 (456). – червень 2011. – С. 15–18.
4. Ганна Сазоненко. Акмеологічна школа: авторська система // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2012. – № 6. – С. 41-47.
5. Ганна Сазоненко. Ліцей як мрія... // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2016. – № 4-6. – С. 257–261.
6. Ганна Сазоненко, Олена Іващенко, Наталія Нестеренко. «Педагогіка свободи» в громадсько-державній моделі управління ліцеєм. // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2016. – № 4-6. – С. 131–144.



Анна Сазоненко

Как мы создаем здоровьесохраняющее акмеологическое пространство лицея

В статье раскрываются основные результаты реализации экспериментального исследования „Здоровый ребёнок – успешная семья – стабильная страна” в Украинском гуманитарном лицее Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Ключевые слова: здоровьесохраняющее акмеологическое пространство, здоровьесохраняющие технологии, здоровьесохраняющие компетенции.



Hanna Sazonenko

How we create health-promoting acmeology space of the lyceum

The article describes the results of the experimental research “Healthy child – successful family – stable country” implemented in the Ukrainian Humanitarian Lyceum of the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Key Words: health-promoting acmeology space, health-promoting technologies, health-promoting competences.

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ШЛЯХ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'Я ФОРМУЮЧОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ



УДК 37.018.51:
37.013.43(477.43)

Педагогіка
школи

Стаття присвячена створенню та розвитку школи здоров'я, використанню проектних методик навчання та виховання підростаючого покоління на досвіді роботи НВК № 9 м. Хмельницького.

Ключові слова: здоров'язберігаючі технології, проект, проектна діяльність, освіта, освітнє середовище.

На сучасному етапі розвитку держави істотні зміни відбуваються в освіті. Нова українська школа – школа компетентної, відповідальної людини, а отже, вона передбачає перехід від знаннєвої до компетентнісної освіти. Компетентне ставлення особистості до життя означає потребу у відповідальності, самопізнанні, саморозумінні, самовдосконаленні в різних видах діяльності. Особливо гостро постало питання формування в учнів «ключових компетентностей для життя» (за Концепцією Нової української школи). З-поміж таких компетентностей вирізняються екологія і здоров'я (екологічна грамотність і здоровий спосіб життя). Здатність і бажання дотримувати здорового способу життя одночасно з іншими вміннями влітається у «канву» компетентностей сучасної людини і є основою для успішної самореалізації учня як особистості, громадянина і фахівця (за Концепцією Нової української школи).

На своєму власному прикладі за допомогою вміння організувати колектив керівник може спрямувати роботу всіх підсистем закладу для досягнення прогнозованих та очікуваних ре-

зультатів. У цьому на допомогу керівникові приходять **проектні технології**.

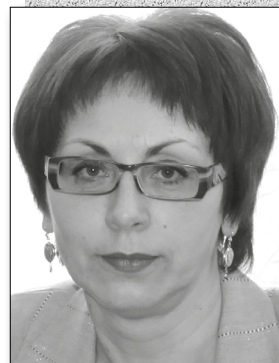
Спрямування на кінцевий результат є важливим елементом продуктивної роботи. Педагогічний та учнівський колективи НВК № 9 м. Хмельницького часто використовують проектну технологію, адже вона дає можливість організувати спільну навчально-пізнавальну, творчу, дослідницьку або ігрову діяльність та має спільну мету, методи і способи, спрямовані на досягнення реального результату. Адміністрація закладу скористалася цією технологією задля створення здоров'язберігаючого освітнього середовища в закладі, організувавши роботу над загальношкільним проектом «Створення моделі Школи сприяння здоров'ю», до розробки якого були залучені педагоги, учні, батьки. Проект розрахований на можливості учнів, учителів і батьків та передбачає значне розмаїття тем.

У 2012 р. НВК № 9 м. Хмельницького приєднався до *Національної мережі шкіл сприяння здоров'ю*,



**Ірина
ТОМИЧ**

Директор НВК № 9
м. Хмельницького



**Ірина
КОЛЕСНИК**

Заступник директора
з науково-методичної
роботи НВК № 9
м. Хмельницького

Передрук статті
(див. наш ж-л:
2017, №3-4, С. 189-198)

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2018



став членом проекту ЄС «Школа дружня до дитини».

Забезпечення здоров'язбереження учнів у процесі навчання й виховання потребує від керівників розв'язання комплексу завдань щодо матеріального, кадрового забезпечення, організаційно-змістового наповнення, передбачають зміну як змісту освіти, так форм і методів її здійснення.

Шкільна модель Школи сприяння здоров'ю НВК № 9 *спрямована на засвоєння* учасниками навчально-виховного процесу *основ культури здоров'я, підвищення рівня фізичної і розумової працездатності, успішності та якості знань, зменшення захворюваності*. Створення сприятливих умов для всебічного розвитку повноцінної здорової особистості, забезпечення наступності та безперервності валеологічної освіти в умовах об'єднання різних структурних підрозділів, демократизація, залучення до роботи батьківського колективу, громадськості – ось завдання, які постали перед педагогічним колективом.

До уваги педагогічної громади України подаємо проект НВК № 9 м. Хмельницького «Створення моделі Школи сприяння здоров'ю як школи розвитку гармонійно здорової особистості».

Назва проекту

«Створення моделі Школи сприяння здоров'ю як школи розвитку гармонійно здорової особистості на базі Навчально-виховного комплексу № 9 м. Хмельницького».

Обґрунтування вибору проблеми

Головна цінність суспільства – життя і здоров'я людини. Здоров'я завжди було головним чинником безпеки нації.

Аналіз стану здоров'я населення України свідчить про незадовільну медико-демографічну ситуацію, зниження народжу-

ваності, зростання смертності, від'ємний природний приріст населення, скорочення середньої очікуваної тривалості життя, а також зростання поширеності хвороб. Ця тенденція, спостерігається з 1991 р. і продовжує набувати особливої гостроти в сучасних умовах. Однією з основних причин цих деструктивних явищ є недостатній рівень культури здоров'я населення, зниження рухової активності дітей.

Шкільну програму НВК № 9 «Школа сприяння здоров'ю» спрямовано на засвоєння вихованцями, учнями, батьками, педагогами основ культури здоров'я, зменшення захворюваності дітей, підвищення рівня їхньої фізичної й розумової працездатності, успішності та якості знань, створення сприятливих умов для всебічного розвитку гармонійно здорової особистості.

Мета проекту

- організація роботи педагогічного й учнівського колективів закладу, розвиток науково-методичної бази для формування та запровадження здорового способу життя, розвитку фізичної, психічної, соціально і морально здорової особистості зі стійкими переконаннями та системою знань про здоров'я і здоровий спосіб життя;
- залучення до роботи батьківської громади закладу, громадськості мікрорайону, міста.

Завдання проекту

- формування в учнів позитивної мотивації до ведення здорового та безпечного способу життя, стимулювання й впровадження сучасних форм, методів та інноваційних технологій превентивного виховання;
- стимулювання творчих пошуків педагогічного колективу Школи сприяння здоров'ю в процесі розвитку здорової особистості;

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОЕКТУ

За кінцевим результатом: теоретично-практичний

За змістом: надпредметний

За кількістю учасників: колективний

За тривалістю: довготривалий

За ступенем самостійності: частково-пошуковий

База реалізації проекту: НВК № 9 м. Хмельницького

Учасники проекту: педагогічний колектив НВК № 9, психологічна служба, учні, батьки, медична служба, інформаційно-методичний центр управління освіти Хмельницької міської ради, ХОШПО.

Прогнозований результат

Від запропонованої моделі навчального закладу – Школи сприяння здоров'ю очікуємо:

- створення комфортних умов перебування дитини в навчальному закладі, раціональну організацію навчально-виховної діяльності, її цілісну перебудову відповідно до медичних, санітарно-гігієнічних норм, що забезпечить збереження й укріплення здоров'я учасників навчально-виховного процесу;
- формування в учасників навчально-виховного процесу відповідального ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших людей;
- створення сприятливих умов для вчителів і вихователів з метою найбільш повного розкриття їхніх фізичних, психічних та соціальних можливостей, збереження й зміцнення здоров'я;
- підвищення рівня знань щодо здорового способу життя у дітей;
- об'єднання зусиль педагогічного колективу, медичних працівників, батьків для реалізації права дітей і підлітків на збереження та зміцнення фізичного здоров'я як найвищої соціальної цінності та права громадян на безпечні й нешкідливі умови праці, навчання та виховання;
- виховання здорових, доброзичливих стосунків між учнями, педагогами, батьками;
- зменшення рівня захворюваності учасників навчально-виховного процесу;
- спрямування молоді на духовне, фізичне, моральне становлення та самовдосконалення, зміцнення особистої самооцінки, відхід від інфантизму й пасивності;
- зростання рівня вихованості серед школярів;
- поліпшення роботи з вивчення і засвоєння духовних надбань національної і світової культури;
- збільшення кількості дітей та молоді, які займаються різними видами культурно-освітньої, військово-спортивної, фізкультурно-масової роботи, що сприятиме зниженню рівня злочинності, запобіганню поширенню тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії.

Ресурси

Людські: наявність підготовлених учителів, психолога, консультанта з ХОШПО, методиста міського управління освіти.

Матеріально-технічні: матеріально-технічна база навчально-виховного комплексу № 9 (класні аудиторії, спортивні зали, їдальня, кабінет основ здоров'я, медичний кабінет, спортивні майданчики, стадіон).

Фінансові: преміювання зі шкільного фонду за інноваційну діяльність.

Інформаційні: доступ до мережі інтернет, бази даних ХОШПО з питань здоров'язберігаючих технологій та шкіл сприяння здоров'ю; можливість брати участь у семінарах, виїздах до інших шкіл для ознайомлення з досвідом роботи; постійний електронний зв'язок з консультантом ХОШПО, методистом інформаційно-методичного центру управління освіти Хмельницької міської ради.

Потреби: забезпечення діагностики мотивації дітей до здорового способу життя, моніторинг результатів впровадження здоров'язберігаючих та здоров'яформуючих технологій у навчально-виховний процес.

Технологія досягнення результатів

Реалізація цілей і завдань здійснюється за допомогою роботи підсистем Школи сприяння здоров'ю: управлінської, дидактичної, виховної, методичної, громадсько-педагогічної.

Проект «ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАЦІВНИК»

спрямований на вдосконалення професійної майстерності педагогів у впровадженні здоров'язбережувальних технологій в НВП, підвищення фахової майстерності педагогів, якості освіти.

Форми роботи:

- наради;
- науково-практичні семінари;
- ознайомлення з ППД;
- робота творчих, динамічних груп;
- семінари, тренінги;
- консультпункт «Виникло питання»;
- видавнича діяльність.

Очікувані результати:

- пріоритет здорового способу життя в навчально-виховній роботі;
- забезпечення сприятливих умов для інтелектуального, психологічного, соціального становлення особистості;
- удосконалення професійної майстерності педагогічних працівників;
- упровадження інноваційних методик викладання навчальних дисциплін, побудованих на здоров'яформуючих технологіях;
- пропаганда досвіду роботи закладу як Школи сприяння здоров'ю.

На засіданнях методичних об'єднань учителі мали можливість ознайомитися з досвідом закладів, що працюють над впровадженням здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховний процес. Проведено анкетування та діагностування педагогічних працівників щодо обізнаності зі шляхами впровадження інноваційних технологій в навчально-виховний процес. У закладі відбулися педагогічні читання, присвячені проблемі виховання позитивного ставлення до здоров'я в українській етнопедагогіці та у світовій педагогічній літературі, зустрічі з науковцями Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Діяльнісний етап реалізації проекту «Педагогічний працівник» був спрямований на вдосконалення професійної майстерності вчителів у впровадженні здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховний процес за допомогою системи методичної роботи.

Для збільшення ефективності інтегрування компонента здоров'я в навчально-виховний процес визначальна роль надавалася підвищенню професійної (валеологічної) компетентності педагогів, активному впровадженню інноваційних методик викладання навчальних дисциплін.

З метою забезпечення фахового зростання педагогічних кадрів, підвищення рівня професійної майстерності, організації роботи, пов'язаної з оздоровленням дітей, формуванням світогляду **з пріоритетом здорового способу життя**, у закладі проведено науково-практичні семінари, консиліуми, наради:

- постійно діючий семінар «Актуальні проблеми формування здоров'язбережувальної компетентності в процесі впровадження Державного стандарту. Технології, що сприяють збереженню здоров'я учасників навчально-виховного процесу»;
- психолого-педагогічні семінари: «Створення сприятливого психологічного клімату в колективі як умова збереження здоров'я учасників НВП», «Психолого-педагогічні особливості роботи з обдарованими, здібними учнями у збереженні здоров'я дітей», «Роль учителя у створенні здоров'язбережувального навчально-виховного середовища», «Організація превентивного виховання покоління», «Проблеми спілкування учителів з учнями. Створення сприятливого психологічного клімату», «Для мене бути здоровим означає... Толерантне спілкування», «Психосоціальна компетентність та формування навичок здорового способу життя школярів», «Здоров'язбережувальні та здоров'яформуючі освітні технології», «Вплив емоційного стану на здоров'я і навчання дитини»;
- «Маршрут Безпеки» (успішний комунікативний метод для пропагування здорового способу життя – **інформація для батьків**);
- Педагогічні консиліуми щодо створення умов для збереження

- створення сприятливих умов для задоволення різноманітних інтересів дітей і підлітків;
- організація науково-практичних семінарів, інших методичних заходів із поширенням та застосуванням науково-практичних знань, передового педагогічного досвіду з проблеми здорового способу життя, культури здоров'я;
- використання в педагогічному процесі сучасних засобів пізнання психології дитини, створення умов для її комплексного розвитку;
- розробка та створення авторських проектів, рекомендацій та методичних посібників з проблеми здорового способу життя і культури здоров'я;
- формування громадської думки й громадської активності на користь здорового способу життя через просвітницьку роботу з батьками, громадськістю мікрорайону Ракове м. Хмельницького (див. також С. 42-44).

У моделі діяльності «Школи сприяння здоров'ю» НВК № 9 м. Хмельницького кожна підсистема реалізується через систему рівнозначних, взаємопов'язаних, взаємообумовлених міні-проектів:

- проект «Управлінець»;
- проект «Педагогічний працівник»;
- проект «Учень»;
- проект «Світ і ми»;
- проект «Громада».

Усі ці проекти пройшли етапи реалізації: підготовчий (*діагностико-прогностичний*), діяльнісний, узагальнювальний. У кожному з них належне місце приділяється національно-патріотичному вихованню школярів, посиленню ролі родини в процесі виховання молоді, співпраці з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Проект «УПРАВЛІНЕЦЬ»

Значна роль у здоров'язберігаючій діяльності нашого навчального закладу відводиться організації навчально-виховного процесу. Основним завданням управлінської підсистеми стало забезпечення оптимального функціонування школи як цілісної системи, створення умов для ефективної діяльності всіх підсистем, збереження та зміцнення здоров'я учасників навчально-виховного комплексу, діагностика, моніторинг, керівництво, контроль та координація дій учасників проекту.

Форми роботи:

- наукова-методична рада;
- тимчасові ініціативні групи;
- педради, наради;
- нормативно-правове забезпечення;
- діагностика вчителів щодо готовності до інноваційної діяльності;
- забезпечення умов для збереження та зміцнення здоров'я учасників НВП.

Очікувані результати:

- оптимальне функціонування школи як цілісної системи;
- створення умов для ефективної діяльності усіх підсистем;
- готовність педагогічного колективу до інноваційної діяльності;
- нормативно-правова база діяльності закладу як Школи сприяння здоров'ю;
- модернізація та вдосконалення матеріально-технічної бази закладу;
- моніторинг діяльності підсистем.

Робота з оновлення змісту освіти та формування здорового способу життя здійснюється за допомогою вивчення предметів: фізична культура (1–11 класи), основи здоров'я (1–9 класи), впровадження превентивних проектів, позаурочної діяльності. **Головним критерієм ефективності всіх структурних підрозділів методичної роботи є**

здоров'я та працездатності дітей у період адаптації учнів у 1 та 5 класах;

- створення творчої групи вчителів «*Здоровим бути*», визначення напрямів її діяльності, складання плану роботи щодо впровадження програми «*Крок за кроком до здоров'я*»;
- консультативний пункт «*Виникло питання*». Для вчителів-предметників, учителів початкової школи проводяться консультативні заняття щодо організації малих спортивних форм (фізкультхвилинка, релаксація, рухливі перерви). Такі форми роботи можуть також передбачати музикотерапію, ароматерапію, повітряно-тепловий режим у класних кімнатах, питний режим, впровадження здоров'язбережувальних технологій на уроках та в позаурочний час.

Розроблено систему морального та матеріального стимулювання роботи педагогів. Для цього проведено заходи, спрямовані на збереження здоров'я вчителів. Учительський вокальний ансамбль «*Нахнення*», спільна команда педагогів та адміністрації беруть участь у загальношкільних спортивних заходах «*Майоанс*», «*Тато, мама, я – спортивна сім'я*» тощо. Спільний відпочинок на природі, екскурсії до визначних місць Хмельниччини, творчі справи – приклади здорового способу життя педагогічного колективу для учнів і батьків.

Школа активно пропагує свій досвід роботи, який має такі особливості: визнання здорового способу життя пріоритетом навчально-виховної роботи; гуманізація взаємин учасників освітнього процесу, забезпечення сприятливого психологічного мікроклімату; послідовне формування культури здоров'я педагогів та учнів як необхідної умови розвитку позитивної мотивації на здоровий спосіб життя. У процесі реалізації проекту «*Створення Школи сприяння здоров'ю*» педагогічним колективом напрацьовано близько **30 методичних посібників** щодо створення здоров'язбережувального, здоров'яформуючого освітнього середовища, представлено матеріали про використання здоров'язбережувальних технологій на уроках різних предметів навчального плану та в позаурочній діяльності.

Свої напрацювання розміщуємо у фахових виданнях, в інтернет-сторінках («Методичний портал», «Учительський журнал online»); Г. В. Калінська «Казка як засіб формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів», О. І. Возна «Використання здоров'язбережувальних технологій на уроках інформатики», Н. Р. Калінська «Програма гуртка «Юні екологи-краснавиці» та ін.

Методичні доробки педагогів висвітлено на обласній стаціонарній виставці «Освіта Хмельниччини на шляхах реформування»:

- «Календарне планування з курсу «Корисні звички» та «Цікаво про корисне» для вчителів 1–4 класів» учителів Г. С. Вельської, Г. В. Ткачук, Н. Я. Налуцишин (перше місце);
- «Здоров'язбережувальні технології на уроках математики» вчителів Т. В. Ягіної, Т. В. Романенко, Т. Г. Зелениної (друге місце);
- «Інтерактивні форми і прийоми роботи з учнями в процесі вивчення предмета «Основи здоров'я» вчителя І. В. Колесник (друге місце);
- «Здоров'язбережувальні технології на уроках української мови та літератури» вчителів Н. І. Джури, Є. П. Кандалюк, Е. Ц. Поліщук (третє місце);
- «Формування здоров'язбережувальних компетентностей засобами мультимедійної презентації» вчителя Г. Л. Костовського (третє місце) та ін.

Беремо участь у науково-практичних конференціях, науково-методичних семінарах, засіданнях круглих столів різного рівня. Задля поширення нашого досвіду проведено семінари, відкриті уроки для вчителів міста, області, де за круглим столом, на відкритих уроках **пріоритетне значення** приділялось питанню **формування здоров'язбережувальної компетенції в учасників навчально-виховного процесу.**

Найважливішим аспектом реалізації завдань здоров'язбереження є використання вчителями закладу в урочній та позауроч-

ній діяльності відповідних освітніх технологій, які ґрунтуються на гуманістичних принципах здоров'язбереження та спрямовані на формування духовних цінностей, життєвих пріоритетів, навичок, необхідних для розвитку, здоров'я, навчання, особистісної і професійної реалізації. Це, зокрема, інтерактивні технології, проектна діяльність, тренінгові підходи до проведення уроків, занять. Тож система неперервної освіти, засвоєння фахових знань, поглиблення професійної компетентності, постійний розвиток, самоосвіта та саморозвиток, використання інноваційних підходів є стимулом професійного розвитку особистості як керівників, так і педагогічного колективу.

Проект «УЧЕнь»

Метою цього проекту є формування здоров'язбережувальної компетентності школярів, стійкої мотивації до ведення здорового способу життя в урочний та позаурочний час.

Форми роботи:

- уроки;
- факультативні заняття;
- робота гуртків, секцій;
- реалізація превентивних програм;
- організація змістовного оздоровчого позаурочного дозвілля;
- літнє оздоровлення.

Очікувані результати:

- формування здоров'язбережувальної компетентності школярів, стійкої мотивації до ведення здорового способу життя;
- підвищення рівня вихованості, зменшення кількості правопорушень, травматизму;
- підвищення якості освіти;
- оздоровлення учнів знаннями щодо власного здоров'я та поведінки в небезпечних ситуаціях;
- зменшення рівня захворюваності в закладі.

У школі діє **система безперервної валеологічної освіти**, що дає можливість формувати мотивацію учнів до здорового способу життя за допомогою уроків з різних предметів інваріантної та варіативної складових навчального плану, роботи гуртків, секцій. На уроках «*Основи здоров'я*» (1–9 класи), превентивних курсах «*Корисні звички*», «*Цікаво про користь*» (1–4 класи), «*Рівний рівному*», «*Школа проти СНІДУ*» учні в інтерактивній формі поглиблюють знання про компоненти власного здоров'я, дізнаються про засоби його зміцнення, вдосконалюють навички особистої гігієни, набувають досвіду соціальної поведінки. У школі використовуються інноваційні форми роботи: уроки-тренінги, дискусійні круглі столи, флешмоби.

Крім того, у цьому проекті важлива роль відводиться організації змістовного позаурочного дозвілля учнів, а також літньому оздоровленню як однієї зі складових збереження здоров'я дітей. Формуванню мотивації учнів стосовно ведення здорового способу життя сприяють традиційні Дні здоров'я, виставки, конкурси, екскурсії, малі олімпійські ігри, першість з футболу, робота агітбригад за темами «Молодь – за здоровий спосіб життя», «Юні інспектори дорожнього руху», вечори питань та відповідей, круглі столи та диспути щодо здорового способу життя із залученням батьків та громадськості.

Шкільні спортивні секції та гуртки, заняття в ДЮСШ міста та танцювальних колективах Палацу творчості молоді, інших закладів допомагають пропагувати гармонійний розвиток особистості. У школі є спортивний зал, що активно використовується і в позаурочний час. Важливим елементом у системі зміцнення фізичного здоров'я є спільна робота школи з медичним персоналом поліклініки № 3 м. Хмельницького, дитячою лікарнею міста. Лікарі поліклініки щорічно проводять поглиблений медичний огляд учнів та вчителів, виступають з рекомендаціями на батьківських зборах, педрадах перед учнями. Медична сестра школи проводить санітарно-просвітницьку роботу: випускає медичні бюлетені, організовує бесіди, круглі столи зі школярами, присвячені раціональній організації часу для навчання та відпочинку, правильному збалансованому харчуванню, контролює санітарно-гігієнічний режим шкільних приміщень.

збереження й підвищення рівня здоров'я дітей та педагогічних працівників. Задля надання цій роботі системності адміністрацією НВК № 9 скоординовано зміст діяльності шкільних методичних об'єднань учителів (МО вчителів початкових класів, МО вчителів точних наук, МО вчителів природничого циклу, МО вчителів суспільно-гуманітарних предметів та МО класних керівників) з їх самоосвітою відповідно до науково-методичної проблеми закладу – «*Формування здоров'язбережувальної компетентності учасників навчально-виховного процесу як основи їх успішної соціалізації та підвищення якості освіти через діяльнісний підхід в умовах впровадження нового Державного стандарту повної загальної середньої освіти*».

Колектив школи працює за моделлю здоров'язберігального середовища, найбільш важливими компонентами якої є створення комфортних умов навчання – зручний розклад уроків, перерв, зміна розумової та фізичної працездатності. *Школа працює в режимі 5-денного тижня, що є найбільш сприятливим для інтеграції оздоровчого процесу в навчальний.*

Гігієнічно раціональна організація уроків, удосконалення професійної майстерності вчителів, стан санітарно-просвітницької роботи серед батьків, діагностика, керівництво, контроль та координація дій учасників проекту – все це питання управлінської діяльності.

Проблемами, пошуками та напрацюваннями адміністрація закладу регулярно ділиться в освітянській пресі. Наприклад, у журналі «Директор школи», газеті «Майбуття» розміщено статті «Формування в учнів культури здорового й безпечного способу життя», «Культура здоров'я як чинник формування здоров'язбережувального середови-

ща школи. З досвіду підготовки та проведення засідання педагогічної ради» тощо.

Питання формування здорової, гармонійно розвиненої людини, здатної до творчої самореалізації і самовдосконалення, постійно розглядаються на засіданнях педагогічних рад, науково-методичної ради школи, Ради школи, нарадах при директорі та при заступниках директора, на психолого-педагогічних семінарах, педагогічних радах.

Зокрема, проведено такі заходи, де було актуалізовано наступні питання:

- розглядалося питання про реалізацію завдань проекту на педагогічних радах НВК № 9;
- про науково-методичні аспекти діяльності педагога при створенні здоров'я-збережувального навчально-виховного середовища;
- про використання активних форм і методів виховної роботи з учнями з питань збереження та зміцнення здоров'я, формування стійкого переконання щодо здорового способу життя в тісній співпраці класного керівника та батьківської громади;
- про роботу педагогічного колективу щодо підвищення мотивації учнів до здорового способу життя як одного з основних чинників покращення якості освіти з базових предметів;
- про роботу вчителів, класних керівників щодо формування здоров'язбережувального середовища під час навчально-виховного процесу;
- про медико-педагогічний контроль на уроках фізичної культури» та інші.
- проведення психолого-педагогічного консиліуму за участю дітей, батьків, учителів та практичного психолога у межах адаптації учнів 1 класу до навчання в початковій школі та адаптації учнів 5 класу до навчання в основній школі, подолання шкільної тривожності реалізовано педагогічний консиліум (5 клас) «Створення умов для збереження здоров'я та працездатності дітей у період адаптації учнів у школі II ступеня в умовах переходу на новий Державний стандарт освіти»;
- організація наради при директорі та при заступниках директора стосовно

запобігання дитячому травматизму та створення умов щодо збереження здоров'я учнів, забезпечення гарячого харчування в школі, літнього оздоровлення школярів тощо.

Педагоги закладу – це та рушійна сила, діяльність якої спрямована безпосередньо на учнів. Тому таким важливим став міні-проект «Педагогічний працівник», в якому визначено завдання, форми роботи та очікувані результати.

Проект «СВІТ І МИ»

Дає можливість розвивати пізнавальну активність у формуванні здорового способу життя учасників навчально-виховного процесу через участь у різноманітних проектах, міських, обласних, всеукраїнських, міжнародних конкурсах, спрямованих на пропаганду здорового способу життя, екологічного виховання учнівської молоді.

Форми роботи:

- участь у проектах, конкурсах різного рівня, спрямованих на формування здорового способу життя, екологічне виховання;
- проведення масових акцій, заходів, спрямованих на пропаганду здорового способу життя.

Очікувані результати:

- спрямованість пізнавальної активності на формування складових здоров'я;
- підвищення обізнаності щодо екологічних проблем;
- здатність застосовувати сукупність здоров'язбережувальних компетенцій в умовах конкретної ситуації;
- пропаганда здорового способу життя.

У проекті «Світ і ми» важлива роль належить організації змістовного позаурочного дозвілля учнів та педагогів, а також літньому оздоровленню як однієї зі складових збереження здоров'я дітей. Формуванню позитивної мотивації стосовно здорового способу життя в учнів сприяють традиційні екскурсії, заняття в гуртках (вокальному, хореографічному), що розвиває естетичні смаки дітей, сприяє духовному зростанню. У школі працює Євроклуб НВК № 9 «КЕС-Позитив», проводяться вечори питань та відповідей,

круглі столи та диспути з приводу здорового способу життя, виступи агітбригади «Живчик», яка протягом двох років виборувала призіві місця на міському етапі конкурсу шкіл міста «Молодь обирає здоров'я», а в 2013, 2014, 2016 роках стала учасником обласного етапу конкурсу.

Співпрацюємо з *Фундацією ПАУСІ*. Задля підвищення обізнаності щодо екологічних проблем, споживання енергії брали участь у конкурсі проектів на кращу навчально-виховну програму для учнів «Енергозбереження у повсякденному житті» та зайняли почесне третє місце на всукраїнському рівні проекту ПАУСІ.

Співпрацюємо із *Всеукраїнською екологічною лігою*. Беремо участь у **проекті** «Створення осередків екологічної освіти в школах України», що передбачає діяльність як у школі, так і за її межами: екологічні заходи для громади, публічні акції зі школярами та батьками, круглі столи, зустрічі.

На базі закладу систематично проводяться екологічні операції та акції: «Первоцвіт», «Будиночок для друга», «Опале листя» тощо. Учні беруть активну участь у природничих та екологічних конкурсах: «Дотик природи» (щорічно наші учні посідають призіві місця на цьому конкурсі-форумі учнівської та студентської молоді), «Юний дослідник», «Малі річки Хмельниччини», «Птах року», «Колосок» (диплом за високу активність учнів) та інші. Діти здійснюють проекти: «Екологічна безпека продуктів харчування», «Екобудинки», «Рідкісні рослини Хмельниччини», «Чисте місто». На базі закладу діє осередок Всеукраїнської екологічної ліги «Екологічна варта». Більш як десять років діє театр екомоди «Дотик природи», в якому учні створюють і демонструють колекції з екологічної тематики. Школярі створили гурт авторської екологічної пісні «Екологія душі». Щорічно театр екомоди та гурт беруть участь в обласному екологічному фестивалі молоді «Свіжий вітер» та вже неодноразово ставали його призерами та переможцями.

Щомісячно на уроках української мови проводяться тематичні диктанти з охорони

життєдіяльності учнів, які розробляються відповідно до віку школярів. Для учнів навчального закладу друкуються учнівські щоденники зі здоров'язбережувальним змістом – порадами, рекомендаціями, маршрутом безпечної дороги до школи, пам'ятками щодо поведінки в різних життєвих ситуаціях, збереження здоров'я. У планах виховної роботи 1–4 класів та 5–11 класів передбачені класні години з проблеми формування компетентного ставлення учнів до власного здоров'я.

Значна увага приділяється зміцненню психічного здоров'я школярів: шкільним психологом систематично проводяться діагностика й корекція мотиваційної сфери учнів, надаються рекомендації батькам і вчителям щодо формування адекватної самооцінки, створення комфортних умов для навчання, виховання та розвитку, проводяться тренінгові заняття й розвивальні ігри з окремими групами учнів і педагогами. Це створює сприятливі умови для здорової співпраці на рівнях «учитель-учень», «учитель-учитель», «учень-батьки», «учитель-батьки». Важливі і спільні загальношкільні проекти «Майданс», «Тато, мама, я – спортивна сім'я», «Різдвяний пердзвін».

Задля розвитку інтелектуальної складової здоров'я, формування інтересу до самоосвіти організовано наукову роботу в МАН України з питань екології, психології, валеології. Традиційні предметно-методичні тижні, тиждень здоров'я, місячник екології, тиждень дорожнього руху, спільні тематичні заходи з міською бібліотекою № 14 мікрорайону Ракове м. Хмельницького допомагають у системі формувати життєві компетентності учнів. Гармонійно розвинену особистість учня формують предметні шкільні секції, вокальний, образотворчий, хореографічний, військово-патріотичні гуртки.

Проект «Громада» передбачає співпрацю з батьками, громадськими організаціями

Форми роботи:

- батьківське навчання;
- зустрічі з лікарями різного профілю, психологами;

- превентивна виховна робота;
- поліпшення матеріально-технічної бази навчальних кабінетів, медичного кабінету, спортивного залу;
- просвітницька робота;
- створення здорового середовища в мікрорайоні Ракове м. Хмельницького.

Очікувані результати:

- підвищення рівня обізнаності батьків з питаннями здоров'язбереження;
- здорова співпраця на рівнях «учителі – учні – батьки – громада»;
- поліпшення матеріально-технічної бази закладу;
- залучення батьків та громадськості до активної участі в педагогічному процесі.

До реалізації завдань саме цього проекту залучаються батьківська громада НВК № 9 та мешканці мікрорайону Ракове м. Хмельницького. Тільки за умови плідної співпраці на рівні «учителі – учні – батьки» можливий розвиток всіх аспектів здоров'я особистості, яка матиме бажання до навчання та самореалізації, володітиме життєво необхідними знаннями й навичками.

Організовано «Університет для батьків», де організуються лекції, круглі столи, родинні зустрічі, години обміну досвідом, практикуми, семінари-тренінги, спільні позакласні заходи, зустрічі із спеціалістами. Проводяться індивідуальні та групові бесіди з батьками дітей, які мають слабе фізичне здоров'я або ж перебувають на диспансерному обліку. Розповсюджуються отримані від медичних працівників пам'ятки, брошури, листівки. Проводяться лекторії для батьків лікарями різних профілів, батьківське навчання, яким керують психологи, вчителі, адміністрація, поліпшується матеріально-технічна база навчальних кабінетів, спортивного залу, медичного кабінету. До цього долучаються батьківська громада та благодійні спонсори. Педагогічний та уч-



нівський колективи проводять просвітницьку роботу в мікрорайоні за допомогою організації вечорів у місцевому клубі, лекцій, виступів учнівської агітбригади «Живчик» за здоровий спосіб життя.

Отже, проблема оздоровчої функції освіти складна й багатогранна. Для того, щоб запровадити здоров'язберезувальний



напряму у діяльності навчального закладу, необхідне не тільки бажання, а й копітка робота управлінської підсистеми, творча діяльність усього колективу. Створення комфортного освітнього середовища перебування в навчальному закладі, покращення психологічного клімату, яке сприяє як фізичному, так і психічному здоров'ю учасників навчально-виховного процесу – результати реалізації проекту. Про це свідчать анкетування вчителів, учнів, батьків, моніторинг рівня захворюваності в закладі, аналіз рівня вихованості учнів закладу. Робота зі створення Школи сприяння здоров'ю не має кінцевого результату, адже нові діти, які приходять до школи, нові вимоги, які висувають Державні стандарти освіти, реформування освіти потребують удосконалення діяльності із упровадження здорового освітнього середовища. Досвід НВК № 9 м. Хмельницького може застосувати будь-який заклад освіти – від дошкільного закладу до загальноосвітнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт повної загальної середньої освіти.
2. Концепція «Нова українська школа».
3. Баладанов О. Ю. Актуальні проблеми збереження, зміцнення й збільшення здоров'я школярів / О. Ю. Баладанов, І. З. Козловський, О. П. Бахтинов // Проблеми здоров'я. Розвиток фізичної культури та спорту в сучасних

умовах: матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції, присвяченої 55-річчю ФФКСГУ. – Ставрополь: Вид-во СГУ, 2002. – С. 172–174.

4. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок / Г. Богданова // Здоров'я та фізична культура. – 2007. – № 9. – С. 6–7.

5. Горашук В. Теоретичні підходи до формування культури здоров'я школярів / В. Горашук // Безпека життєдіяльності. – 2010.

6. Марков В. В. Основи здорового способу життя й профілактика хвороб / В. В. Марков. – Москва: Академія, 2001. – 320 с.

7. Навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації / М-во України у справах сім'ї, дітей та молоді; Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді; Представництво дит. фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. – Київ, 2004. – 108 с.

8. Профілактика негативних явищ серед учнівської та студентської молоді (наркоманія, алкоголізм, СНІД): навч.-метод. посіб. / В. Сорочинська [та ін.]. – Київ: Вид-во Європейського ун-ту, 2003. – 168 с.

9. Рудницька І. Формування здорового способу життя молоді: підлітковий вік / І. Рудницька // Психолог. – 2004. – № 13. – С. 15–25.

10. Сергієнко В. Запровадження в навчальний процес моделі Школи культури здоров'я / В. Сергієнко // Практика управління закладом освіти. – 2009. – № 12. – С. 23.

11. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня молодшого школяра: навч.-метод. посіб. – Кам'янець-Поділ.: Абетка, 2003. – 191 с.



Ирина Томич, Ирина Колесник

Проектная деятельность как путь к созданию здоровьесформирующей образовательной среды в учебном заведении

Статья посвящена созданию и развитию школы здоровья, использованию проектных методик обучения и воспитания подрастающего поколения на опыте работы УВК № 9 г. Хмельницкого.

Ключевые слова: здоровьесберегающие технологии, проект, проектная деятельность, образование, образовательная среда.



Iryna Tomych, Iryna Kolesnyk

Project activities as a means of creation of a healthy educational environment in schools

The article is devoted to the creation and development of the school of health, using design methods of training and education of the younger generation in EC №9. Khmelnytsky.

Keywords: Health-saving technologies project, the project activity, education, educational environment.



УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Виклики сьогодення:	
ПОШУК ЗАТРЕБУВАНИХ МОДЕЛЕЙ ШКІЛ	46-49
НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА: «свого не цурайтесь!» Досвідом героїв проекту «Педагоги-новатори в Україні» ВАРТО СКОРИСТАТИСЯ!	50-59
Націєтворення «на кінчиках пальчиків»	60-78
Пам'яті І. А. Зязюна присвячується: до 80-річчя від Дня народження	79-99



ІНТЕРАКТИВНА ШКОЛА «КОНТАКТ».

ПРО ПЕРСПЕКТИВНІ ПОШУКОВІ МОДЕЛІ ШКІЛ

Управління
ШКОЛОЮ

УДК 373.5:004.031.
42-025.13

Школа – відкрита соціально-педагогічна система, в якій між учасниками освітнього процесу здійснюється суб'єкт-суб'єктна взаємодія. У загальношкільному колективі суб'єкт-суб'єктні взаємодії можуть бути цілісно змодельовані з метою управління ними. Цілі, зміст, форми, засоби, методи і технології взаємодій детерміновані метою освіти.

Ключові слова: тип закладу – інтерактивна школа, технологія партнерської взаємодії, внутрішньошкільні відносини – предмет науки управління школою.

В і н т е р а к т и в н і й школі «Контакт» виділено 14 секторів суб'єкт-суб'єктних взаємодій (схема 1). Члени адміністрації спілкуються між собою (1), організовують педагогічну взаємодію з об'єктами соціального середовища (2), педагогами (3), батьками (4), учнями (5), управляють відносинами самовдосконалення педагогів (особистісне та професійне зростання) (6) та учнів (самоосвіта та самовиховання) (7), вчителі взаємодіють з учнями (8), батьками (9), спілкуються між собою (10), учні мають взаємини з батьками (11) і спілкуються в учнівських колективах (12), батьки контактують між собою (13), а всі учасники освітнього процесу мають стихійні взаємодії з навколишнім середовищем (14).

Таким чином, метою управлінської діяльності в такому типі закладу є вивчення, моделювання, оптимізація та забезпечення ефек-

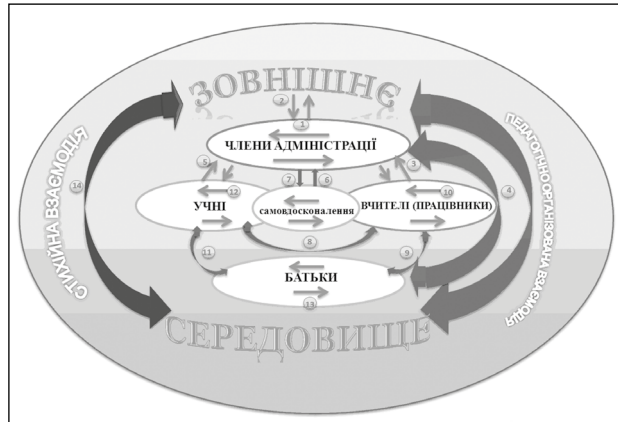
тивності суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу в загальношкільному колективі та координація взаємодій закладу з установами, підприємствами, організаціями, об'єктами природи згідно із соціальним запитом, трансформованим у мету освіти. Сектори взаємодій можна розглядати як прямі й зворотні інформаційні потоки, опосередковані ІКТ. Кожен сектор взаємодій характеризується запланованими й притаманними йому змістом, формами, засобами, методами, технологіями, поставленою метою та прогнозованим результатом. Домінуючий спільний зміст системи взаємодій визначає конкретну модель закладу. Наприклад, пріоритет зовнішніх взаємодій: **Громадсько-активна школа, Школа соціального партнерства, Школа – Соціокультурний центр села, Школа громадянського становлення.** Домінування рушійної сили освітнього процесу – взаємодії вчителя й учня визначає низка шкіл компетентностей: екологічної, інформаційно-цифрової, математичної,



**Віталій
БАКАЛУК**
директор
Митинецької ЗОШ
I-III ступенів
Хмельницької області



громадянської, підприємницької, загальнокультурної, соціальної, мовленнєво-комунікативної з відповідним психологічним супроводом – Еко-школа, Лінгво-школа. Школа-ІКТ, Бізнес-школа. Пріоритетне значення специфічних внутрішніх взаємовідносин сприяє формуванню вміння навчатися впродовж життя – Школі саморозвитку. Удосконалення взаємин між учнями – сутнісна риса Школи самоврядування. Якщо вирішальне значення надається відносинам з батьками та між батьками, – Школа-родина. Домінує співтворчість – Креативна школа, Школа мистецтв. Отже, напрями і зміст взаємодій, які визначені метою освіти або перспективним суспільним запитом або розумінням біосоціального або іншого феномену людини, можуть слугувати першоосновами формування конкретної моделі школи: Школа гармонійного розвитку (В.О. Сухомлинський), Школа-комуна сили колективу (А.С. Макаренко), Школи самореалізації (М.П. Гузик), Акме-школа (Г.С. Сазоненко), духовні школи (семінарії). Заклад може зосередити свою діяльність на одному з типів виховання з відповідною виховною системою – Школа національного виховання, Школа естетики, Школа етики, Школа здоров'я, Школа творчої праці, Школа інтелекту, Школа гендерної рівності. У разі домінування морально-етичних засад у взаєминах – Школа гарного звичку. Якщо школа формує особистість, патріота, інноватора – Школа ідеалу. Звісно, що заклад може інтегрувати риси умовно розділених компетентнісних та виховних шкіл. Успішну діяльність школи також може забезпечити інноваційна технологія, у тому числі управлінська. Широкий діапазон для пошуку моделей закладів надає профілізація старшої школи.



Предметом теоретичного дослідження й практичного втілення у загальноосвітній школі можуть бути самі модернізовані, осучаснені суб'єкт-суб'єктні відносини – Школа толерантності, Школа довіри, Школа людських взаємин. У разі стихійних взаємодій учасників освітнього процесу із зовнішнім середовищем може проявитись ідея закладу, яка, будучи згодом внесена у систему суб'єкт-суб'єктних взаємодій, постане як цілісна модель. Наприклад, реалізація освітньо-цільового проекту «Випускник» може завершитись функціонуванням закладу нового типу «Школа випускників». Також може бути створено Школу безпеки життя, Школу вибору професії. Слід наголосити повторно, що **втілення ідеї будь-якої школи не може вийти за межі окреслених 14 секторів суб'єкт-суб'єктних взаємодій**: їх зміст, форми, засоби, методи і технології, які, у свою чергу, підпорядковані декомпонованій глобальній меті освіти, зміст якої з часом оновлюється, що зумовлює зміни у свідомості учасників освітнього процесу.

Важливою складовою формули Нової школи визначається педагогіка партнерства, в основі якої «...спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними й зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат» [7, с. 16].

Модернізовані відносини між учнем, учителем і батьками, педагогіка співробітництва, оптимізована система суб'єкт-суб'єктних взаємодій визначають сутнісні риси Інтерактивної школи «КОНТАКТ».

Визначальною рисою **Інтерактивної школи «Контакт»** є вивчення, моделювання, підвищення ефективності суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу з метою реалізації її місії – розкриття природного потенціалу кожного вихованця й вихователя.

В **Інтерактивній школі «КОНТАКТ»** предметом теоретичного дослідження і практичної діяльності постає управління відносинами, суб'єкт-суб'єктними взаємодіями між учасниками освітнього процесу і зовнішнім середовищем. З огляду на це заслуговує на увагу висновок науковця **В.С. Пікельної**: *«Внутрішньошкільні відносини функціонально виникають у процесі управління, тому саме вони є предметом науки управління школою. Специфіка управління школою полягає в тому, що на всіх її рівнях ми маємо справу з людьми (педагогічний, учнівський колективи, батьки, громадськість) і з тими відносинами, які виникають у різних видах спільної діяльності»* [8, с. 32].

Управління **Інтерактивною школою «Контакт»** потребує застосування провідної *технології партнерської взаємодії*, з'ясування її сутнісних рис та психологічних основ. Взаємодія суб'єктів освітнього процесу на засадах співробітництва з урахуванням ціннісних орієнтацій, мотивів, інтересів, перспектив і цілей сприяє співтворчості, встановленню відносин між педагогом і дитиною як життєтворчих стосунків, у яких особистість формує особистість.

Ефективність суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що містить когнітивний, емоційний, мотиваційний та діяльнісний компоненти, визначає рівень розвитку особистості вихованця і динаміку професійного зростання вчителя. Мета суб'єкт-суб'єктної взаємодії прогнозує навчальний, виховний і розвивальний результати формування особистості, рівень сформованої певної ключової компетентності вихованця. У разі взаємодії із зовнішнім соціальним об'єктом (спортивною школою, науковою установою, промисловою чи аграрною структурою) зміст взаємодії розгортається в цілісний проект, спрямований на самореалізацію й соціалізацію учня.

Функціональна спроможність і ефективність **14 секторів** взаємодії як цілісної комунікативної системи в **Інтерактивній школі «Контакт»** *можлива за умови таких психологічних засад:*

1. На рівні дирекції школи:

- психологічна готовність керівника до управління;

- ефективна діяльність директора школи щодо мотивації вчителя;

- створення управлінської основи щодо позитивного психологічного клімату в школі;

- адміністрування профілактики конфліктів в освітньому середовищі.

2. На рівні педагогічного колективу:

- компетентність учителя в умовах соціально-економічних змін;

- профілактика професійного стресу та синдрому професійного вигорання;

- корекція педагогічної діяльності;

- профілактика конфліктів у діяльності вчителя;

- створення діалогового простору в процесі здобуття освіти.

3. На рівні учня:

- формування позитивної Я-концепції;

- розвиток емоційного інтелекту;

- усвідомлення власних задатків та здібностей;

- мотивація на досягнення успіху;

- компетентність у прогнозуванні успішної професійної та життєвої перспективи.

4. На рівні батьківського загалу:

- компетентність у гармонізації стосунків мати-батько та батьки-діти;

- психологічна готовність до виховання дитини;

- створення умов для безперервної освіти дітей.

Забезпечення психологічних чинників має на меті **створення школи нової якості, діяльність якої характеризується такими ознаками:**

- школа має бути зручною для дитини;

- школа має бути безперевантаженою;

- школа має бути школою рівноправного діалогу;

- школа має бути безконфліктним освітнім розвиваючим середовищем;

- школа має бути місцем, де навчають учитися самостійно;

- школа має бути місцем, де вчать селектувати інформаційний простір та критично мислити;

- школа має бути місцем, де вчать використовувати знання на практиці;

- школа має бути місцем, де формують настанову на здобуття освіти;

- школа має бути місцем, де вчитель позитивно мислить і є зразком для наслідування.

Виокремлені особливості діяльності такого загальноосвітнього закладу визначають його як школу життєтворчих стосунків, школу суб'єкт-суб'єктних взаємодій.

Результативність діяльності Інтерактивної школи «Контакт»

Грунтується на застосуванні комплексу методик вивчення й вимірювання розвитку особистості кожної дитини, у тому числі з використанням кваліметричних моделей для визначення морального, фізичного, творчого і розумового розвитку та рівня сформованості ключових компетентностей.

Моніторинг освітньої діяльності Інтерактивної школи «Контакт»

Здійснюється в трьох напрямках: моніторинг індивідуального розвитку учнів та їхніх досягнень, моніторинг професійних здобутків педагогів та моніторинг взаємодії педагогів та учнів.

Моделювання і діяльність такого закладу має практичне й теоретичне значення, забезпечує реалізацію основних положень Концепції «Нової української школи», поглиблює теоретико-методологічні, технологічні та психологічні засади управління школою.

Таким чином, «відносини», «взаємини», «стосунки», «суб'єкт – суб'єктна взаємодія», «міжособистісні відносини», «комунікативні зв'язки», «контакти» – синоніми висхідної категорії педагогіки, вартісна клітинка освітнього процесу, визначальна риса Інтерактивної школи «Контакт».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакалюк В. Школа життєтворчих стосунків / В. Бакалюк // Майбуття. – Хмельницький, 2000. – № 1 (155).
2. Бакалюк В. Відносини у школі за ідеями В.Сухомлинського / В. Бакалюк // Майбуття. – Хмельницький, 2003. – № 19 (239).
3. Бакалюк В. Система взаємодії-різнобічна / В. Бакалюк // Майбуття. – Хмельницький, 2008. – № 4 (342).
4. Бакалюк В. Школа життєтворчих відносин Педагогіка життєтворчості в контексті нової філософії освіти / В. Бакалюк. – Дніпропетровськ : Інновація, 2008. – 368 с.(с.51-55)
5. Бакалюк В. Особливості міжособистісної взаємодії в освіті / В. Бакалюк // Матеріали ІХ Міжнародної наукової конференції «Традиція і культура. Феномен діалогу: традиція і сучасність». – Ч. 1-4, 2010, ч. 4, С. 22-23.
6. Бакалюк В. Інтерактивна школа / В. Бакалюк // Матеріали дев'ятого Міжнародного фестивалю педагогічних інновацій.– Черкаси : ЧОПОПІ, 1917. – С. 218-222.
7. Нова українська школа (оновлена концепція) // <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>
8. Пікельна В. С. Управління школою. – У 2 ч. / В. С. Пікельна. – Харків : Основа, 2004. – С. 1-112, с. 12.



Віталій Бакалюк

Інтерактивна школа «Контакт». О перспективних пошукових моделях шкіл

Школа – открытая социально-педагогическая система, в которой между участниками образовательного процесса осуществляется субъект-субъектное взаимодействие. В общешкольном коллективе субъект-субъектные взаимодействия могут быть соответственно целостно смоделированные с целью управления ими. Цели, содержание, формы, средства, методы и технологии взаимодействий детерминированы целью образования.

Ключевые слова: тип заведения – интерактивная школа, технология партнерского взаимодействия, внутрискольные отношения – предмет науки управления школой.



Vitalii Bakaliuk

“Contact” interactive school. On promising search models of schools

School is an open social and pedagogical structure where a subject-to-subject interaction is carried out among the members of educational process. In a school-wide collective subject-to-subject interactions can be holistically modeled for the purpose of managing them. Aims, content, forms, means, methods and technologies of interactions are determined by the purpose of education.

Keywords: institution type – interactive school, partnership technology, intra-school relations is the subject of school management science.



ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ РОБОТИ М. М. ПАЛТИШЕВА В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

Роздуми про творчу діяльність Миколи Миколайовича Палтишева – почесного доктора педагогічних наук НАПН України, народного вчителя, кандидата педагогічних наук, доцента, лауреата Вищих педагогічних премій, учителя фізики м. Одеси.

Ключові слова: творча діяльність вчителя, гармонійне поєднання науки і практики, книги педагога-новатора, впровадження досвіду в шкільну практику.

Згадується пригта, яку розповів друг Миколи Миколайовича Шалва Амонашвілі: «Трое людей тягнуть каміння на будівництво. Один це робить тому, що так сказали. Другий – тому, що на кусень хліба заробляє. Третій – тому, що храм буде...»

З огляду на специфіку своєї роботи маеш справу з людьми, які ставлять перед собою саме таку мету в житті. Тож важливо, щоб третя позиція значно переважала. У цьому процесі ефективність досягається шляхом розумного поєднання науки й практики. Пошук привернув увагу до книжок М. М. Палтишева – вчителя фізики м. Одеси.

Микола Миколайович – це людина, у творчій діяльності якої гармонійно поєдналися наука і практика. Його досвід апробовано й рекомендовано до впровадження в навчально-виховний процес шкіл, професійно-технічних навчальних закладів ще з 80-х років ХХ ст.

Шляхи вивчення досвіду досить стандартні. Проте не можна упереджено ставитися до слова «стандарт».

Алгоритм дії такий:

- читання книжок;
- співбесіда з приводу того, що прочитали;
- моделювання ситуацій, що виникають;
- обговорення за «круглим столом».

Елемент творчості можливий перш за все в розташуваних зазначених видів діяльності в часі та здійсненні диференційованого підходу в роботі з педагогічними кадрами. У цьому випадку ми акцентували увагу на роботі з учителями, які починали свою педагогічну діяльність. У минулому році їх було шестеро з 32 співробітників (хтось після університету, а хтось після перерви у зв'язку із соціальною відпусткою).

Кожна з книжок заслуговує на окрему розмову не на 20 хвилин. Тому дозволю собі кілька штрихів:

- «Учить или научать: в чем разница?»

Чітко, зрозуміло, просто, наочно конкретними прикладами, зручний виклад матеріалу. Унікальний випадок: на полях книжки листування у віршованій формі вчителя й учнів.

І без будь-яких особливих рекомендацій наші вчителі-по-



**Світлана
СЛЕНІНА**

Заступник директора
з навчально-виховної
роботи

ЗОШ І-ІІІ ступенів № 32
м. Житомира

чатківці копіюють сторінки. Під час співбесіди з'ясувалося, що вчительку зацікавило перше правило наuczительства, яким вона намагатиметься керуватися. Іншу захопила думка «не просто вчити, а вчити просто». Довелося звернути її увагу на те, що це не гра слів, і всю свою професійну діяльність вона осягатиме цю науку – вчити просто.

● «Педагогічний катехізіс для вчителя-початківця»

Настанови автора поєднують і віртуозне володіння основами ремесла, і акценти на творчих елементах у роботі вчителя. «Учитель – творець власної особистості й особистості учнів».

Дозволю собі процитувати фрагмент свого відгуку на книжку, що прочитала: *«Катехізіс по-Палтишеву»* – поетапне (покрокове) розкриття сутності учительства, призначення вчителя. Розмірковує про ступінь відповідальності в цій сфері діяльності. І це ріднить із суттю колись прочитаного визначення **Генрі Адамса**: «Учитель торкається Вічності: ніхто не знає, коли закінчується його вплив». «Катехізіс» – це своєрідне дзеркало, в якому ми бачимо своє відображення, відображення своїх думок, дій. Ось воно, авторське: «Урок – це не просто 45 хвилин. Це все життя, яке вчитель провів до цього». «Урок – це завжди гра. Гра розуму (бо завжди треба миттєво зреагувати на нову ситуацію в класі), гра міжособистісних стосунків (бо треба знайти такі педагогічні прийоми, які мобілізують або розслабляють клас), гра інтелектів учителя та учнів (хто знає більше – я чи ви?)». «Урок-експромт – найвищий пілотаж учителя! Натхненний політ думки, творча імпровізація, демонстрування думок, що народжуються саме на очах учнів, зразок інтелектуального багатства людини та приклад його застосування в житті». «Запам'ятай! Кожна людина талановита, неповторна і виконує свою місію у Всесвіті! Допоможи учневі знайти свій талант!».

Привертає увагу одна з фотографій у книжці: учитель і два учні, які зайняті дослідом. Один з них – по тому, як одяг-

нутий, яка його поза біля столу – саме з тих, про кого писав **Микола Миколайович**:

...гигантские децибелы – пища моя,
Скорости до предела – пища моя...

Улыбка во всю Вселенную...

Хлопець стоїть боком, однак бачимо радість, щирий інтерес до того, що відбувається, до вчителя.

Практика з приводу оцінювання учнів спонукає до роздумів. Молоді вчителі переконалися, як важливо бачити відмінність між оцінкою (балами) і оцінюванням роботи учнів. Це актуально в умовах, коли формується співвідношення між вербальним і бальним оцінюванням у початковій школі. У нас викладачами одного з навчально-виховних комплексів під керівництвом науково-методичного центру розроблено, апробовано й презентовано до ста варіантів позитивного вербального оцінювання роботи дітей.

Якщо йде мова про те, що вчителів необхідно звертати увагу, насамперед, на досягнення, на успіх учня, а не на його помилки, то розумієш, що про все це давно написано в книжках **М. М. Палтишева**. Саме такій позиції підпорядкована вся його діяльність, його поетапна система навчання, його захоплення успіхами своїх вихованців. Достатньо пригадати, що кожен його учень мав «Щоденник творчих досягнень з фізики» з переліком тем доповідей, макетів, різноманітних авторських робіт, які захищалися перед учнівською та батьківською громадськістю, відеокліпів до основних розділів фізики. Або, наприклад, після першого уроку «Світло душі моєї» (розділ «Оптика») вчитель пропонував учням поставити на мобільні телефони музику своєї душі.

Якщо сьогодні обговорюються нововведення в початковій школі як складової Концепції нової української школи, де рекомендується «не тиснути на дитину, а зацікавлювати; не примушувати зубрити, а пояснювати і давати можливість вчитися на практичних завданнях; розвивати у дітей уміння вислов-

лювати свою думку», то для вчителів це не новина, вони констатують, що цим давно займаються. Актуальним завжди залишається питання «*як це робити?*» І знову затребуваними стають правила навчання. Палтишевська система навчання дає науково обґрунтовані методи, засоби реалізації існування школи майбутнього. Автор стверджує, що можна навчити всіх і кожного. Це головна думка книжки «**Учить или научать – в чем разница?**». Автор акцентує увагу саме на тому, що стоїть за словом «научати», вважає, що найбільш точно воно відповідає суті польського поняття «nauczania». Свою думку підкріплює конкретними правилами, перевіреними власним досвідом.

Чітка практична спрямованість характерна і для змісту книжки «**Сердце отдаю коллегам**», де наголошується на важливості гнучкого застосування репродуктивних і творчих методів, внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків, багаторазовості повторення, знання й урахування можливостей учнів, диференційованого підходу, використання переваг групової форми роботи, роботи в парі. Автор завжди звертає увагу на матеріально-технічне забезпечення кабінету. І створює його за участю своїх учнів. Наприклад, зовнішній вигляд і обладнання останнього не може не дивувати: карта зіркового неба, де сузір'я викладено із світлодіодів, від звичної галереї портретів – до портретів учених, які розмовляють зі слухачами на тлі музичного фрагмента свого часу, від наочності на площині – до наочності в об'ємі.

Фотографії кабінету передали вчительці фізики. Вона – з тих, хто починає професійну діяльність, працює другий рік. До неї в школі постійно мінялися вчителі фізики, тому перед молодим педагогом стояло завдання створення інтер'єру кабінету. Те, що вона побачила у Миколи Миколайовича, стало додатковим стимулом, як вона говорила, всередині нібито щось «засвітилося». Микола

Миколайович люб'язно надсилав (крім книжок) коментарі до поетапної системи навчання, зразки листів з ключовими питаннями до тем. Молода колега почала засвоювати підходи автора до організації навчально-виховного процесу. У 7 класі в розділі «Механічний рух» вона виділяє основні питання календарного планування. Практикує під час вивчення нового матеріалу використання переліку питань, які необхідно засвоїти в процесі вивчення теми. Більше уваги приділяє самостійній роботі учнів. Під час розгляду того чи іншого питання створює атмосферу дискусії. Учні мають можливість висловити свої думки, доповнити один одного.

Методичною службою активно розглядаються теоретичні й практичні основи компетентнісного уроку. Вивчаючи досвід роботи **М. М. Палтишева**, розумієш, що саме такими були його уроки. Мотиваційна сфера спрямовувалась на досягнення успіху всіх учасників суб'єкт-суб'єктних відносин. Якщо в полі визначення мети уроків пропонуються такі компоненти, як:

- створити умови....
- сприяти....
- пробудити інтерес....
- надати можливість....
- зацікавити, захопити....
- забезпечити можливість....
- стимулювати... , то зразу можна від-

мітити, що режисура його уроків, вся поетапна система навчання, правила навчальства, багаторазовість повторення, опитувальні листи, листи самоконтролю, критерії оцінювання спрямовані на досягнення цієї мети. До структури цих уроків природно входять різні види мистецтва (власні вірші та поезія інших авторів, музика, живопис, скульптура). Самі уроки стають витворами мистецтва. Усе це заради розвитку особистості дитини, розвитку її духовних якостей, заради гармонізації знань про людину, заради виходу на новий рівень розвитку. Не даремно вчитель закінчував уроки фізики в 11 класі пісню, яку виконував Олександр Малінін «*Храни тебя, сынок*». Для

багатьох своїх учнів **М. М. Палтишев став учителем на все життя.**

Надіслані кліпи стали предметом обговорення на засіданні «за круглим столом». Так, відеокліп першого уроку фізики в 7 класі про те, що вивчати фізику легко, зацікавив не тільки вчителя фізики, а й вчителя біології. Відеокліп «**Физические картины мира**»... Це із серії «Урок як витвір мистецтва». Приклад співтворчості вчителя і двох учнів-старшокласників, який став для молоді кроком у професійному визначенні. За структурою – зрозуміло, за змістом – складно, за формою – красиво. Звичайно, я розуміла, що багатьом буде важко сприймати, і все ж... необхідно розширювати діапазон можливостей учителя, вміти бачити системність у поєднанні науки й практики. З урахуванням структури фільму автор пропонує універсальний алгоритм вивчення конкретної теми, в нашому випадку – «фізичної картини світу» на філософській основі: від загального до часткового, від поодиноких проявів до узагальнення. Пояснення кожної «картини», у свою чергу, має таку структуру:

- історія виникнення,
- складові картини,
- теоретичне обґрунтування,
- схема і через неї від складових до узагальнення сутності «картини», тобто

реалізується головна ідея вступного слова учителя – необхідність у будь-якій справі дійти до самої суті. А я як філолог змогла виявити додаткове смислове навантаження в славнозвісному шекспірівському монолозі «Бути чи не бути...», відкрити для себе дивовижні музичні фрагменти, на тлі яких простежуються діалектика предмета, трагедія пізнання. Тому подальше зображення п'яти фізичних картин світу сприймається як вихід із «розумової безвиході».

Перегляд відеокліпу дав чудовий ефект. Почастішали звернення вчителів з бажанням використовувати на заняттях різноманітні відеоматеріали. Давала згоду, але за умови, що буде вступне слово вчителя з мотивацією того, що будуть

дивитися, відеоматеріал інтегрується з темою уроку, присутній учительський коментар, розставляються акценти, забезпечується обговорення учнями того, що бачили (мозаїка вражень) і обов'язково робляться висновки.

Ми ознайомилися з циклом «**Беседи с народным учителем Н. Н. Палтышевым**» – відеокліпами для вчителів, які були створені під егідою Інтелектуального форуму «Україна XXI століття». «Бесіди» розширили діапазон методичної роботи з педагогічними кадрами. У кожній була своя «родзинка». Відеофільми використовувалися в колективній, груповій та індивідуальній формах роботи. Ми намагалися, щоб вони природно вписувалися в обговорення проблеми, яка була важливою на той момент в роботі школи. На моє прохання після закінчення перегляду вчителі писали відгук з приводу того, що їх зацікавило в побаченому, що вони вважають головним. Це, у свою чергу, давало можливість коригувати подальшу методичну роботу, бачити самоосвітню діяльність учителів, підтримувати іскорку творчості в кожному.

Важливо було зберегти працездатність колективу. І в цьому «Бесіди» нам допомагали.

Був такий період, коли у викладацькій діяльності нашої звичайної школи зіткнулися дві тенденції. Одна – традиційна, де головне – навчати на уроці, а друга (я її для себе назвала «ЗМІ-інформація») – викладати так, як подають тепер новини по телебаченню. Повідомив інформацію, а учень засвоїв чи ні – це його проблеми, хай вдома вчить з батьками або звертається до репетитора. Якої тенденції дотримувати – вибір за вчителем. Заходи, вжиті адміністрацією, перегляд на засіданні педагогічної ради бесіди «**Культура работы учителя**», як показала практика, сприяли зміцненню традицій.

Продовженням стало проведення семінару-практикуму «**Самоаналіз як дзеркало здійснення навчально-вихов-**

ної роботи на уроці», на якому вчителі, які мають педагогічне звання «старший учитель», як представники шкільних методичних комісій озвучили моделі своїх уроків з обов'язковим самоаналізом. У семінарі було використано бесіду «**Сочетание репродуктивных и творческих методов**».

Після закінчення першого семестру в центрі уваги була бесіда «**Моя собственная система обучения**». Потім на засіданні членів творчої групи «Створення організаційно-педагогічних умов для розвитку обдарованих дітей», на яке запросили всю методичну раду школи, дивилися бесіду «**Творчество учителя**». Природно поставити питання – якими ж були відгуки вчителів? Після кожного перегляду ознайомлювала автора з думками моїх колег. Зараз спробую узагальнити. Сподіваюсь, читачі пам'ятають притчу, яка прозвучала на початку. Завжди були і є ті, хто скаже, що так працювати неможливо. **Судді хто?** Ми вже їх згадували: хтось не має бажання, хтось може щось зробити, але тільки за умови матеріального підкріплення кожного кроку, інакше – ні-ні.... Ті, хто переконаний у тому, якщо повторять бачене достеменно, успіх їм гарантовано, і не можуть зрозуміти, чому його немає.

Із задоволенням дивишся фрагмент бесіди «**Гімн одержимим**», де перемежовуються портрети вчених і обличчя вихованців **Миколи Миколайовича**, де в операторській роботі тонко передаю схожість зовнішності, зв'язок часів. Які обличчя дітей! Як же треба працювати, щоб були такі обличчя?!

Уявімо, що **Ампер, Фарадей, Максвелл, Ломоносов** – це перевіряючі на уроці. Цікаво, як вони сприйматимуть те, як ми розуміємо результати їхньої праці, ті відкриття, до яких хтось прийшов у результаті виснажливих пошуків, хтось – зовнішньо ніби граючи, але в процесі постійної системної роботи думки. Переконана, вони не залишилися б осторонь, включилися б в обговорення того, що відбувалося на уроці.

І після уроків залишилися б поговорити відверто. Ось гідні співрозмовники і ... перевіряючі.

А думки колег такі. Вони зразу звернули увагу на шанобливе ставлення автора до вчителів, побували на справжньому майстер-класі. Зацікавило пояснення, що таке методична система, педагогічні технології, у поетапній системі – ліквідація прогалин у знаннях учнів, те, як представлено дидактичну одиницю – тему, систему уроків. Сподобалася реабілітація значимості репродуктивних методів, чіткість в оцінці роботи учнів, розвиток особистості учня, його мислення, виховання його почуттів. Навіть записали за **Миколою Миколайовичем**: «*Діти приходять до школи не тільки за знаннями, а й за спілкуванням*», «*Кожний урок має приносити радість кожному учневі. Радість від здобутих знань, від спілкування з тобою, вчителем, від того, що він бачить, що він не забутий*». Зацікавлюють думки про самовдосконалення вчителя, самооцінку впродовж усього життя.

Одна із наших колег після того, що побачила і прочитала, написала: «Філолог? Філософ? Чи, все ж таки, фізик? Безперечно, Людина. Щиро заздрую таланту, даному Богом. Заздрую учням, що мають справу з педагогом з тонким світовідчуттям. Шкода, у реальності буденність зазвичай таких людей нівелює. Залишаються найсильніші й одержимі. **Залишається Палтишев!**».

Використовуючи в роботі на уроках музику, живопис, інші види мистецтва, безумовно, замислюєшся: а урок може бути витвором мистецтва? Давно на це питання відповіла позитивно, навіть подумки колекціонувала такі уроки в роботі вчителів, у своїй роботі. Бесіда «**Эти удивительные уроки**» стала моментом істини. Якось подруга сказала, що з її другом трапилась трагедія, вона ні з ким не хоче розмовляти. Я їй у відповідь: «Дивимося «Эти удивительные уроки». Там є бальзам для Вашої душі». переглядаємо все, але акцент робимо на частині, де розповідається про підготовку уро-

ку «Естественная радиоактивность и ... любовь». Зацікавлює не тільки пошук музичних фрагментів, а й те, як **Микола Миколайович** завершує їх прослуховування. Захоплює мелодія «*Аве Марія*» **Баха-Гуно**. Але ми живемо дещо в іншому звуковому оточенні, і в контексті того, що учитель розповідав до цього моменту, саме точне влучання – це звучання фрагмента мюзиклу «*Нотр-Дам де Парі*». А далі... бальзам для душі, у тому числі й для подруги... Вона послухала і тихо сказала: «Дякую...».

Передача із телестудії – діалог з **Мариною Жуковською про Педагогічну гармонію**. Відповідь нашої аудиторії: емоційний сплеск захоплення чарівністю Автора, його інтелектом. Відчувалося, що все те, про що він говорив, близьке присутнім. Так, чітко викладено взаємозв'язок цілей, змісту, форм і методів навчання, добору засобів і результату навчання, тому подумалося: а як може бути інакше? Йшлося і про обладнання кабінету. Обговорення здійснювалося в усній формі, проте, мабуть, процитую один запис, зроблений колегою: «Я сьогодні була дівчинкою, яка не могла відповісти. Однак висловитись хочеться. Хочеться поділитися враженнями, врешті, просто подякувати. Подякувати за позитив, оптимізм і ... Генделя, якого я завдяки Миколі Миколайовичу сьогодні для себе вперше відкрила».

Ще одна особливість «Бесід». У кінці кожної бесіди автор ненав'язливо змушує нас, його співрозмовників, подивитися на свою роботу нібито з боку. Звичні прикмети шкільних буднів сприймаються дещо інакше, незвично, бо ми маємо справу з живими істотами, які, як говорить Микола Миколайович, непередбачувані, та й ми самі – теж люди мислячі.

Досвід учителя-майстра і нам пропонує із задоволенням попрацювати, захопитися широтою авторської думки, новим рівнем викладання:

- вчити всіх і кожного (багаторазове повторення);

- від уроку – до системи уроків, теми;

- від конкретної теми уроку – до розуміння учнями навколишнього світу природи, речей, людей;

- від стандарту конкретного навчального предмета – до філософії предмета;

- від конкретного предмета, конкретної долі – до осмислення й формулювання ідеї;

- взаємопов'язаний гнучкий зв'язок між поодинокими проявами з виходом на цілісне світосприйняття, збереження наступності;

- з одного боку, руйнація стереотипу в тому, що вважається привілеєм гуманітарних предметів, а з іншого – те, що нас об'єднує: виховання почуттів, виховання людини в людині;

- відчуття моральних якостей; поняття «мужність», «чесність», «відповідальність» та «сім смертних гріхів» набувають конкретного наповнення;

- матеріальне забезпечення кабінету, зробленого своїми руками, яке працює;

- від звичної галереї портретів – до портретів учених, які розмовляють зі слухачами на тлі музичного фрагменту свого часу;

- від наочності на площині – до наочності в об'ємі;

- від звичайної газети з привітаннями до дня народження – до стінгазети з визначенням не тільки дня народження, а й тієї місії, з якою людина прийшла в цей світ.

Миколі Миколайовичу притаманне тонке розуміння різних видів мистецтва, але ми акцентуємо увагу на особливому ставленні до значення поетичного слова. Поезія! Тендітність і сила почуттів, масштабність і поодинокість проявів. І в цьому – вся філософія життя.

Так, як і Микола Миколайович, кожен учитель може сказати, що жодна з професій не примушує нас бути кращими так, як професія педагога.

У вивченні досвіду роботи М. М. Палтишева ми вважасмо головним не копіювання, а те, що є більш цінним для нас: створення атмосфери для власного досвіду роботи, осмислення того, що в нас є. Пригадується магічний вплив думки Миколи Миколайовича: «Цікавить не стільки люди, скільки Ваше розуміння їхніх життів створювати себе і відчувати як особистість». І тепер остаточно зрозуміло, чому бесіди «Творчі портрети учителів», які відбувалися у нас в школі, були «приречені на успіх». Так, під час їх проведення розв'язувалося багато завдань, крім того, вони відповідали суті щойно висловленої думки. І масштаб діяльності вчителя збирав чи то групу представників мето-

дичних комісій школи, чи то повну актову залу (більш як 120 осіб): адміністрація, колеги, учні школи, учні різних поколінь, батьки учнів, представники громадськості.

Пізніше, в одній із своїх робіт, написала: «Вдячна долі, що дає можливість спілкуватися з професіоналами, які живуть у цьому світі, як всі, формують себе і відчують себе як особистості, створюють умови, щоб і ти відчував себе особистістю».

Як уже зазначалося, увага приділялася роботі з учителями, які починали професійну діяльність. Стандарти організації роботи були дотримані. Хотілося більшої активності, зацікавленості вчителів, тому в кінці першого семестру під час проміжного звіту про роботу в першому півріччі було запропоновано в кінці навчального року представити свою роботу у формі презентації: суть бачення професійних інтересів, фрагменти діяльності на уроках, позакласних справах з учнями, світ власних захоплень, щось своє за бажанням. У результаті помітила, як активізувалася робота молодих колег із наставниками, почастишали звернення до методичної літератури. Якби не було такої форми роботи, не так швидко ми б дізналися про захоплення вчителів-початківців. Потім кожний виступив і презентував свої матеріали. Я лише їх узагальнила. Оскільки з нами були книги **М. М. Палтишева**, попросила в нього дозволу використати частину його висловлювань.

Віра, надія, любов і мудрість **Миколи Миколайовича**, які висловлені в його книжках, листах, коментарях, фільмах, віршах, завжди затребувані. **Нам пощастило, що поруч – такий Сучасник. Хай іскриться Золота Аура!**



Евгения Еленина

Использование опыта работы Н. Н. Палтышева в современной школе

Размышления о творческой деятельности Николая Николаевича Палтышева, Почетного доктора педагогических наук Национальной Академии педагогических наук Украины, Народного учителя СССР, кандидата педагогических наук, доцента, лауреата Высших педагогических премий, учителя физики г. Одессы.

Ключевые слова: творческая деятельность учителя, гармоничное сочетание науки и практики, книги педагога-новатора, внедрение опыта в школьную практику.



Yevheniia Yelenina

Use of the experience of M. Paltyshev in modern school

It is always urgent for the professional development of teachers' pedagogical skills to learn actively from the experience of the use of promising innovative approaches. In this complicated learning process we are supported, in particular, by the experience of Mykola Paltyshev, hero author of the All-Ukrainian project "Innovative Teachers in Ukraine".

The article contains reflections on the creative activity of Mykola Paltyshev, Honorary Doctor of Pedagogics of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, National Teacher of the USSR, Candidate of Pedagogics, Associate Professor, Laureate of Highest pedagogical awards, teacher of Physics in Odesa.

Key words: teacher's creative activity, harmonious combination of theory and practice, works by the innovative pedagogue, introduction of experience into school practice.

МЕТОДИЧНА ПОЕМА М.М. ПАЛТИШЕВА



Управління
ШКОЛОЮ

УДК 373.5.091.3:53
(477)(092)

У назві статті автор свідомо використав прийом ремінісценції – зв'язок із відомим твором А. Макаренка, який став класикою. І це не випадково. Усе, що робив Палтишев-педагог, – це і є Поема, Гімн знань і душі дитини.

Труднощі, подолання життєвих перешкод – усе це було в творчій долі Миколи Миколайовича. Однак за всіма цими життєвими перипетіями постає образ нестандартного педагога, який створив свою власну методику навчання, відому в Україні та за її межами.

Ключові слова: вчитель-новатор, авторська методика навчання.

«Мене ганять – нехай ганять, мене обмовляють, що я ношу свічку перед сліпцями, а без очей не видно світла, – нехай обмовляють. З мене насміхаються, що я дзвонар для глухих, а глухому не до дзвону, – хай насміхаються, вони знають своє, а я – своє. І своє роблю, як знаю, і моє захоплення мене заспокоює».

Г. Сковорода

*«В упорстве души и костей
Работать во имя детей».*

М. Цветаева

Ми сьогодні багато говоримо про запозичення – у політиці, економіці, духовному житті і, звичайно, в освіті. Копіюємо досвід кращих освітніх систем світу, забуваючи іноді про той безцінний досвід, який має наша українська освіта.

Творча доля М.М. Палтишева сповнена дивовижних передчуттів: перше слово, яке він виголосив, було «діти»; у шкільні роки любив «учителювати», допомагаючи своїм друзям виконувати домашні завдання; вів заняття з хореографії; активно опанував роль піонервожатога в шкільних таборах – саме життя штовхало його назустріч дітям. І навіть теоретичні та практичні дослідження з космічної тематики не змогли захопити Миколу Миколайовича настільки, наскільки це зробила цариця педагогіка.

Методична поема Палтишева народжується з великого інтересу до особистості дитини, любові до неї. Адже складові його поетапної системи – це сходинки не тільки до вершини знань, а й етапи великої роботи над собою, над розвитком особистісних здібностей.

Особливості авторської методики Палтишева – це фундаментальні знання учнів, їх практична спрямованість та інтеграція фізики з мистецтвом. Педагог уважає, що основною дидактичною одиницею в навчальному процесі є навчальна тема, а не урок. Тому поетапна система, у свою чергу, передбачає триаду – вступні уроки, навчальні та підсумкові уроки. На вступних і підсумкових заняттях діти



**Тетяна
КУЗЬМІЧ**

Завідувач навчально-методичного відділу управління навчальними закладами Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради,
кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2018

Авторська система навчання Палтишева

Коли відвідуєш уроки Миколи Миколайовича, слухаш його, мимоволі згадуєш відомий афоризм класика: «Краса врятує світ». Для Палтишева дуже **важливо**, які засоби використовуються під час пояснення матеріалу, як **інтеграція допомагає комплексному сприйняттю навколишнього світу**. І тут важливі всі деталі – аж до оформлення кабінету. «У сучасних умовах це означає навчання праці як дизайну – цілісне перетворення соціального середовища за законами добра, краси й істини, а також участь старшо-класників у розробці й випробуванні нових наукоємних технологій» [1], – цей принцип відомого психолога Л. Виготського є основоположним для М. Палтишева як автора створення кращого навчального кабінету.

І, здавалося б, зовсім незвичайне – духовне виховання на уроках фізики. Без педагогічної гармонії Палтишев не мислить урок, спілкування з дітьми і колегами. Саме гармонійне поєднання всіх складових процесу спілкування створює той психологічний клімат, який так необхідний вчителю й учню в їхній спільній творчості. І в цьому, звичайно, учителям допомагають мистецтво, принцип сугестопедії на уроках-гімнах.

Особливість методики полягає ще й у тому, що її автор активно розбудовував її відповідно до обставин, що склалися. Так, перебуваючи тривалий час у відрядженнях, учитель після повернення до навчального закладу організовував для учнів «занурення» в тему, де перші два уроки пояснював тему, на третьому уроці учні розв'язували легкі завдання, на четвертому – складні, а на п'ятому діти писали самостійну роботу, виявляючи результати своєї навчальної діяльності. Така технологія «занурення» допомагала вивести учнів на належний рівень у засвоєнні пропущених тем. Справді, методика Палтишева може претендувати на унікальність, тому що його учні посідали тільки перші місця в олімпіадах і конкурсах МАН, вони не користувалися шпаргалками, дітям було цікаво й пізнавально, кожен з них відчував індивідуальний підхід і любов учителя. Чи це не є метою навчання й виховання за Концепцією Нової української школи? Думаю, що творчість М.М. Палтишева-педагога може бути оцінена словами з «Педагогічної Конституції Європи»: «Найважливіша компетентність педагога XXI століття – забезпечити навчальне середовище, що сприяє благополуччю кожної дитини та формує її багатий духовний світ» [2]. Доброзичливе ставлення до дітей і навколишніх, гуманізм, тонке відчуття дитини, радісне сходження разом з нею на вершину знань – усе це складові **Методичної поеми Палтишева** – авторської системи навчання, що назавжди увійшла в історію української педагогіки як зразок гармонії і творення людських душ.

«входять» в атмосферу заданої теми. Це, як правило, інтегровані уроки-гімни, де музика, поезія, живопис допомагають дітям усвідомити цілісність і взаємопов'язаність навколишнього світу. На навчальних уроках здійснюється вивчення матеріалу: не поспішаючи, дозованими порціями педагог вчить дітей слухати новий матеріал, вибирати головне в ньому, запам'ятовувати. У цьому методика М. Палтишева схожа на продуктивну технологію І. Підласого, методика Ш. Амонашвілі (у процесі пояснення складаються опорні конспекти, учитель пояснює мінімум тричі матеріал, виділяючи в ньому головне).

Для перевірки знань педагог використовує опитувальні листи, в яких містяться питання й відповіді, що відображають основні поняття теми. Такі види робіт, як робота в парах, групова робота учнів, дають можливість добре опанувати тему. Урочно-тематична залікова система навчання Палтишева по праву стала всеукраїнською.

На підсумкових уроках знову представлено інтеграцію явищ фізики з різними видами мистецтв, що закріплює вивчений матеріал.

Передостанній етап поетапної системи – це самостійне навчання за допомогою вчителя, де педагог, власне, і виступає в ролі модератора. На останньому етапі здійснюється підготовка до екзаменів.

Важливим аспектом методики відомого педагога є стимуляція творчої роботи учнів. Кожен учень веде «Щоденник творчих досягнень», в якому особливе місце відводиться роботі над темою

інтегрованої річної доповіді. Цікаво, що готується щоденник трьома мовами – українською, російською й англійською). Обрана тема має відображати знання дітей не тільки з фізики, а й урахувати, як вона реалізується в кожному предметі (хімія, математика, історія, література та ін.). Презентація доповіді починається музичним фрагментом або віршем, що розкривають її сутність.

Реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчанні допомагають такі методичні знахідки, як «відмітка про запас» (на один бал вище за старання учня), «випереджаюче навчання» (заняття з учнями, що відстають, напередодні вивчення нового матеріалу), «відмітка за лінощі» (каверзне запитання з теми учителеві від ледачого учня), «відмітка за відмітку учня» (допомога сильного учня слабкому). Стосовно реалізації профільного навчання Палтишев також особливо індивідуальний: цикл уроків під назвою «*Фізика і твоя професія*» допомагає учням простежити, як фізичні явища відображаються безпосередньо в кожній спеціальності – слюсарів, механіків тощо.

Для Палтишева-педагога важливі всі деталі: як опановує матеріал учень, наскільки глибоко він це робить, тому він завжди поділяв такі поняття, як «відмітка» й «оцінка». Такий підхід до навчання давав можливість учням успішно проходити перший етап поетапної системи, коли вчитель виявляв і ліквідував прогалини в знаннях учнів. Як правило, це тривало 5-7 уроків, під час яких учитель, використовуючи переважно репродуктивні методи, виводив учнів на належний рівень

знань досліджуваної теми. І запис у щоденнику учня «ще оцінки немає»

зовсім не означав, що дитина нічого не знає. Навпаки, учень ще на шляху до Країни знань, він ось-ось досягне її висот, тільки дайте йому ще трохи часу, щоб докласти зусиль.



СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л.С. Собр. соч. : в 6 т. Т.2. / Л. С. Выготский. – Москва, 1982. – 491с.
2. Педагогична Конституція Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/ekskurs/356-pedagogichna-konstitutsiya-evropi>. – Назва з екрана.



Татьяна Кузьмич

Методическая поэма Н.Н. Палтышева

В названии статьи автор сознательно использовал прием реминисценции – связь с известным произведением А. Макаренко, который стал классикой, не случайно. Все, что делал Палтышев-педагог, – это и есть Поэма, Гимн Знаний и Души Ребенка. Трудности, преодоления жизненных препятствий, – все это было в творческой судьбе Николая Николаевича. Однако за всеми этими жизненными перипетиями появляется образ нестандартного педагога, который создал свою собственную методику обучения, известную в Украине и за ее пределами.

Ключевые слова: учитель-новатор, авторская методика обучения.



Tetiana Kuzmich

Methodological Poem by M. Paltyshev

The title of the article is purposely based on the device of reminiscence, thus the connection with the famous work by A. Makarenko, that has become a classic, is not incidental. Everything that pedagogue Paltyshev did is Poem, Hymn of Knowledge and Child's Soul.

There were a lot of hardships and overcoming life obstacles in Mykola Mykolaiovych's creative destiny. But behind all these twists and turns of life we can see the image of the unconventional pedagogue who created his own teaching methodology, which is well-known both in Ukraine and abroad.

Keywords: innovative teacher, authorial teaching methodology.



Управління ШКОЛОЮ

УДК 37.013.43.016:
688.72(=161.2)



**Наталія
АКИМОВА**

Методист КЗ «Центр
дитячої
та юнацької творчості №1
Харківської міської
ради»,
майстер народної
творчості,
член Національної спілки
майстрів
народного мистецтва
України

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2018

«ВИГОТОВЛЕННЯ ОБЕРЕГІВ ТА ІГРАШОК – ШЛЯХ ДО КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ¹»

Стаття містить розробки занять, в яких автор розглядає методику виготовлення об'ємних виробів-сувенірів (оберегів, народних іграшок) з рослинного матеріалу, вдало поєднуючи практику з вивченням народно-культурної спадщини. Саме останнє стало метою даної роботи, яка адаптована до нині діючих навчальних програм з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку (декоративно-ужитковий та образотворчий профілі). Тому адресатами даної праці, за думкою автора, є керівники гуртків художньо-естетичного напрямку, зокрема декоративно-прикладного мистецтва позашкільних навчальних закладів, яким він насамперед як і широкому колу читачів й рекомендує свій посібник.

Редакційний колектив вважає за потрібне познайомити саме Вас, шановні керівники середньої освіти, зокрема директори шкіл, ліцеїв і гімназій, з цим методичним посібником, бо останній – це практико-орієнтована педагогічно-виховальна й методична «скарбниця», яка реально сприятиме школам країни ставати осередками відродження національної культури шляхом залучення дітей до вивчення історії рідного краю, його легенд, побуту, до того ж переважно практично, щоб думки у них народжувалися, на кшталт В.О. Сухомлинському, «на кінчиках пальців».

Ключові слова: позашкільна освіта художньо-естетичного напрямку, народно-культурна спадщина: декоративно-ужитковий та образотворчий профілі, школи як осередки відродження національної культури, методика виготовлення об'ємних виробів-сувенірів.

Серед мистецтв, які супроводжують людину протягом життя, чи не найбільшу роль у формуванні її моральних, етичних та естетичних поглядів відіграє декоративно-ужит-

кове. Саме мистецтво цього виду нерозривно пов'язане з моральними, культурними, побутовими особливостями народу. Воно впливає на емоційний стан людини, а також задовольняє водночас практичні

¹Одноіменну статтю укладено **Ольгою Виговською** за методичним посібником² автора-упорядника **Наталії Леонідівни Акімової**.

²Методичний посібник «Виготовлення оберегів та іграшок – шлях до культурної спадщини українського народу» (для керівників гуртків художньо-естетичного напрямку) – Харків, 2017. – 97 с.

й художні потреби суспільства. І тому ознайомлення дітей з основними видами декоративно-ужиткового мистецтва, вироблення практичних навичок оволодіння ремеслами є важливою частиною діяльності закладів позашкільної освіти.

Звичай прикрашати житло оберегами з'явився наприкінці XVI століття на Полтавщині й поширився по всій Україні.

Оберіг – своєрідні символи, які мають здатність захищати людину й житло від ворогів, хвороб і іншого зла.

Оберіг – захист від пристріту, негативної енергії, залучення любові, матеріального достатку.

Роль оберегів виконують рослини, гілки, плоди, квіти, трава, вироби й ін.

Ще на початку XX ст. іграшки з дерева, соломи, рогози, глини, лози, тканини та інших природних матеріалів були одними з перших та важливих засобів розвитку й виховання дитини. Ці іграшки втілювали образи людей, тварин, відтворювали моделі предметів господарчого вжитку тощо. З ними дитина зростала духовно, міцніла фізично.

Народна іграшка належить до унікальних явищ культури. Вона є предметом дитячої гри, засобом виховання та розвитку дитини, об'єктом творчості, реліктом культури, декоративною оздобою, сувеніром. Власне, ці функціональні відмінності, тісно переплітаючись, зумовили її активну роль у процесі культурної спадкоємності поколінь та мистецьку своєрідність.

У статті представлені розробки занять з виготовлення оберегів та іграшок, які мають завдання:

- розбудити в дітях ту божественну іскру творчості, яка закладена в них від природи. Допомогти їм усвідомити себе і своє прагнення творити;



Від редакції

Про методичний посібник та його АВТОРА

Матеріали посібника були опрацьовані **Наталією Леонідівною Акімовою** на уроках трудового навчання у школі та на заняттях гуртка «Прикладне мистецтво» у позашкільній освіті. Її учні та вихованці неодноразово ставали переможцями районних, міських, обласних, Міжрегіональних та Всеукраїнських конкурсів.

Наталія Леонідівна Акімова у 2017 році взяла участь у конкурсах рукописів обласного та

Всеукраїнського етапів й стала їх переможцем.

Наказом МОН № 40 від 15 січня 2018 року «Про підсумки проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних закладів системи освіти у 2017 році» (протокол №3 від 15.01.2018 р.

Художньо-естетичний напрям позашкільної освіти. Категорія «Навчальна література з позашкільної освіти»; наказ підписано міністром освіти і науки України **Л.М. Гриневич**) **рекомендовано, як переможцю Конкурсу, сприяти поширенню методичного посібника «Виготовлення оберегів та іграшок – шлях до культурної спадщини українського народу»**. Зараз вирішується питання про надання методичному посібнику грифу Міністерства освіти і науки України.



- формувати у дітей художньо-естетичне ставлення до дійсності, художнього пізнання світу та його образної оцінки. Це передбачає наявність таких якостей, як відчуття краси та гармонії, вміння помічати прояви естетичного у повсякденному оточенні та усвідомлювати його;

- формувати знання і уявлення про декоративне мистецтво, його історію та роль у житті людей, розуміння мови різних видів декоративного мистецтва;

- розвивати здібності до декоративної творчості, вміння створити оригінальну декоративну композицію того чи іншого виду декоративного мистецтва, оволодіння основними можливостями художніх матеріалів та різних видів технік декоративного мистецтва.

МАТЕРІАЛИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ ОБЕРЕГІВ

Для виготовлення оберегів використовуються різні рослини як садово-паркові так і дикої природі, їх стеблі, квіти, плоди.

Збір квітучих рослин й трав збирають у період утворення бутонів та початку квітіння. Це роблять в суху погоду з рання, після того як спаде роса.

Сушіння. Зібрані під час прогулянки квіти й трави висушують у темному сухому, приміщенні, яке добре провітрюється. Різні трави: пижму, материнку, деревій, шавлію, безсмертник, мак, льон, полин, мордовник, гілля лавру, верби, кермек, колосся жита, пшениці та багато інших рослин сушать поєднавши у невеличкі пучки та підвішують головками вниз. Розкладають тонким шаром на рівній поверхні різнотрав'я (сіно), листя кукурудзи, мох.

Для плоских композицій квіти та листя висушують під пресом. Для ліпшого висушування квіти та листя перекладають листами паперу, або прасують праскою через папір.

Зберігання. Висушені рослини дуже ламкі, тому їх зберігають у паперових конвертах, картонних коробках та корзинах.

Коли ви відпочиваєте у лісі, гуляєте по берегу водойми, дивіться уважно собі під ноги: біля вас так багато матеріалу для створення оберегу. Шишки хвойних рослин та вільхи, горіхи, жолуді, каштани мох, пусті домівки равликів, моллюсків, різнокольорові камінці, мушлі та інші – прекрасний матеріал для створення авторського неповторного оберегу. Для роботи згодиться кістки слив, абрикосів, персиків, які залишились після варіння варення. А також дари осені: насіння кукурудзи, красолі, гарбуза, дині та інші.

Для того щоб не принести додому «непроханих гостей», під час збору та транспортування рослинного матеріалу використовуйте відкриті кошики. При необхідності зібраний матеріал промийте водою та просушіть у духовій шафі за мінімальної температури.

Технологія збору рослинного матеріалу повністю співпадає з українськими народними традиціями.

Для виготовлення оберегів необхідно мати: керамічні, гіпсові або зроблені з солоного тіста фігурки людей (дід, баба, чоловік жінка хлопець, дівчина) або погрудді чи просто голівки. Треба мати будинок, піч, тин, вікна, домашню утворю (гличики, вази різноманітної форми) та фігурки свійських та домашніх тварин. Різноманітні рушнички, клаптики кольорової та білої тканини, різнокольорові стрічки, щітка для біління ликова або трав'яна, зроблені з кукурудзяного листя капелюхи, чоботи, круги різного діаметру, підставки під гаряче, різного розміру тини та багато іншого.

Цей матеріал можна придбати у спеціалізованих флористичних крамницях або відділах, у магазині тканин, на етнографічних виставках-ярмарках, на ринках або у народних майстрів які займаються виготовленням керамічних та гіпсових виробів. Деякі аксесуари можна зробити власноруч, познайомившись з техніками та прийомами роботи з гіпсом та солоним тістом.

Для роботи необхідні сурові нитки або шпагат, мішковина, клей ПВА, Дракон, клейовий пістолет зі стержнями, ножиці, лінійка акрилові фарби або гуаш.

НАШІ ОБЕРЕГИ.

СИМВОЛІКА ОБЕРЕГІВ

Розробка заняття з теми: «Технологія виготовлення сувеніру «Оберіг». Контроль якості готового виробу»

Практична робота:

Виготовлення оберегу (віночок, підкова, коса)

Мета заняття:

навчальна: навчити виготовляти за технологією сувенір «Оберіг»; удосконалювати уміння користуватися клеючим пістолетом; забезпечити формування умінь виготовлення сувеніру;

розвивальна: сприяти розвиткові пізнавальних інтересів вихованців;

виховна: виховувати уважність і точність при виконанні практичних робіт; виховувати повагу до традицій українського народу, до старшого; учити робити подарунки своїми руками; формувати навички культури праці; естетичний смак.

Обладнання і матеріали:

Зразки виробів: підкова, коса, віночок; інструкційні карти, клеючий пістолет, клеючі стрижні, природний матеріал та заготовки: дерев'яні пробки, дерев'яні ложки, лопатки, щітка для побілки з трави і деревини; рослини – обереги; інструкція з техніки безпеки при роботі з клеючим пістолетом.

Об'єкт праці: «Оберіг»

Міжпредметний зв'язок

Образотворче мистецтво, народознавство, ботаніка.

Ознайомлення з професією фітодизайнер, декоратор.

Тип заняття: удосконалювання умінь і навичок вихованців.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент:

- перевірка присутності вихованців;
- перевірка наявності спецодягу і необхідних інструментів і матеріалів.

2. Мотивація навчальної діяльності вихованців

● Яким би ти не був, юним або в літах, ти завжди шукаєш у житті того, що насичувало б твої духовні сили, адже «не хлібом єдиним жива людина».

Особливо важко відшукати його сьогодні, коли знецінилися дійсні духовні цінності, коли загублені високі ідеали. Де знайти те, що піднімає людину над сірою буденністю, що робить його людиною? Український поет Василь Симоненко радив своїм сучасникам і спадкоємцям:

«В океані рідного народу відкривай духовні острови...»

● Вони ще є – ті невеликі острівці духовності, їх ще не знищили остаточно час і ті, хто безжалісно знищив, намагаючись стерти їх з народної пам'яті. Ці острівці – духовні скарби, відроджені і створені народом протягом століть. У них мудрість і сила, у них – пам'ять роду, вони – те, що живить дух народу. Так звернемося до духовних джерел наших предків, до свят і обрядів, що давали їм духовну силу, подивимося, відкіля йдуть їхні давні джерела, щоб не загубити ту ниточку, що зв'язує нас з минулими поколіннями, щоб очистити й освятити наші душі.

Повертаючи обличчям до духовної культури нашого народу, ми повертаємося до духовних джерел, що живили його дух, оберігали чистоту душі, служили добрими захисниками в повсякденному житті.

Наші давні предки обожнювали природу і вірили в те, що увесь світ повний добрими і злими духами. Намагаючись захиститися від зла, люди створили собі

цілу систему оберегів.

3. Повідомлення теми заняття:

● Діти, яка тема нашого заняття?
(Технологія виготовлення сувеніру «Оберіг». Контроль якості готового виробу)

4. Визначення завдань заняття

Вихованці повинні знати: які рослини є оберегами, від чого вони захищають людину, традиції й обряди українського народу, які інструменти і матеріали необхідні для виконання оберегів.

Вихованці повинні вміти: дотримувати правил техніки безпеки праці при роботі з клеючим пістолетом, дотримувати санітарно-гігієнічні вимоги при виконанні сувенірів, виконувати композицію, використовуючи інструкційну карту, і розібратися в технології виготовлення оберегів.

5. Повторення вивченого матеріалу

● Що таке оберіг?

(Оберіг – своєрідні символи, що мають здатність захищати людину і житло від ворогів, хвороб і іншого зла)

● Коли і де з'явився звичай прикрашати оберегами житло?

(Звичай прикрашати житло оберегами з'явився наприкінці XVI століття на Полтавщині і поширився по всій Україні.)

● Від кого і чого захищають обереги? (від ворогів, хвороб і від іншого зла, пристрїту, негативної енергії, залучення любові, матеріального статку.)

● Що виконує роль оберегів?

(Роль оберегів виконують рослини, гілки, плоди, квіти, трави, вироби й ін.)

6. Вивчення нового матеріалу?

● Назвіть предмети, що лежать перед вами.

(ложка, щїтка для побїлки)

● А де ми їх використовуємо?

(ложку на кухні, щїткою білять стелю і стїни в будинку).

● Подивіться, але ж найпростїші предмети можна прикрасити елемен-

Інструкційна карта виготовлення оберегу «ВІНОЧОК, ПІДКОВА, КОСА»

№ з/п	ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИКОНАННЯ РОБІТ
1	Беремо ликову щітку для побілки, змочуємо її в ємності з теплою водою. Зайву воду з вінику обтрушуємо
2	Ділимо віник на 3 або 4 рівні частини
3	З кожної частини плетемо кіски:
а)	зав'язуємо пучок угорі, відступивши від краю 2 см, суворюю ниткою;
б)	ділимо на 3 або 4 пасма й плетемо трьохрядну або чотирьохрядну косу;
в)	зав'язуємо вузол, відступивши від нижнього краю коси 2 см, суворюю ниткою.
4	Кіску формуємо (згинаємо у віночок, або підкову, або залишаємо косою)
	Розглянемо виготовлення віночка
5	Стягуємо й закріплюємо кінці коси в кільце, робимо кільце плоским .
6	Зав'язуємо кільце
7	Беремо прямокутний шматочок мішковини розміром 8х6 см і робимо по краях бахрому
8	Зав'язуємо посередині бант
9	Клеїмо у верхній частині кільця з виворітної сторони петельку із суворих ниток, а з лицьової сторони бант.
10	Беремо чайну ложку й обклеюємо ручку тасьмою, і кріпимо на віночок
11	Беремо елементи оберегу: сорго, перець, шишку, пижму, деревій, безсмертник, шипшину, колосок, барвінок, кукурудзу й інші декоративні елементи й розподіляємо по периметру віночка, складаючи композицію.
12	Перевіряємо правильність складання композиції. Якщо необхідно, то елементи міняємо місцями.
13	Поетапно приклеюємо всі елементи композиції.
14	Доповнюємо композицію декоративними елементами
15	Поверхню ложки покриваємо клеєм і посипаємо крупною
16	Перевіряємо міцність приклеювання елементів оберегу, перевернувши виріб. Оберіг готовий
17	Прибираємо своє робоче місце

тами, що символізують обереги, і одержати сувеніри, якими можна прикрасити наш будинок.

Щоб творчо підійти до виконання даного завдання, розділимося на три групи для виконання оберегів: коси, віночка, підкови.

А тепер по групах прочитайте інструкційну карту по виготовленню свого оберегу (див. фото 1-3).



● У кого є питання до мене?

● Визначте, з якого етапу ви повинні почати роботу.

(пояснюю, що не зрозуміло по інструкції).

Але спочатку згадаємо правила техніки безпеки при роботі з клеючим пістолетом.

(Вимкніть пістолети)

Створюючи «оберіг», ви повинні пам'ятати, що **КОМПОЗИЦІЯ – це взаємозв'язок головних і другорядних компонентів художнього твору, що обумовлюють його зміст і побудову.**

А створюючи композицію, треба враховувати вплив кольору на психологічний стан людини.

- *Жовтий* – колір сонця, радість.
- *Червоний* – сили, енергії.
- *Жовтогарячий* – почуттєвої енергії.
- *Зелений* – розумової енергії, убиває бактерії.

● *Фіолетовий* – шляхетний колір мудрості і спокою.

Дизайн – це художнє конструювання.

У дизайні композиції повинні бути гармонійно з'єднані форма і зміст, композиційне і колірне рішення. У колірному рішенні ми будемо використовувати нюансне або контрастне сполучення.

Нюансне – відтінок, ледь помітна різниця.

(*Синій, зелений, салатний*)

Контрастне – яскраво виражена протилежність кольору або світлотіні.

(*Фіолетовий – жовтогарячий; червоний – зелений; жовтий – синій*)

Налаштування – уявіть людину, що їй ви б побажали. Візьміть ті елементи, що потрібні.

7. Формування умінь і навичок вихованців:

- Надання індивідуальної допомоги.
- Інструктаж з техніки безпеки.
- Закінчення роботи.
- Виставка закінчених виробів.

8. Підбиття підсумків заняття:

● Що сьогодні нового ви довідалися на занятті?

● Чого навчилися?

● Які кольори повинні бути присутніми у композиції, щоб підсилити дію «Оберегу»?

● З якою професією ми познайомилися? (*фітодизайнер – художнє конструювання з рослин, конструктор рослин*).

● Як здійснити контроль якості готового виробу?

(*якість технологічних процесів, акуратність виконання, виразність колірного рішення, стійка зорова рівновага всіх компонентів композиції*)

Отже: **Оберіг** (з грецької), що відвертає лихо – це предмет, знак, дія, фраза, звук, запах, що охороняє людину від шкідливого впливу (духів, божества, людей, чаклунства і т.д.). Це предмет, якому приписують магічні властивості відвертати від людини нещастя і приносити уда-

чу. Звичайно носять на тілі, вішають у визначеному місці.

Василь Скуратівський у своїй книзі «*Берегиня*» пише: «Берегиня, обереги – наші давні й добрі символи¹. Їхнє генетичне коріння сягає глибини століть. Маючи такі прекрасні символи народ зумів уберегти від забуття нашу пісню й думку, нашу історію й родовідну пам'ять».

9. Мотивація оцінювання робіт

Організація виставки готових робіт.

10. Прибирання робочого місця, приміщення

НАРОДНА ІГРАШКА (УКРАЇНСЬКИЙ СУВЕНІР) З РОСЛИННИХ МАТЕРІАЛІВ

4.1 Розробка заняття з теми: «Народна іграшка. Виготовлення трав'яного бичка»

Мета: надавати початкові відомості про виготовлення народної іграшки з трави, розвивати комбінаторні здібності, навички й уміння з техніки виготовлення народної іграшки; навчати міркувати; формувати інтерес до національних українських традицій, уміння аналізувати; стимулювати розвиток допитливості; виховувати уважність.

¹**Основні символи:** *чоловік і жінка* — символ духовної єдності; *діти* — символ продовження роду; *корова* — символ благополуччя; *свиня* — символ багатства; *кішка* — охоронниця дому; *кінь* — символ працелюбності; *лелека, підкова, півень* — символ щастя; дзвіночок, *гличик* — здійснення бажань; *хата* — охоронниця цінностей; *млин* — символ руху, життя; *соняшник* — символ Сонця; *перець* — чоловіча сила; часник, *овес* — проганяє нечисту силу; *кукурудза* — грошовий достаток; *квасоля у гнізді* — гроші у сім'ї; *мак* — спокій у сім'ї; *мішок* — символ достатку; *безсмертник* — молодість, довге життя; *лікарські трави* — символ міцного здоров'я; *сорго* — не пускає зло у дім; *самшит, шипшина* — краса і молодість; *переплетення лози, розози, рядно, коса* — вірність взаємовідносин; *бобові, злаки* — символ ситності й достатку; *цвітка* — чистота дому, чистота духу; *підкова* — символ добробуту і любові.

Інструкційна карта виготовлення бичка з трави



1. Беремо два великих пучки трави.



2. Складаємо їх один до одного так, щоб один пучок йшов від корінця до колосся, а інший - навпаки від колосся до корінця (у різні боки).



3. Відступаємо від цього боку на 2 см перев'язуємо туго лляним шпагатом два пучки трави разом.



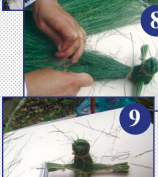
4. Розгортаємо траву так, щоб 2 см перев'язаної трави були у середині, а довга трава по колу (див. фото 1).



5. Обв'язуємо перев'язаний кінець. Так робиться мордочка бичка (див. фото 2).



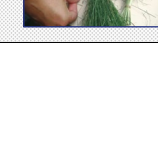
6. Відступивши від краю 1,5 см, туго зав'язуємо, формуючи мордочку бичку (див. фото 3).



7. Ділимо вільні кінці трави на три частини. Дві частини йдуть до низу, а одна – нагору, так щоб сформувалась голова бичка. Допомагаємо рукою сформувати.



8. Беремо маленький пучок трави, перев'язуємо його з двох боків, відступивши 1,5-2 см від краю та вставляємо цей пучок у голову. Це вуха бичка (див. фото 4)



9. Нахиляємо мордочку у низ, так щоб сформувався лоб у бичка (див. фото 5).

10. Перев'язуємо шию бичка (див. фото 6)

11. Кладемо пучок трави, на якому сформована голова, на стіл. Ділимо його на дві рівні частини (див. фото 7)

12. Перев'язуємо кожен пучок трави окремо, відступивши від краю 3 см. Це передні кінцівки бика (див. фото 8)

13. За допомогою ножиців для трави треба вирівняти передні кінцівки, поклавши деталь на стіл (див. фото 9).

14. Беремо два великих пучки трави.

Оснащення. Зоровий ряд: зразок бичка; матеріали для демонстрування послідовності і техніки виконання роботи. **Обладнання:** висушена трава або замочена солома, лляний шпагат, ножиці для різання трави, дерев'яні палички до шашлику.

Тип заняття: комбінований ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент

2. Актуалізація опорних знань і вмінь

Яке слово з віршика А. Барто відсутнє?

*Йде _____, хитається,
Зитхає на ходу:*

*Ось дощечка закінчується,
Я зараз упаду!*

(Бичок)

3. Мотивація навчальної діяльності:

- Діти, давайте пригадаємо казочку про солом'яного бичка. Хто з тварин просив у бичка-смоляного бочка трішки смоли?

(Ведмідь, вовк, лисиця, заєць.)

- Що зробив дід з цими тваринами? *(Кинув їх під підлогу.)*

- Що пообіцяв діду ведмідь? *(Відпусти мене, діду я тобі меду принесу.)*

- Що пообіцяв діду вовк? *(Відпусти мене, діду, я тобі вівцю принесу.)*

- Що пообіцяла діду лисиця? *(Відпусти мене, діду, я тобі курей, гусей принесу.)*

- Як ви гадаєте, дід ще довго тримав під підлогою тварин?

- Що приніс зайчик діду з бабою? *(серезжки, намисто, стрічки)*

- Яке відчуття було у діда з бабою?

4. Наголошення теми заняття:

- Діти! Як ви гадаєте, яка тема нашого заняття?

• Ми сьогодні будемо робити з трави бичка.

5. Вивчення нового матеріалу

У словнику символів культури України написано, що бик – символ Бога Землі, плодючості, сили Сонця, чоловічої сили, працьовитості, фізичної сили, здоров'я. Бик, корова – священні тварини.

Бик – символ Місяця, Бога Землі, а корова – богині неба, а разом вони – прабатьки світу, емблема плодючості не лише землі, а й чоловіка, уособлення його мужності, військової доблесті, безсмертя.

У стародавні часи іграшка, зокрема лялька, була не просто розвагою, але й магічним предметом, оберегом, а також «тренажером», за допомогою якого діти пізнавали навколишній світ. Тільки тоді їх робили не на заводах і не із пластмаси або пластику. У кожній домівці працювала своя «іграшкова фабрика». Дерево, солома, глина, льон, вовна, кукурудза, сир, борошно – далеко не повний перелік природних і екологічно чистих матеріалів, з яких створювали свої шедеври безіменні майстри-лялькарі. При цьому прагнули зробити кожну іграшку несхожою на інші й так, щоб у ній не було агресії або негативу. Перед тим, як приступитися до роботи, молилися. Лялька була не проста, а ритуальна: з нею не тільки грали, але й доручали їй доглядати за дитиною, оберігати її. Гарним прикладом тому є казка про Василису Премудру, якій мати, вмираючи, вручила лялечку, що виручала дівчинку з лиха.

6. Практична робота

1) Повторення правил з техніки безпеки, організації робочого



15. Складаємо їх один до одного так, щоб один пучок йшов від корінця до колосся, а інший - навпаки від колосся до корінця (у різні боки). Перев'язуємо великий пучок посередині (див. фото 10).

16. Кріпимо великий пучок трави на передній частині бичка, відступивши від голови 1,5-2 см, на ший (див. фото 11).

17. Загинаємо пучки трави назад від голови. Формуємо тулуб. За головою на тулубі міцно зав'язуємо вузол. Так ми закріплюємо тулуб на передній частині бичка (див. фото 12)

18. Відступаємо 6 см по тулубу та перев'язуємо його ще раз.

19. Готуємо пучок трави для задніх кінцівок (див. п.п. 1, 2). Перев'язуємо готовий пучок трави посередині лляним шпагатом та підкладаємо під вузол на тулубі. Закріплюємо задні кінцівки на тулубі за допомогою шпагату (див. фото 13).

20. Кладемо виріб на стіл. За допомогою ножиців вирівнюємо задні кінцівки (див. фото 14).

21. Перев'язуємо задні кінцівки, відступивши 3 см від краю.

22. Ділимо траву, яка залишилась від тулуба на три частини. Одна частина йде наверх – це хвіст бичка (див. фото 15).

23. Дві інші ми розгортаємо по боках (див. фото 16)

24. Ще раз зав'язуємо їх на тулубі (див. фото 17)

25. Міцно закріплюємо шпагатом задні кінцівки до тулуба (див. фото 18, 19).

26. Обрізаємо залишки трави на передній частині бичка (див. фото 20).

27. Дві короткі палички вколюємо в голову бичка там, де проходять вуха, таким чином закріплюючи їх на голові (див. фото 21).

Майстер народної творчості Слобожанщини **Данченко Світлана**, с. Бабаї, Харківський район, Харківська область (фото 22).

місця та санітарно-гігієнічних вимог, дотримання та виконання яких необхідно під час виконання завдань практичної роботи.

– З якого боку повинні лежати інструменти, а з якого матеріали?

(Інструменти справа, матеріали – зліва)

На уроці працюємо з ножицями та шпагатом.

2) Завдання практичної роботи

● Знайомимося з правилами конструювання бичка.

● Пояснення керівника

(Робота виконується разом з вихованцями, керівник показує, вихованці повторюють крок за кроком).

● Спільна робота керівника та вихованців за інструкційною карткою та демонстрацією етапів роботи керівником.

7. Підсумки практичної роботи:

- а) демонстрація кращих робіт;
- б) аналіз недоліків в роботах та шляхи їх усунення;
- в) оцінювання завдань практичної роботи.

Бесіда

● Чому до образу бика (корови) у українського народу поважне ставлення?

● З яких матеріалів можна зробити бичка?

● Яка різниця у підготовці матеріалу з соломи та трави?

(Солому треба замочувати, трава повинна бути сухою, але не пересушеною)

● З якої частини тіла треба починати плетіння бичка?

(з мордочки)

● Якого елемента в оздобленні нашого виробу не вистачає?

● Чим закінчувати роботу?

(пов'язати дзвіночок на шию)

8. Повідомлення про підготовку до наступного заняття

9. Прибирання робочого місця

Розробка заняття з теми: «ВЕСІЛЬНІ ЛЯЛЬКИ “НЕРОЗЛУЧНИКИ”»

Мета: надавати початкові відомості про виготовлення народної іграшки з трави, розвивати комбінаторні здібності, навички й уміння з техніки виготовлення народної іграшки; навчати міркувати; формувати інтерес до національних українських традицій, уміння аналізувати; стимулювати розвиток допитливості; виховувати уважність.

Оснащення. *Зоровий ряд:* зразок весільної ляльки, матеріали для демонстрування послідовності і техніки виконання роботи.

Обладнання: висушена трава або замочена солома, лляний шпагат, ножиці для різання трави, дерев'яні палички

Тип заняття: комбінований

Об'єкт праці: Весільні ляльки

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Організаційний момент

2. Актуалізація опорних знань і вмінь

– Діти, що ви знаєте про весільний обряд?

3. Мотивація навчальної діяльності

Створення власної родини – відповідальний момент у житті кожної людини. Від того, якого супутника вибере собі молода людина, залежить і те, як життя буде прожито. Бо, як кажуть, життя прожити – не поле перейти.

Для того, щоб знайти собі нареченого, восени молодь в Україні починає справляти вечірки, де дівчата й хлопці знайомляться між собою, влаштовують танці, забави.

Дівчина прагнула зустріти обранця, який припав би їй до душі, батьки ждали помічника у домі, громада – голову міцного господарства.

Тому під час весілля по серед весільного потягу, який везе молоду пару до дому жениха після вінчання у церкві, під іншу

упряж підвішували пару ляльок наречену та жениха, щоб вони відводили недобрі погляди на себе. Ця пара ляльок особлива, вона несла глибоку символічну нагрузку, пов'язану з особливістю виготовлення. Жіночий та чоловічий початок поєдналися у єдине нерозривне ціле, так як після весілля подружній парі треба йти по життю разом. Ляльок виготовляла подруга нареченої. У ляльок одна рука, щоб чоловік та дружина йшли по життю пліч о пліч, були разом в радості і біді.

4. Наголошення теми заняття:

- Діти! Як ви гадаєте, яка тема нашого заняття?
- Ми сьогодні будемо робити з трави весільні ляльки.

V. Вивчення нового матеріалу

Не випадковим є застосування ляльок у весільній церемонії, оскільки найвеличнішою метою кожного шлюбу є створення сім'ї і народження нового життя, тобто діточок-ляльок.

У Україні є звичай: у тому домі, де є дівчата на виданні, у вікні виставляють ляльку у весільному строї як своєрідний знак для нежонатих хлопців.

Ляльки використовують і під час весільного обряду. Лада і Ладу, ймовірно, втілюють весільні ляльки Нерозлучники, виготовлені з клаптиків тканини, з'єднані руки яких символізують нерозривність шлюбу. Коли в сім'ї народжуються діти, нерозлучну пару ледь розсувають в різні боки, звільняючи місце на могутньому батьківському плечі. В минулому ці ляльки підвішували під дугою упряжі весільного кортежу після вінчання в церкві як оберіг від недобрих по-

ІНСТРУКЦІЙНА КАРТА виготовлення весільних ляльок



1. Беремо два великих пучки трави.

2. Складаємо їх один до одного так, щоб один пучок йшов від корінця до колосся, а інший - навпаки від колосся до корінця (у різні боки) (див. фото 1).

3. Беремо пучок lika довжиною 12 см та прикладаємо його до краю пучка зеленої трави (див. фото 2).

4. Розтягуємо зелену траву по периметру пучка так, щоб лико було у середину пучка зеленої трави (див. фото 3).

5. Зав'язуємо пучок трави так, щоб довга частина lika (7-8 см) (волосся) була вільною, а інша, менша (4-5 см), залишалась у подальшій роботі. (див. фото 4).

6. Розгортаємо перев'язану траву так, щоб 1/3 lika та трави залишалася у центрі, а інша 2/3 частина lika вийшла назовні.

Довгі кінці зеленої трави розгортаємо до себе так, щоб з протилежного боку в нас залишилось лише лико.

7. Довгі кінці зеленої трави перекивають короткі залишки lika. Лляною ниткою пере зелену траву там, де у хлопчика буде шия (див. фото 5).

8. Розгортаємо лико рівномірно по периметру пучка. Це волосся хлопчика.

9. Перев'язуємо лляною ниткою верхню частину голови. Закріплюємо волосся (див. фото 6).

10. Ножицями підрізаємо чубчик хлопчика та вирівнюємо іншу частину волосся (див. фото 7)

11. Беремо паличку Ø1 см або перев'язаний пучок трави довжиною 18 см та закріплюємо посередині пучка тулу-ба. Монтуюємо руки (див. фото 8)

12 Закріплюємо руки за допомоги лляної нитки, перев'язуючи хрест.

а) спочатку робимо 3 оберти зліва направо під руками;

б) робимо один оберт зліва направо навхрест на плече хлопчика;

в) потім 3 оберти над палицею;



г) зліва направо вниз та назад перекиваємо хрест і зав'язуємо нитку ззаду. (див. фото 9).

13. Ділимо пучок трави на 2 частини. Відступаємо від рук на ширину долоні (8 см).

14. Перев'язуємо ноги (див. фото 10).

15. Вирівнюємо ноги. Під-різаємо траву, відступивши від мотузки на 3 см (див. фото 11).

16. В'яжемо дівчину. Беремо траву білого кольору (сизаль) або у декілька разів складену лляну нитку та в'яжемо косу довжиною 12 – 14 см (див. фото 12)

17. Складаємо 2 пучки трави п. 1, п. 2. Прикладаємо посередині косу. Коса прикладається посередині зеленого пучка трави (фото 12).

18. Перев'язуємо траву, відступивши від краю 4-5 см. (фото 13)

19. Розкриваємо та розгортаємо траву так, щоб коса вийшла назовні (див. фото 14).

20. Перев'язуємо шию голови, відступивши від краю 4 см. (див. фото 15).

21. Розгортаємо пучок трави посередині та монтуємо його на руки (див. фото 16).

22. Виконуємо п.11, п.12. (див. фото 17).

Ляльки готові.

23. Одягаємо ляльок: хлопчика у сорочку, дівчину у спідницю.

Беремо прямокутний відріз мішквини розміром 20 на 6 см. Ділимо його по довжині навпіл. Робимо розріз на 3 см вниз від згину. Це горловина сорочки. Одягаємо сорочку через голову хлопчика та закріплюємо лляною ниткою на поясі (див. фото 18).

Беремо два прямокутних відрізи мішквини розміром 20 на 6 см. Закріплюємо їх спереду та ззаду дівчинки на поясі лляною ниткою (див. фото 19).

Перев'язуємо синьою стрічкою пояс хлопчика та рожевою пояс дівчинки. До рук прив'язуємо різнокольорову стрічку.

«Нерозлучники» готові (див. фото 20).

Майстер народної творчості Слобожанщини **Данченко Світлана**, с. Бабаї, Харківський район, Харківська область (фото 20).

глядів. Після весілля вони висять на почесному місці в домі, чекаючи народження дітей. Такий прадавній звичай в Україні майже не зберігся.

Тепер ляльку в шлюбному вбранні як символ весілля стрічками прикріплюють до капота автомобіля нареченої.

6. Практична робота

1) Повторення правил з техніки безпеки, організації робочого місця та санітарно-гігієнічних вимог, дотримання яких необхідно під час виконання завдань практичної роботи.

З якого боку повинні лежати інструменти, а з якого матеріали?

(Інструменти справа, матеріали – зліва).

На уроці працюємо з ножицями та шпагатом.

2) Завдання практичної роботи:

- Знайомимось з правилами конструювання весільних ляльок

- Пояснення керівника.

(Робота виконується разом з вихованцями, керівник показує, вихованці повторюють крок за кроком)

- Спільна робота керівника та вихованців за інструкційною картою та демонстрацією етапів роботи керівником.

7. Підсумки практичної роботи:

- а) демонстрація кращих робіт;
- б) аналіз недоліків в роботах та шляхи їх усунення;

- в) оцінювання завдань практичної роботи.

8. Домашнє завдання

За зразком самостійно зробити весільну ляльку «Нерозлучники».

ОБ'ЄМНІ ВИРОБИ З РОСЛИННИХ МАТЕРІАЛІВ

Розробка заняття з теми: Будівництво садиби (оселі). Обряди, повір'я, пов'язані з будівництвом оселі. Технологія виготовлення оберугу «Дім»

Практична робота:

1) Виготовлення об'ємного будиночка-оберега.

2) Робота з рослинним матеріалом.

Мета заняття:

- **навчальна:** виготовити, згідно з технологією, об'ємний будиночок.

Знайомити вихованців з прийомами роботи з рослинним матеріалом, з прийомами оклеювання різних форм волокнистим матеріалом;

- **розвивальна:** розвивати вміння використовувати вторинні матеріали для будівництва композиції. Формувати художній смак, кольорове бачення;

- **виховна:** виховувати інтерес до традицій та обрядів українського народу. Знайомити з архітектурними традиціями українського народу.

Обладнання та матеріали:

Ткана серветка для прибирання зайвого клею, скляна пляшка різноманітної форми, трав'яна щітка для біління, підставка під гаряче, тиночок, пеньковий шпагат, прямокутник гардинного полотна розміром 4×6 см, тасьма, кольорова стрічка, клей ПВА, пензлик для нанесення клею, клеєві стержні, рослинний матеріал (перець, часник, горіх, деревій, безсмертник, мох та інші рослини), рушничок (серветка), вироби з гіпсу або кераміки, або соленого тіста (корова,

ІНСТРУКТАЖ №1

Робота в парах

Обклеювання мотузкою (шпагатом) пляшки

1. Один – тримає пляшку.
2. Другий – змочує дно клеєм (якщо треба), або нижній край пляшки на висоті 2-3 см від низу.
3. Другий – прикладає кінець шпагату (мотузки) до краю. Перший прижимає шпагат до пляшки.
4. Другий обкручує шпагатом пляшку, постійно натискаючи на пляшку та притримуючи шпагат.
5. Операція повторюється (клей – шпагат).
6. Закінчити оклеювання пляшки у залежності від її форми (зверху на місці, де пляшка звужується до горлечка).
7. Надати склянці час до повного висихання шпагату.
8. Помінятися операціями у парі і обклеїти другу пляшку.

Інструктаж №2

Дах

1. Візьміть широку миску з теплою водою.
2. Візьміть щітку для біління та розберіть її кріплення.
3. Поділіть щітку на 2 частини.
4. Щітку злегка намочіть, зайву воду віджміть рукою.
5. Виправте травини й притисніть їх до горлечка пляшки так, щоб частина трави закривала її на 2 см зверху.
6. Перев'яжіть траву біля горлечка пляшки, а потім перев'яжіть там, де починається розширення пляшки (для міцності закріплення даху, за власним бажанням у залежності від форми скляної пляшки).
7. Обріжте зайву травичку з низу даху так, щоб зберегти пропорцію висоти будиночка та висоту даху.
8. Поміняйтесь парами.
9. Перевірте якість виконання роботи (не спадає дах з будиночка?)

Дати роботі висохнути.



Фото 1.
Шушпага хата



Фото 2.
Погощний індивідуальний інструктаж



Фото 3.
Самоконтроль та взаємоконтроль учнів

вівця, курча), ножиці, клеєвий пістолет.

Об'єкт праці: Оберіг «Дім»

Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки: образотворче мистецтво, народознавство, ботаніка. Ознайомлення з професією художник-декоратор.

Тип заняття: вдосконалення вмінь та навичок вихованців.

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Перевірка наявності вихованців, готовності вихованців до уроку, наявності робочого одягу.

2. Актуалізація опорних знань вихованців, опорних умінь, життєвого досвіду тощо.

- Діти, наша група поділяється на дві команди. Кожна команда отримує свої загадки. Відгадки підкажуть тему заняття. Відгадайте їх.

(I в та II в)

1) Стоит бычище – Книга – раздвига
Проклёваны бочища о четыре листа,
а середка пуста (*дом, изба*)

Стоит Вахрамей Два брата всегда видятся,
Брови нахмурен а вместе не сойдутся (*крыша*) (*пол и потолок*)

2) Пригадайте приказки, пов'язані з відгадками. Хто більше?

- У гостях гарно, а вдома краще.
- Мій дім – моя фортеця.
- Вдома і стіні допомагають.
- Дім – повна чаша.
- Дом вести, не лапти плести (рос).
- Всякий дом хозяином держится (рос).

- Где дом, тут и хозяин (рос).
- Дом вести, не головой трясти, всё надо припасти (рос.).

3. Мотивація навчальної діяльності вихованців:

• Діти, пригадайте казочку про трьох поросят.

• З якого матеріалу були збудовані у них будиночки (*з соломи, з гілок, з каміння*).

- Пригадайте урок історії.

• Де мешкала перша людина (первісна)?

• Розкажіть про етапи еволюції.

(*Печера – глиняне – дерев'яне – цегляне – бетонне*).

• Які матеріали використовують для будівництва будівель?

(*Дерево, глину, вапняк, черепашиник, інкерманський камінь, цеглу, бетон, шлакоблок*).

• А в якому будинку вам хотілося б жити?

(*Діти словесно описують будинки своєї мрії*).

• Чому?

• Що людина вкладає в поняття дім?

(*Стіни, сім'я, місце проживання*)

• Яка людина, такий у неї дім.

4. Повідомлення теми заняття

5. Визначення завдань:

• *Вихованці повинні знати:* повір'я, пов'язані з будівництвом, приказки, технологію будівництва будиночка зі скляної пляшки.

• *Вихованці повинні уміти:* виконувати практичну роботу з різних матеріалів згідно з технологічною картою.

6. Вивчення нового матеріалу

Народні повір'я, які пов'язані з будівництвом житла

Для того, щоб усе велося й жилося добре, щоб усі здорові були, треба вибирати для хати щасливе місце. Є люди, що знають добрі місця. Насипають на ніч зерна купками на ті місця, де має бути слуп на хату. І коли три ночі підряд нічого не розпорпає ті купки зерна, то там можна закопувати слупа, а коли розпорпані, то треба поступитись.

На межі, на бузині, на роздоріжжі, на могилі, на току не можна ставити хати, бо буде товктися. Не можна ставити хати на таких місцях, де колись стався якийсь злочин (хтось когось убив, хтось повісився, зарізався), де закопане щось нечисте, бо буде водити. Краще ставити хату на

рівному, на відсонні і на цілині – непорушній землі, де місце тверде, нічого не осунеться.

Ставити хату треба зрання і навесні. Закладають хату усім кутком. Матеріал на хату купують у лісі, крім того, що грім запалив.

Не можна купувати матеріал на будівництво з тої хати, де була незлагодя чи вимерла вся сім'я, де велось недобре життя, бо «хїба ж то хата була?».

Не можна починати будувати у високосний рік, бо хата спустіє.

Як закладають хату, то не можна дерева упоперек класти, щоб не померти.

Коли будують хату і зводять дах, то перев'язують рушниками сволюки – щоб хата багата була.

Коли закладаєш фундамент на хату, то треба класти на покуті гроші, щоб велися в хаті завжди.

Як хату роблять, то не можна бити по сволюку довбнею і сокирою, щоб голови не боліли. Ще кажуть: не буде в тій хаті життя доброго.

Після закінчення будівництва хати обов'язково роблять вінок з квітів і ставлять на хаті.

7. Формування умінь та навичок вихованців. Практична робота

1) Аналіз завдань практичної роботи:

– На занятті ми познайомимося з правилами конструювання будинку на скляній пляшці різної форми, дізнаємось, як збудувати дах з щітки та зробити будиночок.

2) Забезпечення вихованців необхідним матеріалами та інструментами

– Перевірте, все в вас готово до заняття?

ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА №3

№ з/п	Найменування операції
1	Візьміть будиночок та оформіть віконечко. а) наклейте на рівні віконця тканинку (фіранку); б) оформіть тканинку контурами: - 2 палички з лози довжиною 6 см наклейте вертикально; - 2 палички з лози довжиною 5 см наклейте горизонтально.
2	Прикрасьте віконні рами насінням кукурудзи, гарбуза, в'ялом над віконцем, під або зліва та справа від віконця.
3	З мішковини або з кольорової стрічки розміром 10×10 см зав'яжіть бант.
4	На даху будиночка закріпіть бант клеєм
5	Візьміть рослинний матеріал: часник, перець, цибулю, деревій, шипшину, безсмертник та зробіть композиції на даху будинку.
6	Перевірте правильність збудованої композиції. Якщо необхідно, композицію перебудуйте
7	Приклейте рослинний матеріал
8	Доповніть основну композицію квітами
9	Візьміть оформлений будиночок та приклейте його до основи – підставки під гаряче. Нанесіть густо клей з пістолету на дно скляної пляшки, прикладіть зусилля та натисніть склянку до підставки, та потримайте деякий час (поки не підсохне клей)
10	До краю будиночка та до підставки приклейте тиночок (одна стінка тиночка повинна опиратися на стінку будиночка)
11	До тиночку приклейте керамічну фігурку тварини (корову, козу, kota, півня). Фігурка може спиратися на тин та на край будиночка (так буде надійніше)
12	На тин закріпіть клеєм рушничок та глечик
13	Мохом обклейте поверхню підставки за власним бажанням або мох повинен бути біля місця приклеювання скляної пляшки до основи. Так заховасмо технологічні моменти
14	Доповніть композицію декоративними елементами за власним смаком
15	Перевірте міцність приклеювання компонентів та елементів композиції
16	Приберіть своє робоче місце

Фото 1.
Плугага хата



Фото 2, 3.
Самостійна робота



Сьогодні нам знадобиться: шпагат пеньковий, скляна пляшка, щітка для біління, посуд з водою, сурова нитка, клей, ножиці, пензлик для клею.

3) Повторення правил з техніки безпеки, організації робочого місця та санітарно-гігієнічних вимог, дотримання та виконання яких необхідно під час виконання завдань практичної роботи.

Тепер пригадаємо деякі правила з техніки безпеки:

– Зараз подивимось, як у вас влаштовано робоче місце.

– З якого боку повинні лежати інструменти, а з якої матеріал?

(інструменти справа, матеріали зліва)

На уроці ми будемо працювати з ножицями та клеєм. Повторимо правила роботи.

4) Демонстрація зразка та його аналіз

Сьогодні ми будемо будувати такий будиночок (демонструю). (див. фото 1)

● Що може стати основою цього будиночка? *(скляна пляшка)*

● Якої форми бувають скляні пляшки? *(круглі, овальні, прямокутні та ін.)*

● Як ви гадаєте, з якою формою легше працювати? *(з круглою)*

● Чому? *(не сковує нитка)*

● Якої форми має бути дах?

(шатровий, плоский, односкатний, двоскатний)

● Якої форми дах на пляшці? *(шатровий)*

● А як ви вважаєте, в якій послідовності необхідно виконувати роботу?

(учні перелічують)

5) Інструктаж керівника

Пояснення та демонстрація етапів виконання роботи *(показую коротким куском нитки, як треба обклеювати пляшку)*

а) кріплення низу та верха нитки на пляшці;

б) кріплення даху.

6) Самостійне виконання завдань роботи за інструкційними картами.

Робота у парах за інструкцією (див. фото 2, 3).

7) Контроль керівника з метою виявлення недоліків у знаннях та вміннях вихованців

8) Поточний інструктаж (індивідуальний та груповий)

9) Самоконтроль та взаємоконтроль вихованців

10) Підбиття підсумків практичної роботи:

● демонстрація кращих робіт;

● аналіз недоліків в роботах та шляхи їхнього усунення;

● оцінювання завдань практичної роботи.

8. Підбиття підсумків заняття (що нового дізналися на уроці, що вивчили, чому навчилися):

● Що робили на уроці?

● Чого навчилися?

● Якими прийомами оволоділи? *(аплікації)*

9. Повідомлення про підготовку до наступного заняття.

10. Прибирання робочого місця.

РОЗРОБКА ЗАНЯТТЯ З ТЕМИ:

«Будівництво садиби (оселі).

Обряди, повір'я, пов'язані з будівництвом оселі» (частина друга)

Практична робота:

1) Виготовлення об'ємної композиції з будиночком.

2) Декорування будиночка, оформлення оберегу.

3) Робота з рослинним матеріалом.

Мета заняття:

● **навчальна:** уточнити та розширити знання вихованців по темі повір'я народу, які пов'язані з будівництвом оселі. Знайомити вихованців з прийомами роботи з рослинними матеріалами, з прийомами декорування будинка;

● **розвивальна:** розвивати вміння використовувати рослинний матеріал для створення оберегу. Формувати художній смак, кольорове бачення;

● **виховна:** виховувати повагу до традицій будівництва осель в Україні, повагу до своєї родини, виховувати акуратність.

Обладнання та матеріали: пляшка, обклеєна пеньковим шпагатом з дахом, підставка під гаряче з лози або з картону, керамічні фігурки (дід, баба, корова, кіт, коза, півень, курка, курча, рушник, глечик), мішковина, рослинний матеріал: перець, лавровий лист, квасоля, насіння кукурудзи, гарбуза, горіх, пшоно, безсмертник, пижма, мох, солоне тісто та ін.

Об'єкт праці:

Будиночок-оберіг

Міжпредметні та внутрішньопредметні зв'язки:

● хімія (хімічні властивості різних матеріалів);

● фізика (наклеювання предметів);

● малювання (здійснення композиції);

● економіка (виготовлення сувеніра за власним задумом. Подарунок своїми руками. Вартість роботи);

● психологія;

● ботаніка;

● народознавство.

Ознайомлення з професією художник-декоратор.

Тип заняття: Вдосконалення вмінь та навичок вихованців

ХІД ЗАНЯТТЯ

1. Перевірка наявності вихованців, готовності до заняття, наявність робочого одягу

2. Актуалізація опорних знань вихованців

● Перелічте, які ви запам'ятали прикмети та повір'я, пов'язані з будівництвом осель.

● А як ви гадаєте, зараз архітектори, забудовники, будівельники враховують ці прикмети, повір'я при проектуванні

осель, відведенні земель під будівництво? *Наведіть приклади.* Оформіть свою думку. *Доведіть, що ви праві.*

● Які наслідки очікують нас, якщо ми не будемо звертатися або не будемо використовувати знання минулих поколінь (*глобальні катастрофи, нещасні випадки, загибель, каліцтва, тяжкі хвороби людей*).

● Як же цього можна позбутися? (*використовувати повір'я, прикмети, правила*)

3. Мотивація навчальної діяльності вихованців

Чому ми порушили питання стосовно будівництва осель?

4. Повідомлення теми заняття

5. Визначення завдань:

● *вихованці повинні знати:* як збудувати сувенір зі скляної пляшки, щітки для біління, керамічних виробів, рослинного матеріалу;

● *вихованці повинні вміти* користуватися:

• інструментами та матеріалами;

• технологічними картами.

6. Вивчення нового матеріалу

Керівник демонструє готовий виріб (див. фото 1).

- Діти, давайте вирішимо, з чого треба продовжувати роботу, щоб зробити оберіг.

(*діти намагаються самостійно встановити порядок виконання сувеніру*).

Керівник оцінює відповіді вихованців.

7. Формування умінь та навичок вихованців

Практична робота:

1) Аналіз практичної роботи.

Розповідь керівника згідно технологічної карти № 3.

2) Забезпечення вихованців необхідними матеріалами та інструментами.

3) Повторення правил з техніки безпеки, організації робочого місця та



Підсумок виконаної роботи (на фото: Н. А. Акімова – у центрі)

санітарно-гігієнічних вимог.

4) Самостійне виконання завдань практичної роботи за інструкційними картами (назва карти) (див. фото 2, 3).

5) Контроль керівника з метою виявлення недоліків у знаннях вихованців.

6) Поточний інструктаж (індивідуальний чи груповий).

7) Самоконтроль та взаємоконтроль вихованців.

8) Підбиття підсумків практичної роботи:

- демонстрація кращих робіт;
- аналіз недоліків в роботах та шляхи їхнього усунення;
- оцінювання завдань практичної роботи.

8. Підбиття підсумків заняття (що нового дізналися на занятті, що вивчили, чого навчилися).

Керівник читає вірш «Український оберіг».

Український оберіг

*Щоб від вроків Вас беріг,
Щоб жили в добрі й достатку
Мали щоб затишну хатку,
Щоб були міцні, здорові,
Гарні, пишні, гонорові,
Були сильні, як горіх
Щоб людське сімейне щастя
Не обходило поріг.*

*Для міцного сну – вам мак
Хліб, щоб були ви багаті,
А часник, щоб біля хати
То всю нечисть відганяти.
Соняшник – то ясне сонце
Хай Вам світить у віконце,
Ну а перчик, як приправа,
Щоб була гостріше страва,
А ще сила в нім велика –
То здоров'я чоловіка.
А для зміцнення коріння
Українського народу –
Гарбузове Вам насіння.
Ну а тин, що біля хати,
Щоб родину об'єднати.*

*Міць його переплетінь –
То єднання поколінь.*

*І квасоля на остаток,
Щоб у домі був достаток.*

*Щоб завжди були в кишені
Наші гривні і “зелені”.*

*Оберіг хай цей багатий
Не пускає злидні в хату*

*Все щодень оберігає
І в житті допомагає.*

9. Мотивація оцінювання робіт

10. Повідомлення про підготовку до наступного заняття

11. Прибирання робочого місця

ВИСНОВКИ

Твори декоративно-прикладного мистецтва перебувають під впливом духовної наповненості часу. Вони пов'язані як з матеріальною, так і з духовною культурою, відповідають не тільки рівню економіки та техніки свого часу, але й духовному світосприйняттю людей, яким вони служать. Ось чому не тільки образотворче, але й прикладне мистецтво може розвивати гуманні почуття, повагу до людини та її праці, виховувати дух демократії і добра.

Видатний науковець **Алпатов М.А.** писав: «Кажде нове покоління знаходить в старом искусстве новые ценности,

проникает в глубины, которые были недоступны предшествующим векам. Старое искусство помогает нам понять, оценить наше время, и вместе с тем современность открывает глаза на то, что создавалось много веков тому назад...»

Оберегова композиція – це синтез природи та мистецтва і підпорядкована впливу часу. Вона водночас крихта та довготривала. Переходячи з форми в форму, протягом епох, вона розвивалася та вдосконалювалася, стаючи традицією, частиною життя народу.

Практичне значення даної роботи полягає в тому, що результати нашої дослідження (майстер-класи, розробки занять по виготовленню оберегів та іграшок) **можуть бути використані** на заняттях гуртка **«Прикладне мистецтво»** у розділах **«Наші обереги»**, **«Символіка оберегів»** у позашкільній освіті, **«Об'ємні вироби з рослинних матеріалів»** та **«Народна іграшка»** (український сувенір) з рослинних матеріалів та на уроках **«Трудового навчання»** у школах. Як складова частина курсу **«Харківщинознавство»** в межах загальноосвітньої підготовки та курсу **«Декоративно-ужиткове мистецтво»** у спеціалізованих художніх закладах, а також у якості матеріалів для експозицій виставок.



Natalia Akimova

**The production of amulets and toys
— the way to the cultural heritage of
Ukrainian people**

Article has cultivation of lessons, in which the author looks through the method of making voluminous products-souvenirs (amulets, folk toys) from plant material, successfully combining practice with learning the national cultural heritage. And the last mentioned has become the purpose of this work, which was adapted to currently operating studying programs of extracurricular artistic and aesthetic education (applied arts and artistic profiles). Production of amulets and toys is the way to the cultural heritage of ukrainian nation. In author's opinion, recipients of this work are artistic and aesthetic group leaders, especially in the direction of arts and crafts in extracurricular institutions, whom he primarily recommends his textbook as well as to a wide range of readers.

Editorial team considers it necessary to introduce to you, respected supervisors of secondary education, including principals of schools, lyceums and gymnasiums, with this methodical textbook, because the last one is practically orientated, pedagogically applied methodical «treasure», that will really impact on schools of the country to become centres of regeneration of national culture by encouraging children to learn history of the motherland, it's legends, life, in addition mainly practical, for their thoughts to be born, as V.O. Suhomlynski said «on fingertips».

Keywords: extracurricular education of artistic-aesthetic direction, national cultural heritage: applied arts and artistic profiles of schools like centres of national culture rebirth, method of voluminous souvenir products making.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Н.Л., Данченко С. Народна іграшка: Трав'яний бичок //Науково-методичний журнал «Позашкільна освіта», №4 (16), 2012. – С. 46 – 47.
2. Акімова Н.Л. Використання народних традицій Слобожанщини у виготовленні народної іграшки в позашкільній освіті. / Традиційна культура в умовах глобалізації: культурна ідентифікація та інформаційне суспільство: матеріали науково-практичної конференції (18-19 травня 2012 р.) – Харків, 2012. – С. 3-5
3. Акімова Н.Л. Народна іграшка: Будівництво садиби //Науково-методичний журнал «Позашкільна освіта», №5 (17), 2012. – С. 35 – 37.
4. Астахова О.В., Крупа Т.М., Сушко В.А. Свята та побут Слобожанщини. – Харків: Колорит, 2008.
5. Гавриленко Л.А. Криниця: Посібник з українського народознавства (2-й рік вивчення). – Запоріжжя: Просвіта, 2001. – 160 с.
6. Галкіна В.І. Уроки соломо пластики. Посібник. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – 104 с.
7. Ганжа П.О. Тасмниці українського рукомесла. – К.: Мистецтво. 1996. – 192 с.; іл. – Резюме англ. мовою.
8. Герус Л.М. Українська народна іграшка. – Львів: 2004. – 264 с.
9. Гриб А.Є. Соломо плетіння. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2005. – 64 с.
10. Ковальов О. Декоративно-прикладне мистецтво у школі, 1-7 клас: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 144 с.; іл. 52 с.
11. Найден О.С. Українська народна лялька. – К.: ВД «Стилос», 2007. – 240 с.
12. Напиткіна Г. Українська лялька-оберег. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. – 32 с.
13. Нове життя старих традицій: Традиційна українська культура в сучасному мистецтві і побуті. /Матеріали міжнародної наукової конференції в рамках V Міжнародного фестивалю українського фольклору «Берегиня» /За ред. проф. В. Давидюка. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2007. – 532 с.
14. Свята и побут Слобожанщини: Альбом /О.В. Астахова, Т.М. Крупа, В.А. Сушко – Х.: Колорит, 2004. – 125 с.; іл. – (Серія «Українська колекція»)
15. Скарбниця народної мудрості /Упоряд. Т.М. Панасенко, худож.-оформлювач Л.Д. Киркач-Осипова. – Харків: Фолю, 2007. – 286 с. – (Перлини української культури)
16. Склярченко О.А. Українське вбрання для ляльки, 2007. – 72 с.
17. Скуратівський В.Т. Русалі. – К.: Довіра, 1996. – 734 с.
18. Скуратівський В.Т. Погостини, або дванадцять мандрівок у глибину століть. – Київ: Веселка, 1990. – 128 с.
19. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник /А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косміна та ін. – К.: Либідь, 1993. – 256 с.; іл.
20. Українська народна іграшка. Альбом-каталог /Автор-упоряд. С. Шевченко, В. Корнієнко. – К.: Народні джерела, 2011. – 96 с.; іл.
21. Шульга З. До вінця: Українська весільна обрядодія. – Львів «Апріорі», 2009. – 168 с.; іл.
22. Інтернет-ресурси, посилання:
 1. http://libgonchar.org/index.php?option=com_content&view=article&id=210%3Aq-q&catid=172&Itemid=28&lan
 2. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B3>
 3. Україна в символах – народні та державні обереги. Точка доступу: <https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/ukraina-v-simvolah-narodnye-i-gosudarstvennye-oberegi/>



Наталія Акімова

Ізготовлення оберегов и ігрушек – путь к культурному насліду українського народа

Стаття содержит разработку занятій, в которых автор рассматривает методику изготовления объемных изделий-сувениров (оберегов, народных ігрушек) из растительного материала, удачно совмещая практику с изучением народно-культурного наследства. Именно последнее стало целью данной работы, которая адаптирована к в настоящее время действующим учебным программам по внешкольному образованию художественно-эстетического направления (декоративно-прикладной и изобразительный профили).

Поэтому адресатами данного труда, по мнению автора, являются руководители кружков художественно-эстетического направления, в частности декоративно-прикладного искусства внешкольных учебных заведений, которым он в первую очередь как и широкому кругу читателей и рекомендует свое пособие.

Редакционный коллектив считает необходимым познакомить именно Вас, уважаемые руководители среднего образования, в частности директора школ, лицеев и гимназий, с настоящим методическим пособием, ибо последнее – это практико-ориентированная педагогическо-воспитательная й методическая «сокровищница», которая реально способствует школам страны стать ячейками возрождения национальной культуры путем привлечения детей к изучению истории родного края, его легенд, быта, к тому же преимущественно практически, чтобы мысли у них рождались, согласно В.А. Сухомлинскому, «на кончиках пальцев».

Ключевые слова: внешкольное образование художественно-эстетического направления, народно-культурное наследие: декоративно-прикладное и изобразительное, школы как ячейки возрождения национальной культуры, методика изготовления объемных изделий-сувениров.

ПЕДАГОГІКА ДОБРА АКАДЕМІКА ЗЯЗЮНА у вимірах педагогічної майстерності



Управління
ШКОЛОЮ

УДК 37.013.8:
111.84(477)(092)

Стаття присвячується світлій пам'яті академіка Зязюна Івана Андрійовича, великого Вчителя, геніального, справедливого, вимогливого вченого, першого міністра освіти незалежної України. Професор піклувався про високу педагогічну майстерність, особисто відкрив 26 Центрів педагогічної майстерності в різних регіонах України, стимулював якісно новий рівень підготовки (самопідготовки) фахівця, уміння пробуджувати, спонукати, сприяти, вирощувати, плекати педагогічну майстерність у просторі добротворення.

Ключові слова: Іван Зязюн, великий Учитель, новий рівень навчання (самонавчання) спеціалістів, педагогічна майстерність, Центри Педагогічного Простору Добротворення.

Упродовж свого життя **Іван Андрійович** турбувався про педагогічну майстерність учителя, виховання духовної, душевної, розумної, успішної, конкурентоспроможної, мислячої, працьовитої, відповідальної особистості. «Майстерність педагога – в «людяності», натхненності знання, яке не переноситься з книжок в аудиторію, а висловлюється як власний погляд на світ.

На ґрунті професійних знань формується педагогічна свідомість – принципи і правила, які є засадовими щодо дій і вчинків учителя. Ці принципи і правила кожний педагог виробляє на основі власного досвіду, але осмислити та усвідомити їх можна лише за допомогою наукових знань, що потребують систематичного поповнення.

Складність навчання вчителя, набуття професійної компетентності полягає в тому, що професійне знання має формуватися водночас на всіх рівнях – методологічному, теоретичному, методичному, технологіч-

ному. Це потребує розвинутого професійного мислення, здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання у досягненні мети, уявляти технологію їх застосування [1, с. 34-35].

Учений стверджував: «У педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовою сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити, знає передусім педагог. Він має навчити цього своїх учнів незалежно від предмета викладання. Навчити ненав'язливо, нетенденційно, мимовільно. Навчити своєю Поведінкою, своїм Стату-сом, своїми Знаннями, своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, своїм Щастям, своїм Талантом. **Я прошу Бога одного – часу для добра людям.** Часу не в розумінні життєвої пролонгованості, а часу в добі, такій



**Василіна
ХАЙРУЛІНА**

Член-кореспондент
НАПН України,
доктор філософії,
заслужений працівник
освіти України,
м. Київ

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2018

швидкоплинній і обмеженій, що не вистачає приділити його Людям стільки, скільки вони того бажають. Я Богові завжди дякую за те, що він обрав мене це Добро генерувати і кореспондувати. Шкодою, що поряд зі мною він ставив нелюдів, які завжди заважали мені робити Добро, терзали мою душу, намагалися принизити і знищити. Але Бог у мені не помилився. Жодного разу у житті я його не зрадив. З його допомогою я завжди перемагав. Можу засвідчити, що жодного разу у житті я не мав поразки. Про це добре знають мої недруги, які потерпали, як правило, від моєї витримки, але ще більше знають і з того радіють мої щирі друзі, разом з якими **я робив і продовжую робити Добро – моє основне і єдине багатство на цій грішній і жорсткій Землі** [2, с.74].

І. А. Зязюн – великий Учитель, талановитий учений, справедливий і турботливий як Господь, вимогливий як життя, взагалі всі найкращі, найвеличніші, найдостойніші слова, які є в українській мові, – це про нашого незабутнього Івана Андрійовича.

Уперше я побачила цього дивовижного українця на екрані телевізора в березні 1987 р. у передачі із «*Останкіно*», коли з родиною перебувала на німецькій землі. Ректор Полтавського педагогічного інституту потужно презентував свої ідеї та напрацювання. Моє серце переповнювала радість, що на нашій українській землі є такий діамант! Думала, які щасливі студенти, що мають можливість навчатися в цьому навчальному закладі, а викладачі Полтавського педагогічного інституту бути поряд, працювати та ще і співати разом з ректором.

Повернувшись у рідний Київ, очоливши експериментальну школу-лабораторію Педагогічного інституту імені М. Горького (нині – Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова), намагалася впровадити хоча б деякі ідеї *Івана Андрійовича* в життя нашої школи: естетизація і «олюднення» навчально-виховного простору, педагогічний клас, українська пісня, народні традиції,... З першого року нашого існування прагну-

ла переконати своїх колег, що ми, вчителі, зобов'язані бути здатними виховувати моральні цінності в учнів, маємо навчити людину бути Людиною. Будь-яка людина має у собі основу, певний корінь: якщо знищити корінь, то можна знищити й людину, знищити й націю. А якщо у кожного з нас будуть певні морально-етичні бази, які не можна порушити ні за яких умов, то народ буде непереможним.

Друга зустріч з Іваном Андрійовичем відбулася в жовтні 1991р., коли він був міністром освіти. **56 хвилин** він подарував звичайному директорові школи! Розпитав, що робимо в школі-новобудові, як я особисто бачу освіту самостійної України, чи підтримують колеги, як допомагає **Анатолій Іванович Тимчик**, який у той час і ще впродовж багатьох років був справжнім керівником головного управління освіти міста Києва. Розмова була широкою та невимушеною. Відчуття спокою, впевненості, що педагогічний колектив експериментальної школи-лабораторії на правильному шляху.

Під кінець зустрічі **Іван Андрійович** розповів про свій план створити експериментальні школи Міністерства освіти. Вручив мені свою візитівку, дописавши домашній телефон, запевнив: «Ваша школа буде першою експериментальною Міносвіти». Звичайно я запросила міністра до колежу, щоб він побачив, чи ми того варті.

Захоплена, здивована, зачарована дивовижністю, духовністю, простотою, щирістю, увагою міністра до звичайного вчителя, обізнаністю та стурбованістю скількома проблемами. Дякуючи Богу за можливість зустрічі з такою людиною, полетіла осмислювати та планувати, щоб не осоромитися та виправдати сподівання бути справжньою експериментальною школою з новим духом, новим змістом, новим духовним вихованням. Проте не так сталося, як сподівалося! Пам'ятаємо початок дев'яностих. Наші «*патріоти*» з'їли міністра. **Іван Андрійович** перейшов до Інституту педагогіки.

У той час наш навчальний заклад здобув новий статус – Український колеж (школа лицейного типу). Творчий потенціал педа-

гогічного колективу був на піднесенні. За сприяння прекрасного керівника освітою міста Києва А.І. Тимчика ми провели десятиденні інноваційні методологічні курси, на яких докторантка Московського університету методолог **С.М. Ляпідевська** навчила нас (32 учителя) користуватися ігротехнікою та, власне, навчила найголовнішого – вміння користуватися своїм розумом, осмислювати свої думки і дії, проектувати ситуації успіху на уроках. То було найцікавіше життя – *наш перший експеримент* (зі 1989 р.) *«Створення умов для самореалізації особистості учня та вчителя»*. Звичайно, у мене з'явилася потреба й можливість зателефонувати **Івану Андрійовичу** та запросити його на зустріч до колежанської родини.

Дорогий для мене гість приїхав **22 лютого 1992 р.** о 14-й годині дня та був у нашій школі до 22-ї години вечора. Нам було надзвичайно цікаво і відповідально, ми ловили кожне його слово! Іван Андрійович зустрівся із старшокласниками, розповів їм про патріотизм японських старшокласників, про їх відданість глибинним традиціям японського народу, про відповідальність за свій вибір життєвого простору.

Під час зустрічі із педагогічним колективом учений акцентував увагу на значущості педагогічної майстерності в просторі школи. Зазначив, що школа навчала і навчає з більшим чи меншим успіхом математики, хімії, фізики, літератури, історії – багато дисциплін у розкладі, лише уроків духовності, моральності немає. Усі наші сучасні біди мають, як правило, одну причину – дефіцит культури і моральності, дефіцит доброти і милосердя, краси людських стосунків. Значний науковий і практичний інтерес мають дані про стимулюючий вплив мистецтва на здібності людей, особливо школярів, на їх загальний розвиток, підвищення успішності. З великим навантаженням у школі справляються ті діти, які мають розвинені художні інтереси. Музично-естетичний розвиток людини сприяє формуванню волі, уваги, спостережливості, пам'яті, уяви, мислення, тобто найважливіших якостей особистості. **І.А. Зязюн** закликав всіх присутніх пам'ятати, що коріння

творчої, духовної, душевної, розумної, успішної, мислячої особистості міцно закладається в дитинстві. Учителі й батьки зобов'язані навчити школярів на основі знань вміти забезпечити своє успішне життя, а для цього ми маємо закохати в себе дитину. Доктор філософських наук розповів і про перебування в Японії, про її культуру та освіту, про використання народної пісні у вихованні молодого покоління (понад **300 пісень** має знати кожен японець), що пісня – це і виховання, і збереження здоров'я, що спів розвиває вміння чути та відчувати іншого, формує колективізм, оздоровлює дихальну систему. Ми не могли відпустити таку людину, науковця високого рангу, тож запропонували побути ще і в ролі експерта та переглянути наші презентації у відеозаписах. Це і зустрічі з людьми різних професій, і презентації конкурсів «Учитель року», і презентації дитячої творчості, і зустрічі у дебатному клубі, і спортивні веселі старти, і вісті із кращих уроків за новою на той час блочною системою (**3 по 30 хв.**) із здоров'язбережувальними технологіями навчання, оригінальна методика формування знань в основній та старшій школі. Для учнів 5-11 класів запроваджено навчання за академічними парами: по **90 хв.** відводиться одному предмету, але не парами – два уроки по **45 хв.** а трьома уроками – по **30 хв.** Це дає змогу школярам частіше відпочивати і рідше переключатися з одного предмета на інший. В учнів не спостерігається накопичення втоми від участі в навчальному процесі.

Потім відбулося шире й зацікавлене обговорення. Оцінка **Івана Андрійовича** нашої педагогічної майстерності була високою. Він дав важливі поради для самовдосконалення творчості вчителів та розвитку самоуправління в коледжі.

Завершили нашу незабутню зустріч угодою про співпрацю із лабораторією естетичного виховання Інституту педагогіки. І тут же **І.А. Зязюн** взяв з мене слово скласти кандидатський мінімум та захистити дисертацію.

Тож третя зустріч стала найщасливішою творчою сходинкою в моєму про-

фесійному житті. З часу першого перебування в школі **Іван Андрійович** став нашим ангелом-помічником. Він брав активну участь у важливих колежанських подіях. Щороку, 28 вересня, у день народження В.О. Сухомлинського і День колежу обов'язково виголошував промову про педагогіку добра і краси у творчій спадщині В.О. Сухомлинського.

Ще восени 1994 р., для директорів шкіл м. Києва в Будинку вчителя ми разом провели Урок – свято «*Народжені для добра*».

Незважаючи на велику зайнятість, директор Інституту педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України був головним експертом на круглих столах, науково-практичних конференціях, які ми проводили в Українському колежі.

За дорученням Президента АПН України М.Д. Ярмаченка Український колеж ім. В.О. Сухомлинського представляв середню освіту на першій виставці «Сучасна освіта в Україні» (2000). Там ми провели круглий стіл «*Окрилені педагогікою добра Сухомлинського*» за активної участі академіків І.А. Зязюна, М.Д. Ярмаченка та О.В. Киричука.

А після першої зустрічі в колежі з **І.А. Зязюном** в школу прийшла для узгодження дій представник Інституту педагогіки, кандидат педагогічних наук, естетка з консерваторською освітою Л. О.Хлебникова і залишилася за сумісництвом керувати дитячими хоровими колективами (у всіх класах школи першого ступеня був свій хор). Протягом **24 років**, у переддень весняних канікул, ми проводили конкурси хорів, присвячених ювілеям композиторів – **Г. Вірьовки, М. Завалишина, П. Майбороди, І. Шамо, О. Білаша, К. Мяскова, Б. Фільц** та ін. та історичним датам України, визначали кращих музикознавців, диригентів, концерансьє, солістів у класних колективах. То було чудове щорічне весняне, дитяче свято пісні. Тож «...найважливіший із психолого-педагогічних законів: чим більше позитивної почуттєвості одержує дитина в перші шкільні роки, тим необхіднішою буде потреба у самоствердженні її

життєвою радістю і любов'ю від процесу навчання, від спілкування з учителем, з учнями в школі. Це спрацюватиме довічно і сприятиме переходу навчання в самонавчання, освіти в самоосвіту, виховання у самовиховання» [2, с. 9].

І.А. Зязюн був переконаний сам, тому й переконував інших, що праця вчителя співзвучна із роботою скульптора. Скульптор-ремісник шукає проєкт і згідно з проєктом відсікає все те, що не відповідає запланованому, а скульптор-творець шукає камінь, вдивляється в його красу, а потім виточує скульптуру. Тож і вчитель із високою педагогічною майстерністю має відчувати природні задатки дитини.

Учений стверджував, що місце народження людини – Божий рай, центр Всесвіту, а родина – Божий осередок духовності, людяності, життєвої правди й правдивості. Основне педагогічне кредо батьків **Івана Андрійовича** – «*твоє щастя в твоїх руках*». Педагогічні можливості батьків були безмежними, – стверджував автор книжки «Педагогіка добра», а вплив батьків збережеться на все життя івилучити його з духовності людини неможливо. «*Свято зберігаючи культуру предків і християнську віру в Ісуса, моя родина прищепила мені вміння виживати за будь-яких життєвих негараздів, дотримуючись правил надзвичайно гуманної християнської етики, і отримувати велику естетичну насолоду від життя, від людей, від природи, яку у людини не забереши, не знищивши її фізично» [2, с. 15].*

Ще й досі тривають суперечки про великі виховні можливості християнської педагогіки й співпрацю між Церквою та школою в царині розвитку духовного світу особистості школяра; ще й досі обговорюються питання правового врегулювання присутності Церкви в школі; ще й досі більшість освітян побоюється відмовитися від анахронічної ідеології атеїзму й говорити з дітьми про Бога. Але плін часу не спинити, і не спинити нашої духовної основи, як не спинити й побожного та христолобного народу українського на шляху відновлення ним своєї духовної самобутності. Віримо, віруємо свято й незрушно: **головна запо-**

рука відродження України – у поверненні до її християнських коренів, до її істинної високодуховної сутності, у поверненні до Бога. І започаткувати цей процес має саме школа, але школа одухотворена!

«Велика трагедія народу, коли він помирає від засухи, голоду, злиднів, економічної кризи. **Причин тут декілька.** Скажімо, засуха, голодомор-геноцид, обмежені голови політиків. У стократ більша трагедія народу, коли він живе мертвим, коли душа його не збагнула власних історичних надбань культури. **І тут причин декілька.** Але основна з них – розумні голови політиків, бо таким народом легко керувати, легко його зробити найдешевшею рабською трудовою силою в світі. **Не дивно, що у країні ставлення до культури, освіти стає адекватно найзлішим ворожим силам або паразитам»** [3, с. 31].

Тож духовне виховання вільної конкурентоспроможної Я-особистості, громадянина України, здатного жити зі своїми життєвими потребами за свої надбання від своєї духовно-матеріальної діяльності, а не розраховувати на когось.

Відповідно необхідні нові підходи до взаємин: збагачуватися освітою, обміном інтелектом, інформацією, досвідом промислового виробництва, досягненнями в культурно-мистецьких галузях, спорті. А в цілому – обміном конкурентоспроможністю: можна так – можна краще.

Кожну людину потрібно розуміти і прилучати до самої себе, до її ж власного досвіду, спонукати до конкурентоспроможності та підтримувати розвиток її природних задатків і здібностей, її успіх, кращі якості її само – Я. Тоді вона обов'язково проявить свою конкурентність у якійсь конкретній духовно-матеріальній потребі життя.

Запорукою успіху в цьому має бути духовність людини та її внутрішній світ: свідомість, розуміння потреби пізнавати світ, себе, смисл і своє призначення в житті. Господь створив дитину за образом і подобою Божою, турбуючись про її духовне, психічне й фізичне здоров'я. У свою чергу **духовне виховання забезпечують віра, надія і любов.** Віра не тільки в релігійному сенсі, а й віра в себе, в те, що мету можна досягнути. **Надія** – сподівання, що бажання обов'язково реалізуються, любов – глибокі почуття до когось чи чогось, інтерес, пристрасть, шанобливість, приязнь. З урахуванням усього цього навчально-виховна робота спрямована на першорядне й визначальне в ній: пізнавання кожним вихованцем буття всесвіту і себе в ньому, пошук свого призначення в житті, розвиткові якості конкурентоспроможної особистості, громадянина України на засадах традиційних цінностей українського народу.

Людина творить сама себе. **Щасливий той дорослий, що був щасливим у дитинстві!** Наше завдання виховувати вміння **переконувати, дебатувати, аргументувати свої думки, розв'язувати свої проблеми, бути щасливим.** Робота з перших днів навчання у школі з усвідомленням, що дитина, яку навчаємо, – дитя Боже. Господь створив усе для людини: природу, засоби існування, а тоді створив людину, звелівши їй множитися та творити добро.

Нам необхідно допомогти здійснити задум Бога у кожній дитині. **Якою діяльністю розвивати природні здібності та задатки дитини?**

Безперечно – **опора на дитячий досвід на кожній життєвій сходинці.**

Головне – вчити думати в практичній діяльності.

Учитель має прилучати дитину до добрих справ через конкретну діяль-

**Щасливий
той
дорослий,
що був
щасливим
у
дитинстві!**

ність. Ставиться до дитини, як до рідної, і тоді вона стане іншою. Особистість має право вільно жити, творити, думаючи та відповідаючи за свій вибір духовно-моральної життєдіяльності. Суть людини – в її духовності. Чим вищий рівень духовності окремої людини, групи людей, народу, нації – тим більше в їхньому діянні добротворення і менше зла, злodianня. Саме почуття спонукає розум до дії, а дія впливає на результат.

З особливим теплом **Іван Андрійович** писав про своїх вчителів. Класний керівник відіграв провідну роль у житті, у духовному розвитку й самовдосконаленні. «Він залишився для мене зіркою першої величини. Таких зірок декілька, але ця – перша. І незабуття божею обдарованістю поваги, любові і вимогливості до нас, ще недосвідчених у житті, ще часто – густо безпорадних у ставленні один до одного і до оточуючих нас людей» [2, с. 13].



Василина Хайруліна

Педагогіка добра академіка Зязюна в измереннях педагогического мастерства

Статья посвящается светлой памяти академика Зязюна Ивана Андреевича – великого Учителя, талантливого, справедливого, требовательного ученого, первого министра образования независимой Украины. Профессор заботился о высоком педагогическом мастерстве, лично открыл 26 Центров педагогического мастерства в различных регионах Украины, стимулировал качественно новый уровень подготовки (самоподготовки) специалиста, умение пробуждать, побуждать, способствовать, выращивать, лелеять педагогическое мастерство в пространстве творения добра.

Ключевые слова: Иван Зязюн, великий Учитель, новый уровень обучения (самообучения) специалистов, педагогическое мастерство, Центры Педагогического Пространства Добротворения.



Vasylyna Khairulina

Pedagogy of goodness of Academician Ziazyun in the dimensions of teaching skills

The article is devoted to the blessed memory of Academician Ivan Andriyovych Zyazyun, the great Teacher, an ingenious, fair, demanding Scientist, the first Minister of Education of independent Ukraine. The professor took care of high pedagogical skills, established 26 Centers of Pedagogical Excellence in many regions of Ukraine; promoted a qualitatively new level of training (self-training) of specialists, the ability to awaken, encourage, promote and cultivate pedagogical skills in the space of goodness.

Keywords: Ivan Ziazyun, the great Teacher, a new level of training (self-training) of specialists, pedagogical excellence, Centers of Pedagogical Space of Goodness.

«Педагогічна майстерність може розвиватися тільки при розумній свободі вчителя», – переко­нував директор інституту, професор Зязюн при відкритті в коледжі Центру педагогічної майстерності ще в 2008 році. За особистою участю Івана Андрійовича у коледжі було проведено цикл теоретико-методологічних семінарів.

Академік **І.А. Зязюн** особисто відкрив **26 Центрів педагогічної майстерності** в різних регіонах України. У всіх відкритих Центрах учений сам проводив конференції, круглі столи, семінари, дискусії, майстер-класи, лекції.

«Наша праця – це повсякчасна зміна ситуації, що викликає то посилене збудження, то гальмування. Учитель повинен уміти зберігати працездатність, володіти ситуаціями для забезпечення успіху в діяльності і збереженні свого здоров'я» [1, с. 50].

Пробуджувати, спонукати, сприяти, вирощувати, плекати педагогічну майстерність у просторі добротворення під патронатом Івана Андрійовича було почесно і відповідально. Ми пишаємося тим, що мали можливість бути поряд з цією людиною. *«Ми мріємо про добре. Ми мріємо про світле, про радісне буття. Бо нам всім треба жити, кохати і любити, і вірити в майбуття»* (Із колеганської пісні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність / Зязюн І.А./ – К. : Вища школа, 1997. – 379 с.
2. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії / Зязюн І.А. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
3. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Кра­са педагогічної дії. – К. : УФІМІБ, 1997. – 302 с.

ІНТЕЛЕКТ, ЕМОЦІЇ ТА ПОЧУТТЯ –

ТРИ СКЛАДОВІ ОСВІТИ

Інтерв'ю Івана Зязюна Ользі Виговській¹

Ми зустрілися з Іваном Андрійовичем після того, як у гімназії 48 м. Києва відбулася зустріч департаменту початкової та середньої освіти МОН України з педагогічним колективом. Як на мене, то це чи не єдиний крок МОНУ назустріч Учителю.

Ольга ВИГОВСЬКА: Іване Андрійовичу, яке враження у Вас від знайомства з вчителями цієї гімназії?

Іван ЗЯЗЮН: У школі присутній дух товариськості, там педагоги настільки віддані справі, що їх не хвилює ні невисока зарплата, ні якісь соціальні відзнаки, їх цікавить одне – щоб там панувала педагогічна атмосфера. Це прекрасно розуміють і директор, і вчителі, і мені особливо сподобалось – це вперше я у своїй практиці зустрів, коли вчителька каже: «Я – вчитель початкових класів. Я взяла 1-й клас і мені так сподобалися діти, що я вирішила їх вести до випуску. Заради цього я закінчила ще університет зі спеціальності. Учні вже дійшли до випускного класу. Ви не розумієте, скільки мені радості від того, коли я бачу в них надзвичайно сильний поступ, надзвичайно сильний прогрес у їхній людяності, у їхній загальній культурі. Мої вихованці не потрапили під вплив сучасних технологій, вони не обходять літератури, де пізнають про себе. Я даю їм можливість сказати все, щоб почули інші, тобто я фор-

¹ Це останнє інтерв'ю Івана Андрійовича Зязюна за його життя.

² Зязюн, І. Основа підготовки сучасного вчителя *Директор школи, лицею, гімназії*. 2005. № 1. С. 13.

³ Про І.А. Зязюна у наших журналах: 2013, №1. – С. 109-112; 2014, №1-4, С. 173-179; 2017, №1-2. – С. 203-205; 2017, №1-2. – С. 206-208.

ФІЛОСОФ СЕРЦЯ, ПЕДАГОГ ДОБРА, МАЙСТЕР ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

Іван Андрійович Зязюн, директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих (ІПОІОД), академік НАПН України, у розквіті духовних сил і творчих задумів у 2014 році пішов у вічність напередодні Дня знань.

Вийшовши у великий світ із сіверського села Пашківка, успішно закінчивши Крутівську середню школу, що недалеко від Ніжина, перш ніж стати УЧИТЕЛЕМ учителів, метром Філософії, академіком, першим Міністром освіти незалежної України, він отримав першу освіту в гірничо-промисловому училищі Луганської області і став прохідником шахтарського треку. Здобув найпрестижнішу на той час професію – шахтаря. Протягом усього життя, мов шахтарською лампочкою, освітлював усе, з чим доводилося стикатися, над чим, з чим, і з ким працювати.

Закономірно, що саме Іван Андрійович проклав шлях до підготовки *нового Вчителя. Програма «Вчитель»*, започаткована в Полтаві, набула статусу державної. Упроваджений ним курс *«Педагогічної майстерності»*, підручники, посібники, створені Центри найбільше сприяли плеканню Вчителя, на якого дійсно чекало суспільство.

Він допомагав усім творити себе й так само чинив і з Собою. Казав собі й людям: *«Педагогіка – моє життя»*, а творячи власну «Я-концепцію», визначив основний її смисл – творити добро: *«...Я робив і продовжую робити Добро – моє основне і єдине багатство на цій грішній та жорстокій Землі»*.

Велике для посвячених відкривається в малому. *«Моє село – центр світу, моя сільська школа – всесвітня академія»*, – ділься Іван Андрійович з нашими читачами, директорами шкіл, роботу яких розумів до тонкощів, а їх самих щиро шанував і завжди радо виступав для них. Зустріч з ним завжди була святом, мудрою душевною розмовою на рівних...

мую їхнє мислення, формую їхній досвід, і тому в нас радість спільна».

Ми бачимо, що дуже багато втрачається при переході від дитячого садка до початкової школи, і особливо – від початкової школи до старших класів. Учителю не втратила цього. Усе, що було, вона провела, а це – дуже важливо. Що тут найважливіше?



Це, звичайно, те, що ми називаємо афектом, це те, що ми називаємо емоціями і почуттями дитини...

Освіта тримається на трьох складових. Це – інтелект, емоції і почуття, тобто афект і воля. Оці три психологічні поняття надзвичайно важливі для вчителя, щоб він розумів їхню сутність і нічого іншого не робив, як формував інтелект (сміслом наповнені знання), як у цьому інтелекті показував, наскільки він опочуттєвлений його душею. Звичайно, у єдності інтелекту й емоцій формується воля як активне начало людини.

У НАС ЦВИНТАРНА ПЕДАГОГІКА

Я звертав увагу на те, що зараз у багатьох країнах розвивається так звана *психологічна педагогіка*. Вона не розвивається, вона вічно була. Чим ця педагогіка відрізняється від нашої класичної педагогіки? Що таке педагогіка у класичному визначенні? Це наука про освіту і виховання людини. Навіть через ризик тут будемо говорити – освіта/виховання людини. Що таке психологія? Це наука про психологічний розвиток дитини. Які основні поняття педагогіки? Так звані ЗУНи – знання, уміння, навички. Та постає питання: хіба можуть уміння і навички існувати поза знаннями? Уміння і навички – це і є знання, а ми відразу їх протиставляємо, і тоді виходить, що нам якісь знання відірвані від того, що повинно в душу як навички входити, причому в певному цілеспрямованні. Якщо ми це відірвали – ми забули про дитину, ми забули про вчителя – **у нас цвинтарна педагогіка, така, яка є, вона поза вчителем і поза учнем, там немає вчителя і учня.**

Що кажуть психопедагоги? 1984 року ліверпульський професор з Англії **Едвард Стоунс** написав книгу (була перекладена в Росії), яка називається *«Психопедагогіка. Теорія і практика учіння»*. Що він говорить? *«Чим відрізняється*

мій підхід від педагогічного, який у нас існує? Тим, що в мене об'єктом для дослідження є взаємодія учителя і учня».

Ми так багато наговорили про освіту і виховання без учителя і учня, що *не знаємо, куди зараз подітися від сорому за те, що ми втратили якість освіти, ми втрачаємо у довірі до нас дітей. Те, що ми читаємо вчителю, і що він робить, коли прийшов на роботу, – різні речі. Він не підготовлений до справжньої роботи.* Учителю має через свій предмет формувати психологічний досвід: інтелект, почуття й емоції, волю, а до цього прив'язані інтереси, потреби, мотиви, мислення, урешті-решт, до цього прив'язаний світогляд людини. Оця психологічна структура людини вбирає у себе, як комп'ютерний файл вбирає всю інформацію, весь почуттєвий світ, що є навколо, вбирає і втискує в душу так, що навічно залишається в людині. Чому ми і кажемо, що якщо вчитель це зумів зробити, то він зробив людину продуктивною силою через себе, бо лише через афект, лише через волю руками, тілом, головою, сприйманням, слухом, зором ми даємо можливість активізувати свої руки так, що робимо продукти праці, які, власне, вважаються роботою майстра підготовленого.

ПРО КОМПЕТЕНЦІЇ, КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА ЗУНИ

Ми говоримо про **компетенції і компетентності**. Ми прийшли до того, що, так само, як і ЗУНи, відокремили ці компетенції від дитини. Придумали багато різних: основні, додаткові тощо. Ми говоримо, що вони потрібні. Щоб правдиве життя відображувати, їх треба приклеїти до душі дитини. *А всяке приклеювання, ніколи не залишається в душі, воно відривається.* Необхідно зробити так, щоб **це стало надбанням душі людини. І тут є надзвичайно важлива категорія – категорія досвіду, психологічного досвіду, різновидів різних інших досвідів.** Але, розвиваючи психологічний досвід, ми

дозволяємо вибудувати на ньому всі інші досвіди. За допомогою чого? За допомогою цілеспрямованих, може, сотень тисяч оцих компетентностей, які дають можливість людині привести те, що вона взяла у свій досвід, в якусь образну дію, і цю образну дію реалізувати власними фізичними силами. А реалізуючи це, вона себе самозабезпечує, стає конкурентоздатною. І все це завдяки психології, повністю відірваної від педагогіки.

Постає питання: **чи потрібна така педагогіка, яка у нас є?** Вона не заважає, це *проективна педагогіка*, вона проектує, що може статися з учителем, коли він буде працювати, коли він буде відчувати себе майстром, оскільки насичений тим, чим потрібно. Це потрібно, але не забуваймо, що *основою, куди цілеспрямовуються всі пошуки педагогіки, є психологія людини.*

У нас є **популярною педагогічна психологія**. Вона трохи торкається вікової психології, так званої педології. Це нормально, але педологія, тобто наука про дитину, повинна бути тісно пов'язана з дидастологією – наукою про вчителя. Коли цього чітко дотримуватися і коли це все бачити у перспективі, скажімо, усього життя вчителя, то потрібно, **щоб ще будучи студентом, майбутній учитель набрав у себе стільки можливостей для саморозвитку, аби постійно підтримувати себе на рівні потреб своїх учнів.**

Питання стояло так, підготовлений історик, жінка-історик, пройшла Крим і Рим в освіті, каже: «Ви розумієте, як важко зараз, при сучасних засобах зв'язку бути з нашими учнями!» А мені відразу подумалося: тому важко, що ви не випередили їх, вони вас випередили, ви десь пропустили період. Фізичне життя людини – це ще й постійне **вигорання**. У вас переважило вигорання, ви зневірилися у своїх силах. А у своїх силах **учитель** ніколи не повинен зневірятися, він *повинен випереджати своїх учнів на роки.* Як з'явилися засоби масової інформації, і ти не можеш сама розібратися, сідай біля

учня, який у цьому розуміється. Зрозумій, що він уміє, чого не вмієш ти, і чого маєш навчитися.

Це питання постало, і так ми з ним розібралися...

У СВІТІ ТАКА ПЕДАГОГІКА, ЯК У НАС, НІДЕ НЕ ЧИТАЄТЬСЯ

Ольга ВИГОВСЬКА (далі – **О.В.**): *Щодо всього того, що Ви розповідали вчителю, у Вас, Іване Андрійовичу, була можливість відразу побачити зворотну реакцію в очах, запитаннях, в якихось дискусійних моментах. Тож прошу Вас декілька слів саме про це...*

Іван ЗЯЗЮН (далі – **І.З.**): Учитель, знаєте, – така натура, що він усе повинен сприймати зі зневірою, так званою поміркованою зневірою. Перший раз зустріч – хто говорить, що говорить. Я їм і сказав (лише потім зрозумів, що зробив помилку): «Ви знаєте, у світі ніде в жодному університеті така педагогіка, як у нас, не читається». «Ні! Ні! – відразу мені. – Ні! Ні! Читається! Читається скрізь!» Така, як у нас, кажу, не читається.

Слово «педагогіка» прийшло до нас від давніх греків. *Учитель – це той, хто веде за руку, а педагогіка – це наука про майстерність ведення за руку. Учитель повинен стати майстром своєї справи.* Володіти мовою і мовленням – це найголовніші засоби. Але всіма іншими засобами, якими володіють всі види і жанри мистецтва, повинен, також володіти вчитель. І дуже добре, коли кожен учитель буде знати декілька мов, адже це гармонія впливу на душу дитини. **Коли він зможе за допомогою мови і мовлення прилучити учнів до своєї душі, він уже майстер своєї справи.**

І незважаючи на те, чи ти математик, чи ти біолог, чи ти хімік, чи ти мовник, **ти повинен через свій предмет доторкнутися до душі дитини так, щоб довічно залишитися в ній як приклад для наслідування, як приклад людини, яка**

ПРО ЦЕНТРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

О.В.: Іване Андрійовичу, знаючи Вашу вдачу – Ви, навіть, у негативному знайдете позитив, знайдете, чого повчитися. Що цього разу Вам відкрилося зі спілкування з вчителями? Від чого Ви були задоволені?

І.З.: Я дуже задоволений, скажу прямо, що в нашого Інституту зараз 26 центрів педагогічної майстерності в країні: у школах, у вузах, у педагогічних училищах – де ми практикуємо через проблему «Саморозвиток педагогічної майстерності вчителя». Ми проводимо майстер-класи, ми даємо їм програму, вони забезпечують себе методичною літературою, яку ми їм пропонуємо. І вже дійшло до того, що, скажімо, у нас там є різні програми педагогічної майстерності – 46 годин, 72 години і 112 годин. І ми їм кажемо: «вибирайте собі кількість годин (це вчителі, які входять у наш центр педагогічної майстерності), обирайте будь-яку тему, у програмі ці теми є, візьміть напишіть реферат. Цей реферат захистіть серед свого колективу, тому що, коли ви перед своїм колективом виступите, вам не потрібно ніяких інститутів підвищення кваліфікації, вони відволікають і там ви одного тільки бажаєте, щоб швидше одержати документ про те, що ви пройшли їх, щоб, може, якісь рівні свої збагачувати й піти. А коли ви ось тут це пройдете, коли перед вами є література, коли перед вами безмежний простір Інтернету... Візьміть програму на 112 годин, ми дамо вам сертифікат, і з цим сертифікатом ви можете піти в Інститут підвищення кваліфікації. Якщо там, скажімо, у вас всього буде 160 годин, 112 годин вам уже зарахують за цим сертифікатом.

О.В.: Цього Ви вже добилися, Іване Андрійовичу? Якщо «так!», то це велика перемога! Про це надзвичайно важливо знати нашому читачеві!

Тож, розкажіть, будь ласка, як це реально спрацьовує: у вас договір такий є чи угоду укладаєте з обласними інститутами післядипломної освіти, це ж їхнє відомство. До речі, як вони до цього поставилися? Чи багато з них підписали цю угоду з вашим інститутом? Це започатковано по всій Україні чи лише в окремих її областях?

І.З.: Принаймні ми всіх цілеспрямовуємо: у Житомирській області, Миколаївській, Полтавській – без цього зараз не можна.

Усі обласні інститути мають програму педагогічної майстерності, надіслану Міністерством. А ми з певними відділами Міністерства і з його керівництвом виходимо на те, щоб її було введено. Ми це проводимо скрізь, і люди дуже задоволені: у Сімферополі (там є в нас прекрасна українська школа), у Харкові, в Харківській області видається вже й залікова книжка.

О.В.: Це дуже важливо, Іване Андрійовичу. Хочу запитати про деякі технічні моменти: ось наприклад, учитель захоче відвідати майстер-клас, який проводить ваш Інститут. Куди йому звертатися, щоб вирішити питання з підвищенням кваліфікації за формою, суттю і термінами – та отримати те, чого він хоче? Хто координує ці питання, хто несе персональну відповідальність? Одним словом, як це зробити вже сьогодні?!

І.З.: Так уже скрізь – у Польщі, наприклад. Учителю може вибирати. Йому на проходження перепідготовки (підвищення кваліфікації) виділяється певна сума, яку він сплачує за себе туди, куди йому потрібно. У нас, на жаль, такого немає, і ми поки що все це робимо на ентузіазмі.

У нас є Академія педагогічної майстерності. Центр педагогічної майстерності ми відкриваємо тільки тоді, коли директор зуміє через усякі допомоги, фонди викупити на кожного вчителя трьохтомник і програму. Це дуже важлива умова. Щоб не бути присутнім там, педагог може знаходити необхідну інформацію в Інтернеті, але для цього завжди не вистачає часу. Для нашого вчителя відразу все: підручник, хрестоматія, історія педагогічної майстерності...

бере на себе надзвичайно важкий соціальний обов'язок – вести за собою в майбутнє людей, держави і все інше, бо то їхнє. Такий період настає обов'язково. І це у них чітко прослідковується. Я думаю, що та школа справді варта уваги. Але коли я сказав їм про педагогічну майстерність, відразу виникла така зневіра.

О.В.: Іване Андрійовичу! Я зрозуміла, що Ви, хоч і говорите про достатню підготовку педагогів цієї гімназії, але Ви відчули, що їх уявлення щодо нинішніх завдань сучасного вчителя не зовсім відповідають затребуваному, тому, що має бути сьогодні: саме тим підходам, що сповідує і „педагогічна майстерність“, яка майже за 30 років свого існування так і не стала органічною складовою педагогічної діяльності для більшості вчителів ... Цим і пояснюється зневіра!

І.З.: Ви знаєте, це недолік нашої системи освіти. Він полягає в тому, що не працюють асоціації вчителів зі спеціальностей, немає методичних об'єднань, які б на рівні визначних майстрів своєї справи розвивали не лише практичний напрям підходу до предмету і виходу на учнів, але обов'язково і науковий. Якщо методисти не будуть забезпечувати науковий рівень, педагоги відставатимуть від потреб.

О.В.: І самі методисти також відстають...

І.З.: Відстають тому, що не встигають за психологією дитини, а не встигають тому, що звикли до чогось одного. Звик до того, що прийшов, почитав... «І наче учні цього класу мене слухали. – Ага! – значить, я правильно зробив. У другий приходжу, мене не слухають, і я не знаю, куди подітися від цього». А це означає, що кожен колектив

має свою психологію, до кожного колективу ти по-іншому маєш підходити, там є свої лідери, своя підсвідомість – про що ми не знаємо і не хочемо говорити вчителю, та й багато чого іншого.

О.В.: *Це величезна робота. А чи маєте ви чи ваші колеги, Іване Андрійовичу, якісь дані, що засвідчують результати такої роботи?*

І.З.: Ми вже багато років співпрацюємо з Новомосковською гімназією. До речі, Рибалко Валентин Васильович – випускник цієї школи. Те, що ми робимо там разом, – просто щось неймовірне.

Скажімо, уже половину наших шкіл ми вивели на золоті медалі на виставках (мається на увазі щорічні виставки «Сучасна освіта – ...» та «Інноваційні заклади освіти»). Представляється школа, і ми вболіваємо за те, щоб вона одержала золоту медаль. У Миколаївській області є в нас школа, яка буде зараз (у березні 2014 р.) представляти себе на виставці. Це школа-інтернат. Там надзвичайна у всіх відношеннях директор. Раніше вона працювала в міській Адміністрації, потім стала директором і вивела школу на передові позиції.

Ми дійшли до того, що міський голова запросив трьох наших фахівців виступити з доповідями в межах **35–40 хвилин** на вересневих конференціях. Ми виступили, для кожного присутнього вчителя він закупив двохтомник (у нас тоді був). Конференція закінчилася нашими виступами. **Міський голова сказав:** «*Ми закриваємо конференцію, нам немає про що говорити, нам треба думати!*»

Це надзвичайно! Ми отримали величезне задоволення від того, як нас сприймають.

О.В.: *Іване Андрійовичу, ви багато працюєте зі школами, вчите, піднімаєте їх, нагороджуєте – усе робите для того, аби вони були готові до такої роботи, про яку ви говорите. Як багато таких, скажімо, у процентному відношенні хоча б серед тих, з ким ви спілкуєтесь, з ким співпрацюєте?*

І.З.: Розумієте, яка тут у нас біда. **Останні 10 років ми абсолютно не ду-**

маємо про якісний відбір на професію вчителя. Педагога потрібно добирати до навчання в університеті так, як ми добираємо працівників мистецтва. До речі, педагогіка – це мистецтво, мистецтво педагогічної дії. **Учитель** – це **актор, режисер, виконавець, і його необхідно навчити**, його потрібно, як **Антон Семенович Макаренко** казав, *індивідуально готувати*, бо він неповторний, він має свою душевну симфонію, яку треба знайти, і цю індивідуальність підтримувати. **Цього не розуміють керівники навчальних закладів, часто-густо цього не розуміє і Міністерство.** Першим особам до цього байдуже, вони відпрацювали вступ до університетів за тестовою методикою і вважають, що для вчителя це також підійде – *це перше. Друге – це соціальний статус педагога*, він у нас не відпрацьований. Не відрегульована заробітна плата: **47-а стаття**, за якою вчитель повинен одержувати так само, як це у всьому світі, за середньою платою для працівників промисловості, він цього не одержує. І це все, звичайно, призводить до того, що **дуже велика кількість педагогів не користується авторитетом серед учнів.** А що це за вчитель, якщо він безавторитетний? Авторитет – це постійна робота із психологією учня. Потрібно побачити в ньому найпотаємніше, знати, чим він дихає, миттєво передбачати будь-які відхилення внаслідок зовнішніх впливів.

Ось, скажімо, як дитина розвивається за віковими періодами: *від нуля до року* дитина вже багато чого пізнала і навіть себе вже трохи ідентифікує зі своїми батьками. *І це все самотійно*, ніхто її не вчить – *це закладено природою*. Від **3 до 6 років**, дитина вже володіє **95 %** інформації (Лев Толстой наголошував: **95 %** інформації, якою буде володіти все життя), вона не навчалася в університеті! *Вона самотійно опанувала її, вбираючи із середовища, вона саморозвивається.*

Подібні програми необхідно розробити на весь період життя дитини (дорослої людини також), щоб вона саморозвивалась, щоб учитель для неї був не «давач знань», а щоб він був фасилітатором, щоб допомагав саморозвиватися. Це потрібно у школі, у вищому навчальному закладі.

Педагогічна майстерність володіння предметом – це дуже важливо, але педагогічна майстерність розвивати психологію дитини – це важливіше, ніж знати предмет! Що каже фізик Віктор Федорович Шаталов у своїй книзі «Куда и как исчезли тройки»? У жодної дитини, якою відсталою у підготовці вона не була б до зустрічі з ним, у нього ніколи не було трійки, він умів вводити у підсвідомість інформацію на почуттях людини. Шаталов казав: «Я заходжу в клас, я повинен клас у себе захопати, тобто я повинен стати для них лідером, лідером авторитетним! Вони повірять моєму кожному подихові, а я знайду, як це зробити, щоб зворотний зв'язок був. У мене хитрунів не буде, те, що я кажу, повинно увійти у кожного і залишитися з ним, скільки він житиме». **Ось що таке – педагог-майстер.**

О.В.: Віктор Федорович Шаталов, мабуть, сам до кінця не усвідомлює, у чому його родзинка, чому завдячувати, що він такий є.

І.З.: Усіх оцих передовиків: Шаталова, Амонашвілі, Лисенкову і всіх інших я запрошував у Полтаву. Кожен із них (Ільїн був у мене з Ленінграда) – особистість авторитетна. Вони були знані вже своїм авторитетом. Студенти слухали їх, затаївши подих. Шалва Олександрович почав бесіду з моїми студентами о 8.30, і о пів на шосту дня закінчив. Ніхто нікуди не виходив. Він сам каже: «Я готуваюсь спеціально, я не кушаю и не пью ничего». Він і зараз в Україні робить багато добра людям...

О.В.: Іване Андрійовичу, ви, можна сказати, присвятили цій проблемі багато десятиліть свого життя і зробили багато: і для впровадження цих ідей,

і щоб вони працювали на вчителя, на школу. Чи задоволені Ви результатом? Ви на такий результат працювали чи хотіли більшого досягти?

І.З.: Кожен з нас повинен бути задоволений життям. Якщо я не зреалізувався повністю, як хотів би, – я цього і не ставлю перед собою. Я ставлю перед собою одну мету. Щоб людина, яка зі мною спілкувалася, своє враження від спілкування внесла у свою душу і була переконана, що це не моя, а його вибудова логіки, мислення – це моє основне завдання. Я знаю, що це не до кожного доходить.

Ось, наприклад, я зі своїм колективом працюю вже десятки років, і я окремо зустрівся з кожним працівником відділу. З відділом я працюю 3 години, виділяємо час на кожного: «Ти, будь ласка, ти, ти... Як ви дивитесь? Як ставитесь до цього і всього іншого?» А тепер вони не знають, куди діватися. Ось, скажімо, починають доповідати про свої дослідження. І вони як вогню бояться, що я буду там присутній, бо я обов'язково скажу: «Ви зі спілкування зі мною взяли лише одне, а дуже багато не хоче. А якщо не зрозуміли, то приходіть до мене, ще раз запитайте». І так через завідділами, через своїх заступників ми виходимо на позиції сучасного розуміння тих завдань, які стоять перед освітою. А освіта знову ж таки – це єдиний чинник, який у нашому суспільстві не розпався. Який би там вчитель не залишився, якого б рівня він не був, усе одно в колективі знайдеться вчитель-поводир, який обов'язково дійде до душі кожної дитини, бо він спілкується, бо він проходить, через нього пройдуть, через його предмет у школі. А якщо таких 2–4 у школі, то вважайте, що школа виконає своє завдання.

Ольга ВИГОВСЬКА:

Хочу подякувати Вам, Іване Андрійовичу, за розмову та висловити подяку всім учителям 48 гімназії м. Києва, які надихнули Вас на цю розмову!

В УКРАЇНІ ВІДКРИТО МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ-САДИБУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА ІВАНА АНДРІЙОВИЧА ЗЯЗЮНА

Урочисто відкрито 31 березня 2017 року в селі Пашківка Ніжинського району Чернігівської області, на батьківщині видатного філософа, педагога, вченого, першого Міністра народної освіти незалежної України – академіка **Івана Андрійовича Зязюна** (1938–2014 рр.) Меморіальний музей-садибу його імені.

На відкритті музею-садиби були присутні: ректор НПУ ім. Драгоманова, академік **Андрущенко В.П.**, перший віце-президент НАПН України, академік **Луговий В.І.**, начальник Чернігівського обласного управління освіти і науки **Конопацький М.А.**, ректори провідних ВНЗ України, науковці НАПН України та численні гості – директори шкіл Чернігівщини, вчителі, односельці **І.А. Зязюна**.

До присутніх на відкритті музею-садиби звернулися: ректор НПУ імені М.П. Драгоманова, академік **Андрущенко В.П.**, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України, академік **Ничкало Н.Г.**, ректор Полтавського Національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка, професор **Степаненко М.І.**, а також соратники та сподвижники **І.А. Зязюна**.

Ініціатива створення Музею належить академікам НАПН України

Ничкало Нелі Григорівні та Андрущенко Віктору Петровичу, ректору НПУ ім. М.П. Драгоманова. Кошти на обладнання музею надані друзями НПУ імені М.П. Драгоманова та учнями, шанувальниками творчості Івана Андрійовича.

Закономірно, що й організаторами Музею стали Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова та Національна академія педагогічних наук України.

УДК 060:
37(092)(477)

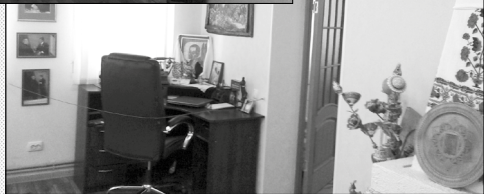
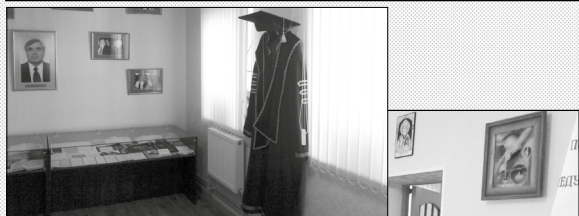
На фото (зліва направо): В.П. Андрущенко (другий) і Н.Г. Ничкало (четверта)



ЕКСПОЗИЦІЯ МУЗЕЮ

Експозиція музею складається із двох виставкових залів. Перший – знайомить із життям і побутом чернігівського села, впливом родини та односельців на формування особистості Івана Зязюна. Відвідувачі можуть дізнатися про родовід сім'ї Зязюнів, оглянути автентичні особисті речі батька, матері, бабусі академіка, а також послухати захоплюючу розповідь про молоді роки та насичені життєві етапи вченого.

У другому залі музею представлені експонати, що свідчать про нелегкий шлях І.А. Зязюна на посаді ректора Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка та нетривалий час роботи Міністром народної освіти України. Особливо демонструються особисті речі академіка, його рукописи, нагороди, які отримані в часи директорства Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Особливістю експозиційної зали є робочий куточок ученого, де написані останні наукові праці, статті, книги й посібники з філософії, естетики, педагогічної майстерності та психопедагогіки.



ЕКСПОЗИЦІЇ МУЗЕЮ ТА ХТО ДОПОМАГАВ ЇХ ТВОРИТИ

У створенні експозиції музею брали участь і вчителі м. Ніжина. Так, директор НВК *“Престиж”* № 16 – **Градобик В.В.** відзначила: *“Музей повинен бути осередком, де вчителі м. Ніжина мають підвищувати рівень педагогічної майстерності, здатність удосконалювати й відшліфовувати дію-взаємодію, знайомлячись із творчим доробком провідних науковців, теоретиків та практиків педагогічної науки”*.

Вчитель історії Ніжинської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 15 **Крапивний Я.М.**, який працював над упорядкуванням експозиційної частини музею акцентував увагу на виховному значенні садиби-музею для учнів різних вікових груп, адже знайомство з історичним поступом освіти й науки, традиціями українського мелосу, звичаями та традиціями села, що сприяли поступу особистості мають неочініний вплив на інтелект, волю і почуття підростаючого покоління.

Колишні випускники Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка, а нині – вчитель-методист НВК *“Престиж”* № 16 м. Ніжина – **Овдієнко Т.В.** та вчитель технологій Ніжинської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 16 – **Овдієнко І.А.**, які свого часу пройшли школу педагогічної майстерності **І.А. Зязюна** у Полтавському педагогічному ВНЗ, переконані: музей-садиба їхнього ректора, справжнього вчителя-майстра, видатного світового вченого ХХ – початку ХХІ ст. повинна об'єднати вчительство України в царині саморозвитку педагогічної майстерності, бо це – національний феномен, а *неповторність ідей видатного вченого, які репрезентовані в експозиції музею, їх вивчення, опанування та усвідомлення мають стати запорукою поступу кожного вчителя-практика Нової української школи.*

ВІДВІДАЙТЕ МЕМОРІАЛЬНИЙ МУЗЕЙ-САДИБУ АКАДЕМІКА І.А. ЗЯЗЮНА

Високоповажні освітяни, вчителі, директори шкіл та начальники управлінь освіти і науки!

Сердечно запрошуємо вас відвідати унікальний на теренах України меморіальний музей-садибу академіка І.А. Зязюна у с. Пашківка Ніжинського району, Чернігівської області, (вул. академіка І. Зязюна, 15).



**Роман
КРАПИВНИЙ**

Вас гостинно зустріне директор музею – **Крапивний Роман Миколайович** та проведе цікаву й змістовну екскурсію екскурсвод – **Лавріненко¹ Олександр Андрійович**.



**Олександр
ЛАВРІНЕНКО**

Усіх гостей та відвідувачів працівники музею пригощають “зязюнівським” чаєм, а час, проведений у музеї та перегляд експозиції, сповнить ваші серця неперевершеними ідеями педагогіки добра, яку сповідував усе життя академік І.А. Зязюна.

За довідками та з питань організації екскурсій, круглих столів, майстер-класів та семінарів звертатися за телефоном: 0663848780.

¹ Зі статтею О.А. Лавріненка знайомтеся далі у цьому числі журналу.

«ПЕДАГОГІКА ДОБРА» – найяскравіша складова науково-освітнього іміджу України

Щоб заявити про це науково-освітньому світу, щоб дізналася про таке якнайбільша кількість освітян країни, академіки **В.П. Андрущенко** та **Н.Г. Ничкало** реалізували ще одну чудову ідею: започаткували в науково-педагогічному просторі ще й проведення **I Міжнародної науково-практичної конференції «Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сучасності та майбутнього»²**, яка відбулася 30-31 березня 2017 р. на базі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Зверніть увагу: не всеукраїнської, а міжнародної! *Програмою роботи конференції було якраз і передбачено не лише пленарна сесія та робота секцій, а саме відкриття Меморіального музею-садиби Івана Андрійовича Зязюна. Додамо, що під час пленарної сесії та роботи секцій обговорювалися проблеми, пов’язані з науковою спадщиною академіка І.А. Зязюна за такими напрямками:*

- *Філософсько-педагогічні ідеї академіка Івана Андрійовича Зязюна.*
- *Етико-естетичний контекст краси педагогічної дії.*
- *Особистість учителя-майстра у науковій спадщині І.А. Зязюна.*
- *Педагогіка добра І.А. Зязюна у науковому й творчому поступі його учнів.*
- *Психопедагогічні засади розвитку педагогічної освіти і освіти дорослих в Україні та за кордоном.*
- *Феномен педагогічної майстерності у системі професійних компетентностей.*
- *Розвиток музейної справи в Україні: традиції, досвід, відродження.*

² Конференцію проведено за підтримки: МОН України, НАПН України, НПУ імені М.П. Драгоманова, Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих, Чернігівського НПУ імені Т.Г. Шевченка, Інституту педагогіки імені Марії Бжегожевської, Української асоціації освіти дорослих, ГНПО «Академія педагогічної майстерності та навчання дорослих імені І.А. Зязюна».

Від укладача

Наостанок зазначу: надзвичайно важливо, щоб така конференція стала щорічною – отоді й долучатися до спадщини Івана Андрійовича й молоді українські вчені-дослідники, як і вчені зарубіжжя. Останнє важливо і для науково-освітнього іміджу, якого в науковому світовому товаристві ми поки що не маємо, але вже почали дбати, тож **«Педагогіка добра» має стати його найяскравішою сторінкою – буде Україні чим себе достойно презентувати!**

А у нас з вами, колеги, з’явилася нагода щиро подякувати за означені ініціативи академікам **В.П. Андрущенко** та **Н.Г. Ничкало!**

Ольга ВИГОВСЬКА



Управління ШКОЛОЮ

*Ініціативи
освітян,
що варті
уваги та
підтримки*

УДК 37.011.
3-051:1(092)(477)



**Олександр
ЛАВРІНЕНКО**

Завідувач відділу змісту і технологій навчання дорослих Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, професор, упорядник і зберігач музейних фондів та експонатів, науковий керівник меморіального музею-садиби академіка І.А. Зязюна

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2018

ДУША ІВАНА ЗЯЗЮНА, ВИПЛЕКАНА В ЛЮБОВІ ТА ЖИТТЄТВОРЧОСТІ¹



Іван Андрійович був надзвичайною Людиною: де б Він не був, чи коли зустрічався з людьми, або виступав перед різними аудиторіями – завжди все це дійство супроводжувалося якоюсь «живинкою-родзинкою», створювалася особлива атмосфера – в ній хотілося БУТИ!

Тож мені самій було важливо, і як педагогу корисно й цікаво дізнатися про те, як зростав малий Іванко, хто з рідних був для нього впливовим вихователем, перефразуючи В.О. Сухомлинського: «хто вів Його з дитинства за руку і з Ким (і чому) Він йшов»... Розказати про це, як і про його молоді роки взагалі, про людські вибори, що вдавалося, а що ні, як реагував, чи сам все вирішував, чи хтось допомагав опанувати важкі ситуації та ін., ми й попросили професора Лавріненка О.А., рідного племінника І.А. Зязюна, з яким він мешкав останні роки свого життя. Як на мене, йому це вдалося, бо з його розповіді постає опочуттєвлений, якби сказав сам Іван Андрійович, образ знаного, знайомого нам та одночасно і незнайомого, але такий, за яким люди самі взмозі зробити висновки, якою Людиною він був, та захотіли б ще й на власні очі побачити, почути, відчути ту атмосферу садиби-музею, в якій зростав, жив і творив наш український Учитель – Іван Андрійович Зязюн!

Ми запрошуємо вас, шановні читачі журналу, знайти час і можливість відвідати Музей разом з вчителями Ваших закладів! Переконана: коли ознайомитеся зі статтею Олександра Лавріненка, першого екскурсовода Музею, то й самі захотите його відвідати.

Ольга ВИГОВСЬКА

Зовсім не володів І.А. Зязюн нотною грамотою, проте відчував музику, спів набагато сильніше, ніж будь-який митець-професіонал.

Що стало поштовхом (первнями) неперевершеної «Зязюнівської» гармонії душі? Можливо я розкрию деякі наші сімейні таємниці, про які ніхто донині не чув (див. вірзи).

Будучи учнем старших класів Галицької середньої школи (це село Крути) Іван власноруч змайстрував передавача з декількома навушниками. Молодші брат Олексій та сестра Галя вмошувалися на простирадлі у клуні на копиці свіжого сіна, а Іван на печі налаштовував свій апарат і, як справжній диктор, розповідав малечі казки, обов'язково режисуєючи розповідь таким чином,

¹З розповіді під час екскурсії професора Олександра Андрійовича ЛАВРІНЕНКА.

аби окремі моменти казкового сюжету підкріпити українською народною піснею. Уже в юності Іван прекрасно копіював голос баса, співаючи на слух басові партії.

Працюючи, після невдалого вступу до ветеринарного технікуму, завідувачем Пашківського сільського будинку культури, що містився у приміщенні зруйнованої в 30-ті роки ХХ ст. Церкви Преображення Господнього, Іван на свій страх і ризик ставив (як режисер, постановник, костюмер, музичний керівник) спектаклі для односельців. Вистави проходили надзвичайно трепетно: люди плакали, співпереживаючи героям – Назару Стодолі, Петру із «Наталки-Полтавки», часто-густо підспівуючи прямо із глядацьких місць, коли звучала в п'єсі українська народна пісня.

Пізніше, ставши студентом Київського університету імені Тараса Шевченка, **І. Зязюн** на історико-філософському факультеті створив ансамбль ложкарів. Не можна сказати, що гра на ложках – це російська традиція. Дід Івана Андрійовича – *Володимир* (по батьковій лінії) виготовляв власноруч надзвичайної краси, а головне – неперевершеної якості *дерев'яні ложки*. Перевіряючи їх на міцність дід робив музичні чудеса, вибиваючи різні ритми та мелодії, а малий Іван це бачив. Дід дозволяв Іванові спробувати заграли на ложках, вчив їх правильно тримати, затискати між пальцями, показував мелодику видобування звуку (техніку гри) при ударі на різні частини тіла.

СІМЕЙНІ ТАЄМНИЦІ

Перше: батько – Андрій Володимирович – 1913 р. народження. Неперевершений майстер-слухач гри на балалайці. Мандрував із приятелем сусідніми селами й улаштовував танці. Гени передалися.

Один раз усього я почув як дід Андрій співає на храмове свято Спаса. Витончений класичний тенор, природна постава голосу *“Ой дубе мій, дубе, зелений мій дубе, а на тім дубочку два голуби гуде”* – Сіверська старовинна українська народна пісня. Дід Андрій завжди наспівував цю пісню біля бджіл, навіть коли страшенно боліла поранена на фронті нога.

Сім'я Зязюнів у селі Пашківка вирізнялася надзвичайною привітністю та *“хлібосольністю”*. Особливо великою радістю для малого Івана були зібрання на великі радянські свята у хаті Андрія (Чубука) – *“Жовтня”* та *“Маївки”*, де після кількох чарок односельці заводили танок під гармошку (віртуозно на гармошці-тритонці грав унікальний майстер – дядько Олексій, якого всі ласкаво називали Лесиком) та дідову балалайку. Іван, як губка, вбирав темпоритм танцю, напам'ять знав усі рухи популярних на той час у Пашківці танців – *“Каранет”*, *“Польки”*, *“Краков'як”* та інших.

Друге: мати – Варвара Микитівна 1918 р. народження. Її у компанії називали *“виводчиця”* – виводила природно поставленим голосом надзвичайно високі ноти. Бабусю Варю в селі знали не лише як працювиту жінку, а й неперевершеного повара. Жодне свято чи проводи до армії, проводи в останню путь чи поминальні обіди не відбувалися без її керівництва кухнею. Я навіть пам'ятаю, що під час готування страв – капуста, голубці, налисники, заливана каша – закладки продуктів з різних приводів – жінки завжди співали сумних чи веселих пісень, тужливих за молодістю: *“Ой у полі, на горбочку – там нескошена трава. Там стояли три подружки – довго плакала одна...”*

Третє: бабуся – Ганна Йосипівна – 1899 року народження – співала Іванові колоскові пісні. Так, бабуся Ганну, будучи вже у зрілому віці (за 80 років) Іван Андрійович часто просив щось заспівати. Я малим десь у 5 років підслухав неперевершену версію української народної пісні *“Йшли корови із діброви”*, яку, до слова, автентично виконав гурт *“Пікардійська терція”* так, як співають на Чернігівщині. А ще у селі Крути, де мешкала бабуся Ганна, завжди була церква, в якій багато років працювала пречудова півча (церковний хор). У цій

півчі було два діди – баци профуто. Гармонія виконання церковних творів під час літургії досить потужно вплинула на формування естетичного смаку Івана Зязюна.

У такій співочій і працюючій родині, з одвічними цінностями життєвої гармонії, обертонах української народної пісні народився Іван Зязюн.

Наповненню душі І.А. Зязюна людиноцентризмом, гуманізмом, добротворенням спонукала тісна дружба вже відомого на весь Радянський Союз ректора Полтавського педагогічного вищого закладу освіти, фундатора педагогічної майстерності, із Федором Трохимовичем Моргуном – видатним українцем, який напам'ять знав сотні історичних та героїчних поем, пісень, билин, гарно співав і підтримував, як ніхто інший, українську народну пісню, працюючи першим секретарем Полтавського обкому компартії України. Завдяки Ф.Т. Моргуну були відроджені сотні колективів автентичного українського народного співу, саме на Полтавщині популярності набули такі колективи як хор-ланки, що поправу отримували високе на той час звання “Народного”. У професійному плані Полтавщина займала провідне місце серед аматорських колективів, що популяризували українську народну пісню: Хор “ЛТАВА” (м. Полтава, керівник **Валентин Міщенко**), хор “Дніпровські зорі” (м. Кременчук), Ансамбль “Миргородські парубки” (курорт м. Миргород) і звісно неперевершений хор “Калина” Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка під керівництвом заслуженого діяча мистецтв України **Григорія Семеновича Левченка**.

Грицько Левченко (так люб'язно звав ректор неперевершеного й талановитого молодого керівника, уродженця села Грабарівка Пирятинського району на Полтавщині) – керував свого часу хоровою капелюю інституту й на одному із концертів виконав українську народну пісню “Ой зійшла зоря вечерова”, в якій останній куплет – “А ми люди всі, християни, до Бога всі вдаряймо, Матері Божій, Почаївській, поклін всі віддаймо” Цей ганебний факт виконання свого роду національного духовного гімну страшенно занепокоїв місцевий КДБ. Григорія Семеновича вигнали із Полтави, скасували прописку й відібрали паспорт.

І.А. Зязюн домігся, аби гоніння на маестро скасували й він почав створювати унікальний та самобутній колектив, який сьогодні знаний не лише в Україні, а й у багатьох країнах близького та далекого зарубіжжя.

Традиція гри на ложках – польки, танцювальні ритми, частівки, сороміцькі українські народні пісні у селі Пашківка – не пройшли повз почуття Івана. Це був справжній знавець техніки гри на ложках і неперевершений майстер виконання.

В останні дні свого життя Іван Андрійович в українській народній пісні знаходив утіху, слухаючи записи неперевершеної **Квітки Цицик**, хору імені Григорія Верьовки під орудою давнього друга й колеги – **А.Т. Авдієвського**.

Не випадково академік сповідував істину: **«Краса педагогічної дії – у красі душі вчителя»**. І.А. Зязюн, який ріс в оточенні людської краси, батьківської любові, щирості й правдивості, тому й обрав для пожиттєвого дослідження філософські основи категорії **«почуття»**. Зокрема, як стверджував учений на численних зустрічах з учителями-практиками, студентами педагогічних ВНЗ, аспірантами та науковими співробітниками **«...в жодному разі не можна відмежовувати знання від почуттів, оскільки людина сприймає не все, що пропонується їй для сприймання й осмислення, а лише те, що наповнене смыслом саме для неї. Ось чому вчителю, незалежно від спеціальності, слід насичувати позитивними почуттями оточення своїх учнів. Він не може розпочати заняття, якщо учні до цього позитивно не ставляться, не вважають його самого за авторитет, бо авторитет – це також надання учнями переваги вчителю в усіх діях, передусім, у педагогічних»**.

«ПЕДАГОГІКА – МОЄ ЖИТТЯ»: ТАК ДУМАВ ДІЯВ І ЖИВ, ЩО І ЗАСВІДЧИВ СВОЇМ ПІДПИСОМ


 І.А.ЗЯЗІОН

Іван Андрійович Зязюн, дійсний член НАПН України, фундатор нового напрямку педагогічної науки й засновник наукової школи з проблем педагогічної майстерності – цього року вишано-уємо його 80-річчя від дня народження (1938–2014)!

ДО ВИТОКІВ УСПІШНОГО ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

З приємністю **Микола Миколайович Солдатенко**, провідний н. с. відділу теорії і практики педагогічної освіти ім. І. Зязюна ІПОЮД НАПН України, згадує той час, коли він, тодішній начальник відділу педагогічних інститутів Міністерства освіти, вивчав, як на практиці реалізується експериментальна програма «Учитель» (школа – педвуз – школа), котра увійшла як складова частина до всесоюзної програми «Учитель радянської школи» і республіканської «Підготовка вчителя у вищій педагогічній школі».

Досліджувалася професійна діяльність та адаптація до неї молодих спеціалістів, випускників Полтавського та інших сусідніх педагогічних інститутів. «Відразу зазначу, – говорить **Микола Солдатенко**, – що випускники Полтавського педінституту за **15 чинниками з 18** мали кращу підготовку, ніж їхні колеги з інших вузів та випускники Полтавського – попередніх років, адже студентам останнього випуску читався експериментальний курс «*Основи педагогічної майстерності*», розроблений викладачами кафедри під керівництвом **І.А.Зязюна**. Значна частина молодих учителів відзначила, що курс «*Основи педагогічної майстерності*» дав їм більше ніж курси педагогіки та історії педагогіки».

Укладач **Ольга ВИГОВСЬКА**.

ТВОРЧИЙ ЗДОБУТОК:

і сьогодні вартій ДЕРЖАВНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ

Дослідження проблеми педагогічної майстерності як особистісно орієнтованого курсу професійної підготовки вчителя **Іван Андрійович Зязюн** розпочав, працюючи у **1975-1990 роках** ректором Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г. Короленка.

Основні положення теорії й технології педагогічної майстерності втілені в підручнику «*Педагогічна майстерність*», який має п'ять видань (**1987 р.** – тираж **30000 примірників**, **1989 р.** – тираж **188500 примірників**, **1997 р.** – тираж **15000 примірників**, **2004 р.** – тираж **15000 примірників**, **2008 р.** – тираж **5000 примірників**) і *перекладений* іноземними мовами, зокрема, польською (Mistrzostwo pedagogiczne / I.A. Zjaziun, L.W/ Kramuszcenko, I.A. Kriwonos [etc.]; pod redakcja I.A. Zjaziuna; tłum. L. Zjaziun, F. Szlosek. – Warszawa; Radom, 225. – 252 s.) та російською (Основы педагогического мастерства: учеб. пособие. – М.: Просвещение, 1989. – 302 с.).

Праці Івана Зязюна присвячено розкриттю ідеалів В. О. Сухомлинського, понять краси педагогічної дії, вихованню естетичної культури школярів, педагогіці добра тощо.

Під його керівництвом розроблено варіативну навчальну програму з дисципліни «*Основи педагогічної майстерності*», розраховану на **108 год.**, **90 год.**, **72 год.** та **54 год.** (**2009 р.**), а також програму факультативного курсу «*Юний педагог*» загальним обсягом **144 год.** (**2011 р.**).

МАСШТАБИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Багатолітнє впровадження положень теорії педагогічної майстерності сприяло:

- введенню дисципліни «*Основи педагогічної майстерності*» до змісту навчальних планів вишів як нормативної;
- опрацюванню Концепції багаторівневої педагогічної освіти в Україні (у співавторстві з академіком **В.П. Андрущенко**);
- відкриттю у вищих педагогічних навчальних закладах кафедр педагогічної майстерності не лише України, а й інших держав Європи та США, створенню **26 центрів** педагогічної майстерності на базі як вищих, так і середніх загальноосвітніх навчальних закладів України;
- утворенню у **1993 р.** в ПООД НАПН України лабораторії (з **2000 р.** – відділу) теорії та історії педагогічної майстерності;
- залученню до дослідження різних аспектів цієї проблеми інших наукових підрозділів ПООД НАПН України, зокрема відділів педагогічної естетики та етики, виховних систем у педагогічній освіті, порівняльної професійної педагогіки, інноваційних педагогічних технологій, педагогічної психології і психології праці.

ПРЕДСТАВЛЕНИЙ ДОРОБОК – це результат понад **30-річної** праці авторського колективу щодо обґрунтування педагогічної майстерності як нового напрямку педагогічної науки, розробки наукової теорії педагогічної майстерності, а також педагогічної технології та навчально-методичного забезпечення її реалізації у процесі професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів та підвищення кваліфікації педагогів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації.

Зазначене давало підстави рекомендувати ці матеріали на здобуття Державної премії України в галузі освіти, про що й писав наш журнал 2012 року, але за життя І. А. Зязюна – не судилося!

У листопаді **1986 року** колегія Міністерства освіти розглянула питання про хід експерименту з підготовки учителів у Полтавському педінституті і схвалила досвід полтавчан. Пізніше цей досвід був запроваджений за наказом Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти Радянського Союзу у всіх ВНЗ, а курс «*Основи педагогічної майстерності*» викладався як обов'язковий у всіх **201 педінститутах** країни.

Теорія педагогічної майстерності, автором якої став керівник авторського колективу академік **І.А. Зязюн**, не має аналогів у світі. Її інноваційність, педагогічна ефективність та вагомість результатів

упровадження зумовили швидке поширення педагогічної майстерності у вітчизняній і зарубіжній педагогічній освіті (*Японія, Польща, Росія, Білорусь та інші країни*).

У **26 Центрах педагогічної майстерності**, які були експериментальними базами Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих, робота здійснювалася завдяки ініціативі, теоретичній підтримці та персональній участі академіка **І.А. Зязюна**.

Що найбільше хвилювало Івана Андрійовича Зязюна?

Іван Андрійович був надзвичайно стурбованим тим, що «*виросло вже декілька поколінь, повністю відчужених від української духовності і, більше того, вони перестали знати і шанувати українську історію, звичаї, мораль свого народу, бо національні традиції зникли зі способу життя, зі шкільної освіти і виховання*».

А на завершення прийміть від Івана Андрійовича Зязюна афоризми як спонуки до дії:

- Безталанних педагогів немає. Не подобається педагог за певними якостями – вчись у нього не повторювати його помилки. Працюй постійно над собою – це чи найважливіша ознака таланту, а отже й педагогічних досягнень.

- У педагогічній дії є два рівнозначні суб'єкти за змістовною сутністю – Людина і Людина. Вони мають створювати один одному відчуття спокою, рівноваги, благополуччя, щастя. Як це зробити знає перед усім педагог. Навчити своєю Поведінкою, своїм Статусом, своїми Знаннями, Своєю Людяністю, своєю Свободою, своєю Любов'ю, Щастям, своїм Талантом.

- Я Богові завжди дякую за те, що він обрав мене це Добро генерувати і кореспондувати. Я робив і продовжую робити Добро – моє основне і єдине багатство на цій грішній і жорстокій Землі. Годі трагедій! Україна і її народ Божим велінням давно вже заслуговують на Щастя.

- Раніше у неперспективних селах будувалися школи, медичні заклади,

житлові будинки. Люди поверталися в село з міст... .

• Вчитель – основоположна сила соціального відтворення – культурного, економічного, політичного. Без нього унеможлиблюється соціальний поступ, будь-які досягнення держави і народу. Він є безпосередньою продуктивною силою.

• Основне питання для сучасної освіти – підготовка вчителя у ВНЗ. Має бути вже з першого курсу шкільна практика, організована на науковій основі, де слід розвивати природні педагогічні дані кожного вчителя. Не буде цього – ніколи не буде талановитого вчителя в школі.

• М.П. Гузик прекрасно каже: якщо є любов і шана до дитини, то дуже швидко можна неталановитих дітей залучити до саморозвитку, до пізнання, самовдосконалення. Але для цього треба багато «мати вчителя у своїй душі» (ще в більшій мірі це стосується директора школи).

Редакційне блиц-інтерв'ю аспірантів і докторантів Івана Андрійовича засвідчило, що дбаючи про створення наукової школи, про виховання плеяди науковців, педагогів, **Іван Андрійович** кожному в різних життєвих, професійних, наукових ситуаціях сказав добре слово, підтримав, допоміг, порадив, заперечив, попередив, посварив, дав перспективу творчості.

Тож редакційна Рада нашого журналу, членом якої був **Іван Андрійович** з моменту його заснування, редакційний колектив мали змогу неодноразово дякувати йому за те, що Він був в Україні, що Він працював у найпріоритетнішій галузі країни й реально сприяв освіті відбутися такою.

Іван Андрійович Зязюн був невтомним трудівником, фанатично відданим педагогіці, добротворцем, українським Учителем і вченим.

Згадуючи Івана Андрійовича сьогодні, дякуємо долі, що він був разом з нами на життєвій дорозі, за все зроблене ним і розумом, і серцем, і руками для всіх нас!

Основні дати життя і діяльності І.А. ЗЯЗЮНА

3 березня 1938 р.	Народився в с. Пашківка Ніжинського району Чернігівської області в сім'ї колосників. Батьки – Зязюн Андрій Володимирович (1913–1992) та Зязюн Варвара Микитівна (1918–2006).
1952 р.	Закінчив Пашківську семирічну школу з відмінними успіхами.
1952–1955 рр.	Навчання в Галицькій (нині Крутівська) середній школі.
1955–1956 рр.	Завідувач будинку культури у с. Пашківка.
Серпень 1956 – липень 1959 рр.	Навчання і робота вихователем у гірничо-промисловому училищі № 5 у м. Свердловську Луганської обл.
Січень 1958 р.	Одержав посвідчення кадрowego шахтаря–прохідника шахтного треку. Перша професія.
Липень 1959 – вересень 1959 рр.	Заступник директора з культурно-масової роботи гірничо-промислової школи № 72 м. Володарки Свердловського р-ну Луганської обл.
Вересень 1959 – червень 1964 рр.	Навчання у Київському університеті імені Т.Г. Шевченка на історико-філософському факультеті.
1966 – 1968 рр.	Аспірант кафедри філософії Київського університету ім. Т.Г. Шевченка.
1968 р.	Захистив кандидатську дисертацію «Особливості становлення і розвитку естетичного сприймання людини». Присуджено науковий ступінь кандидата філософських наук.
Лютий 1970 – лютий 1971 рр.	Завідувач лабораторії творчих процесів Театру опери і балету імені Т.Г. Шевченка (м. Київ).
Лютий 1971 – вересень 1975 рр.	Старший викладач, доцент кафедри філософії Київського театрального інституту імені І. Карпенка-Карого.
Березень 1975 – вересень 1990 рр.	Ректор Полтавського педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка. Створено наукову школу педагогічної майстерності І. Зязюна.
1977 р.	Захистив докторську дисертацію «Формування і сфери вияву естетичного досвіду людини». Присуджено науковий ступінь доктора філософських наук.
1981–1987 рр.	Нагороджений орденом «Дружби народів», медаллю Антона Макаренка, орденом Трудового Червоного Прапора, медаллю «Ветеран праці».
1988 р.	Отримав почесне звання «Заслужений працівник вищої школи УРСР».
1989 р.	Дійсний член Академії педагогічних наук СРСР.
Вересень 1990 – травень 1992 рр.	Міністр Міністерства народної освіти України. На цю посаду його призначено з серпня 1990 року відповідно до постанови Верховної Ради УРСР.
Грудень 1992 р.	Дійсний член Академії педагогічних наук України (НАПН), з грудня 1995 р. – член її Президії.
3 грудня 1993 по серпень 2014 рр.	Директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (до лютого 2007 р. – Інститут педагогіки і психології професійної освіти).
Лютий 1998 р. – жовтень 2011 р.	У 1998 році Американським біографічним інститутом обраний «Людиною року». Нагороджений орденом «За заслуги» III ступеня, орденом «За заслуги» II ступеня, орденом «За заслуги» I ступеня, Золотою медаллю Спілки вчителів Польщі, Срібною медаллю «Василь Зеньківський», Нагрудними знаками «Антон Макаренка», «Костянтин Ушинський», Лауреат премії Антона Макаренка.
Грудень 2011 р.	Кращий освітянин року, Лауреат відзнаки «Засвіти вогонь».
Серпень 2014 р.	Помер. Похований в своєму рідному селі Пашківка.
Березень 2017 р.	Відтепер вулиця, на якій мешкав І. А. Зязюн, названа на його честь, а сам будинок став меморіальним музеєм-садибою академіка І. А. Зязюна.

ВІТАЄМО!

З 25-річчям на посаді директора Українського гуманітарного ліцею Київського національного університету імені Тараса Шевченка **Ганну Стефанівну САЗОНЕНКО**, Народного учителя України, автора-героя 8-ї сторінки Всеукраїнського проекту НАПН України і журналу – «Педагоги-новатори в Україні», кавалера орденів «Княгині Ольги» III ступеня та «Ярослава Мудрого» V ступеня, члена редакційної Ради нашого журналу, визнаного новатора, неперевершеного організатора шкільної, педагогічної й управлінської освіти, яка створила цей Ліцей фактично з нуля, а тепер він серед кращих закладів країни, а часто – в першій десятці!

ЮВІЛЯРІВ:

Тетяну Іванівну ГОДЕЦЬКУ, завідувача сектору аналітичної інформації відділу наукової, реферативної та аналітичної інформації у сфері освіти ДНПБ ім. В. О. Сухомлинського НАПН України, члена Ради Всеукраїнського проекту «Педагоги-новатори в Україні», автора статей з проблем педагогічного новаторства, роботу якої відзначено

Золотою медаллю «Ушинський К.Д.»;

Віталія Григорівна ПАНКА, директора Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України, доктора психологічних наук, професора, члена Президії НАПН України, кавалера ордену «За заслуги» III ступеня, заслуженого діяча науки і техніки, організатора психологічної служби системи освіти України, засновника наукової школи практичної психології;

Світлану Олександрівну СИСОЄВУ, академіка-секретаря Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктора педагогічних наук, професора, заслуженого працівника освіти України, відомого фахівця у галузі теорії і методики професійної освіти, освітології, інноваційних педагогічних технологій, автора біля 400 наукових праць, одного із розробників системи професійної підготовки майбутніх учителів до творчої професійної діяльності, нашого автора;

Василину Миколаївну ХАЙРУЛІНУ, члена-кореспондента НАПН України, кандидата педагогічних наук, заслуженого працівника освіти України, члена редакційної Ради нашого журналу, фахівця у галузі шкільної освіти, яка створила школу нового типу за настановами В.О. Сухомлинського та І.А. Зязюна, де кожна дитина мала можливість реалізувати природні здібності, автора понад 150 наукових праць, серед яких програма «Етика: духовні засади» (для учнів 1-11 класів), учасника заходів і автора нашого журналу.

Вітаємо вас, ШАНОВНІ КОЛЕГИ!
Нехай зозуля на світанні багато літ Вам накує.

Хай надія квітне, як безмежне поле,
І серця гарячі сповнює добром!

Хай поля розлогі колосом
цвітуть.

Життєва щедро колоситься
нива,

Хай буде завжди радість
і любов.

Нехай Господь оберігає
на багаті і благі літа!

